

Редакційна колегія:

ВІДНЯНСЬКИЙ С.В.,
доктор історичних наук, професор, завідувач відділу історії міжнародних відносин і зовнішньої політики України Інституту історії України НАН України;
ГУБЕРСЬКИЙ Л.В.,
доктор філософських наук, професор, академік НАН України, ректор Київського національного університету імені Тараса Шевченка;
ГУМЕНЮК Б.І.,
доктор історичних наук, професор, МЗС України;
ДЕНИСЕНКО А.В.,
кандидат історичних наук, головний редактор наукового щорічника «Україна дипломатична»;
ДАНИЛЕНКО С.І.,
доктор політичних наук, професор, Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка;
ЖАЛОБА І.В.,
доктор історичних наук, професор Дипломатичної академії України при МЗС;
КОПІЙКА В.В.,
доктор політичних наук, професор, директор Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка;
КОШПЕЛЬ О.А.,
доктор історичних наук, професор Київського національного університету імені Тараса Шевченка;
КОСМИНА В.Г.,
доктор історичних наук, професор Дипломатичної академії України при МЗС;
КУДРЯЧЕНКО А.І.,
доктор історичних наук, директор Інституту всесвітньої історії НАН України;
КУЛІНІЧ М.А.,
кандидат історичних наук, МЗС України;
КУЛЬЧИЦЬКИЙ С.В.,
доктор історичних наук, професор, завідувач відділу Інституту історії України НАН України;
МАНЖОЛА В.А.,
доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри міжнародних відносин і зовнішньої політики Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка;
НОБІС А.,
доктор історичних наук, професор, Вроцлавський університет (Республіка Польща);
ПЕРЕПЕЛИЦЯ Г.М.,
доктор політичних наук, професор, директор Інституту зовнішньої політики Дипломатичної академії України при МЗС України;
ПОГОРСЬКА І.І.,
доктор історичних наук, професор, Інститут всесвітньої історії НАН України;
РЕНДЮК Т.Г.,
доктор історичних наук, МЗС України;
ТАУКАЧ О.Г.,
головний редактор журналу;
ТРОЯН С.С.,
доктор історичних наук, професор Дипломатичної академії України при МЗС;
ЦВАТИЙ В.Г.,
кандидат історичних наук, доцент, перший проректор Дипломатичної академії України при МЗС;
ЧЕКАЛЕНКО Л.Д.,
доктор політичних наук, професор Дипломатичної академії України при МЗС;
ШЕРПІН С.О.,
доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри регіональних систем та європейської інтеграції Дипломатичної академії України при МЗС;

Рекомендовано до друку Вченою радою Дипломатичної академії України при Міністерстві закордонних справ України, протокол № 03 від 16.12.2015 р. для «З.С.» №12 (історичні науки).

НАД НОМЕРОМ ПРАЦЮВАЛИ:

Ольга Таукач, Юлія Валєєва, Леся Савчин, Галина Яворська, Олексій Суслін. Відповідальний за випуск Володимир Семенов.

Позиція авторів не завжди збігається з позицією редакції.

Усі права захищені. Передрук матеріалів без посилання на «Зовнішні справи» не дозволяється. Редакція не несе відповідальності за зміст рекламних оголошень.

«Зовнішні справи», науковий журнал

2015, № 12. Виходить щомісяця. Засновники – Міністерство закордонних справ України, Дипломатична академія України при Міністерстві закордонних справ України, Державне підприємство «Журнал Міністерства закордонних справ України «Політика і час».

Адреса редакції: 01018, м. Київ, Михайлівська площа, 1.

Телефон/факс: 38 044 279 39 18

Електронна пошта: o.taukach@mfa.gov.ua, www.uaforeignaffairs.com

Видавець: ДП «Політика і час»

Реєстраційне свідоцтво КВ № 14838-3809 ПР від 29 грудня 2008 р.

Друк: ТОВ «Вістка». Тираж 1000 примірників. Відпускна ціна редакції – 30 гривень. Передплатний індекс: 74402. «Зовнішні справи», 2015.

На 1-й стор. обкладинки: М. Рева «Час» (Оргскло, метал, пісок)

Чи залежить відчуття щастя від кількості побажань щастя? Напевно. Інакше навіщо б ми зичили одне одному, рідній країні, зрештою, усьому світові, включно з агресорами, миру, добра і любові. І чим щирішими будуть наші побажання, тим більше шансів вони матимуть перетворитися на дійсність.

Є велика наука прощення. Той, хто її осилив, наблизився до таїни майбутнього. Не можна жити із гнівом у серці. Є правдива історія про єврейську жінку, на очах якої фашисти закатували всю її родину.

– Я вас прощаю, — сказала вона. І вояки залишили її подвір'я, не спроможні прийняти великий дар прощення.

Новорічні і Різдвяні свята, сподіваємося, подарують кожному з нас здатність прощати — не вибачати, а саме прощати — своїх кривдників, якими б тяжкими не були завдані ними рани.

Із надією на мир та впевненістю у власних силах, що гарантують можливість відстояти незалежність і гідність своєї держави, вступаємо в Новий 2016-й рік. Хай принесе він Україні мир, спокій і радість кожному від усвідомлення того, що згуртований ворожою підступністю народ здатен творити чудеса.

З Новим Роком!

Читаймося!

Наш передплатний індекс 74402

Передплатити «Зовнішні справи» ви можете у наших партнерів:

- ДП «Преса» Тел./факс: +38 (044) 289-07-74;
- ТОВ «НВП „Ідея“, вул. Артема, 84, м. Донецьк. Тел. +38 (062) 304-20-22;
- ООО Фірма „Періодика“ Тел. + 38(044) 550-94-51, +38 (044) 550-41-33, через термінали самообслуговування мережі “24 nonstop” та в мережі Інтернет на сайті www.epodpiska.com;

або придбати в роздріб у редакції журналу «Зовнішні справи» за адресою: 01025, м. Київ-25, вул. Велика Житомирська, 2. Тел./факс: +38 (044) 279-39-18. Відпускна ціна видання — 30 гривень.

Наказом Міністерства освіти і науки України від 21 листопада 2013 р. №1609 «З.С.» включено до Переліку наукових фахових видань, у яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук за спеціальністю «Історичні науки».

Вимоги до матеріалів — на сайті www.uaforeignaffairs.com

12

16

20

26

30

34

38

42

44

47

48

53

56

ПОЛІТИКА

5 На засіданні РБ ООН Україна звернулася з повторним закликом прийняти рішення про створення місії з підтримки миру на окупованих територіях

6 *Сергій Толстов*. Буремний 2015-й: зовнішньополітичні підсумки року

12 *Ігор Турянський*. Цікаві факти про ООН

16 *Ольга Чубрикова*. Туреччина в ООН у 2003-2015 роках: шлях утвердження держави-лідера

ДИПЛОМАТІЯ

20 *Вячеслав Циватий*. Дипломатична академія України при МЗС України: двадцять років у фарватері сучасної міжнародної освіти (інституціоналізація, здобутки, майбуття)

23 «Україна дипломатична» — Том шістнадцятий

26 *Вячеслав Циватий, Олена Новікова*. Маловідомі сторінки історії (політико-дипломатична діяльність Г.О. Афанас'єва (1848-1925))

30 *Іоланта-Анна де Вріс*. Вплив нових медіа на комунікаційну стратегію Міністерства закордонних справ і міжнародного розвитку Франції: дипломатично-інституційний та історичний аспекти

БЕЗПЕКА

34 *Ірина Сльота*. Міграційний чинник у контексті національної безпеки: боротьба з минулим чи сучасні реалії

СУСПІЛЬСТВО

38 *Ігор Храбан*. Співдружність португаломовних країн

42 *Ewgeniy Narodetski*. Together for Europe: Ukraine and Hamburg

44 *Алла Ликова*. Питання Севастополя – дипломатичне, для дуже високих професіоналів

47 Рік 2015-й пройшов під знаком політичної карикатури

ІСТОРИЧНІ ОСОБИСТОСТІ

48 *Сергій Троян*. Колоніальна політика Отто фон Бісмарка

НАУКА

53 «Модернізація і безпека розвитку в умовах глобалізації» (міжнародна науково-практична конференція)

56 *Володимир Семенов*. «Написи на печатках» – національна спадщина (V Міжнародна сфрагістична конференція у Посольстві Республіки Польща)

КРИТИКА. БІБЛІОГРАФІЯ

60 *Степан Віднянський, Оксана Іваненко*. Одеса в Європі, Європа в Одесі. Рецензія

КУЛЬТУРА

62 Шведський дитячий хор вітає Україну

На засіданні РБ ООН Україна звернулася з повторним закликом прийняти рішення про створення місії з підтримки миру на окупованих територіях

У Нью-Йорку 11 грудня відбулося засідання Ради Безпеки ООН щодо ситуації в Україні.

Українську делегацію очолив Міністр закордонних справ Павло Клімкін.

Засідання було скликане за ініціативи Сполучених Штатів Америки, які з 1 грудня прийняли естафету головування в організації.

У своєму виступі П. Клімкін заявив, що доповіді офіційних представників ООН і ОБСЄ, факти на місцях та, зрештою, російські військовополонені спростовують брехливі заяви РФ, що вона не є стороною конфлікту в Україні.

Очільник МЗС України зауважив, що чотири доповіді з ООН і ОБСЄ, які виступили під час засідання РБ ООН, спростували всі тези росіян про непричетність до конфлікту в Україні. «Питання в тому, чи проживає російська сторона в паралельній реальності? Моя відповідь – ні, пропаганда продовжується. А причина в тому, що російська сторона хотіла б, щоб Донбас і Україна були російськими», – наголосив Павло Клімкін.

Обговорюючи заяви Москви щодо реалізації Мінських домовленостей, він зауважив, що досягнення миру пов'язане з мотивацією. «Миру можна добитися, тільки якщо його хотіти. Україна хоче миру, оскільки це наша можливість і наш шанс на виживання. Чи має таку мотивацію Росія – питання залишається відкритим», – сказав П. Клімкін.

Росія та підтримувані нею незаконні збройні формування не відмовляються від провокацій і масових обстрі-

лів, ховають важку зброю в заборонених для цього районах, блокують доступ СММ, обмін військовополоненими. Вони також перешкоджають діяльності міжнародних гуманітарних організацій у регіоні, а потім заявляють про гуманітарну кризу в районах конфлікту. «І звичайно ж, Росія продовжує ротацію та підкріплення військових підрозділів на окупованих територіях Донбасу», – наголосив Міністр закордонних справ України.

Павло Клімкін звернувся з повторним закликом до Ради Безпеки ООН прийняти рішення про створення місії з підтримки миру на окупованих територіях України.

«Для забезпечення стійкої деескалації необхідні комплексні міжнародні дії. Ще в березні Україна звернулася в ООН з офіційним запитом розгорнути операцію з підтримки миру, щоб підтримати дію Мінських домовленостей», – зауважив голова українського МЗС.

Така місія або ж розширення Спеціальної моніторингової місії ОБСЄ, за його словами, дасть змогу забезпечити виконання одразу кількох аспектів, погоджених у білоруській столиці. «Це, зокрема, роззброєння незаконних збройних формувань, моні-

торинг та перевірка виводу російських військ та зброї, забезпечення доступу для гуманітарної допомоги, створення умов для проведення місцевих виборів відповідно до стандартів ОБСЄ», – зауважив Клімкін.

«Я закликаю ще раз Раду Безпеки ООН взяти на себе керівництво зі створення подібного роду місії», – наголосив Міністр закордонних справ України.

Постійний представник США при ООН Саманта Пауер гостро розкритикувала позицію офіційної Москви, яка продовжує ухилятися від виконання Мінських домовленостей, не визнавати своєї агресії та намагається перевести процес врегулювання в Україні в зовсім інше русло.

З відповідною заявою представник США виступила під час засідання Ради Безпеки ООН по Україні.

«Ми зібралися тут сьогодні, тому що Росія продовжує окупацію автономного регіону України – Криму в порушення міжнародних прав та своїх договірних зобов'язань... Ми тут, оскільки, Москва, як і раніше, разом із сепаратистами веде війну проти України і, як уже зазначалося, бойовикам про-

довжує надходити жива сила, матеріальне забезпечення, боєприпаси з Росії», – прямо заявила С. Пауер.

Крім того, за її словами, потужні збройні угруповання під командуванням російських офіцерів і зараз діють на українській території.

«Ми тут, тому що Москва й сепаратисти продовжують перешкоджати міжнародним зусиллям з моніторингу за припиненням вогню... Ми зібралися тут через кричущі порушення зобов'язань Росії, коли підконтрольні їй сили бойовиків продовжують нападати на українські позиції на лінії зіткнення», – наголосила Пауер.

Вона також розкритикувала заяву російського представника Віталія Чуркіна, який назвав доповідь помічника генсека ООН Івана Шимоновича «відволіканням уваги» від справжніх проблем. «Незрозуміло, що намагається приховати Росія, але можна зрозуміти, на жаль, її небажання дозволити Радбезу вислухати неприємні факти, чого допускати не можна. Важливо представляти факти такими, якими вони є», – підкреслила з цього приводу представник США.

Вона закликала Москву виконати обіцянки за Мінськими домовленостями та забезпечити, щоб сепаратисти негайно скасували обмеження для гуманітарних організацій, які доставляють критично необхідну гуманітарну допомогу. «Ми закликаємо Москву обрати шлях до миру та виконати Мінські домовленості», – заявила Саманта Пауер.

Инф. «З.С.»

Буремний 2015-й: зовнішньополітичні підсумки року

УДК: 94 327

Екстремальні умови, в яких опинилося українське суспільство після зміни влади в лютому 2014 р., визначали стан країни та основні зовнішньополітичні завдання на 2015 рік.

Нагальними питаннями внутрішньої та зовнішньої політики держави залишалися втрата контролю над значною частиною території держави, включаючи анексований Крим, і прагнення забезпечити врегулювання збройного конфлікту на Донбасі.

Упродовж року основні напрями зовнішньої політики України продовжували низку традиційних акцентів, таких як розвиток співпраці з основними партнерами, й водночас віддзеркалювали вплив ситуативних моментів, пов'язаних з кризовим ускладненням відносин з Росією та мобілізацією зовнішньої підтримки задля зміцнення міжнародних позицій держави.

Хоча за обставин, що склалися, державне керівництво України приділяло головну увагу відносинам із партнерами України з числа держав євроатлантичного співтовариства (США, Німеччина, Франція, Польща, Литва та ін.), суттєву увагу було також приділено відносинам з окремими країнами-учасницями СНД, включаючи Білорусь, Казахстан і Туркменістан.

Криза у відносинах із Росією та конфлікт на Донбасі залишаються головними проблемами

зовнішньої політики та безпекового стану держави. Із часу загострення кризи в Криму в березні 2014 р. українська дипломатія була зорієнтована на формування колективної реакції міжнародної спільноти на акти агресії, політичного та економічного тиску Росії проти України. Цей підхід було застосовано і в контексті дипломатичного реагування на масоване втручання Росії на Донбасі.

Дипломатичні зусилля довкола виконання Мінських угод (протоколу і меморандуму, підписаних 5 та 19 вересня 2014 р.), від самого початку мали багатосторонній і багаторівневий характер. У центрі дипломатичного процесу залишалися завдання організації міжнародної солідарності з Україною як жертвою агресії та отримання зовнішньої допомоги для стабілізації внутрішнього економічного становища та посилення обороноздатності країни.

Ситуація після підписання перших Мінських угод була позначена відсутністю стабільного перемир'я на Донбасі та містила пряму загрозу військовій небезпеки. Започатковані у 2014 р. механізми переговорів і консультацій за участю ОБСЄ (мінський процес) і «нормандський» формат переговорів у складі представників Франції, Німеччини, Росії та України виявилися неспроможними забезпечити припинення вогню та запобігти

Summary

From the domestic point of view the latest events in the eastern part of Ukraine were inevitably perceived as a destructive war, which has become a tragedy and a challenge for the citizens of Ukraine. However in the international context the Ukrainian authorities have to adapt to the political and legal approaches of the main partners and their actions aimed at de-escalating the conflict and curbing Russia's expansion. Having rather limited resources and means during 2015 the Ukrainian diplomacy managed to gain several important goals including localization of the conflict area in Donbas and reduction of the level of its intensity.

Keywords: foreign policy, diplomacy, conflict, de-escalation, 'Normandy format', the UN.

активізації воєнних дій.

29 грудня на пресконференції за підсумками 2014 року президент П. Порошенко назвав його найскладнішим із часів Другої світової війни й попередив, що на швидке подолання труднощів розраховувати не варто. Президент запевнив, що українська влада намагатиметься повернути Донбас під контроль Києва мирним шляхом і відкидає розв'язання конфлікту силовими засобами. Головною метою було названо перетворення хиткого перемир'я на «стійкий і тривалий мир», ключем до якого є неухильне виконання усіх 12 пунктів мінських домовленостей. Насамперед це зауваження стосувалося проведення на непідконтрольних територіях місцевих виборів за українським законодавством, під наглядом міжнародних спостерігачів (пункт 9) [1].

Значні сподівання покладалися на зустріч глав держав та урядів у «нормандському форматі», заплановану на 15 січня в Астані, а також на можливе підключення до переговорного процесу лідерів США та ЄС. При цьому П. Порошенко

утримався від прогнозу про можливі терміни відновлення стабільного миру на Донбасі [2].

Рік розпочався зі спроб учасників «нормандського формату» забезпечити хоча б якість формальних гарантій припинення збройних зіткнень. Усупереч домовленостям про розведення військових контингентів конфлітуючих сторін і відведення озброєнь від лінії зіткнення, конфлікт залишався в активній фазі. На зустрічі міністрів закордонних справ країн-учасниць «нормандської четвірки» в Берліні 21 січня 2015 р. було ухвалено спільну заяву, яка закликала «всі залучені сторони припинити воєнні дії та відвести важкі озброєння» від лінії зіткнення, як це передбачалося в додатку до мінського меморандуму від 19 вересня 2014 року. Передбачалося, що цей процес проходитиме під наглядом і за підтримки Спеціальної моніторингової місії ОБСЄ в Україні, персонал якої мав безпосередньо контролювати процес відведення озброєнь. Учасники переговорів у Берліні висловили очікування, що досягнення суттєвого прогресу в імплементації Мінських

угод створить умови для проведення зустрічі лідерів країн-учасниць «нормандського формату». Контроль виконання рішень, пов'язаних із забезпеченням припинення вогню та відведенням важких озброєнь, покладався на Тристоронню контактну групу, у межах якої пропонувалося створити профільні робочі групи з основних аспектів виконання Мінських угод [3].

Пріоритети МЗС України на багатосторонніх переговорах відповідали змісту мінських домовленостей. Вони включали забезпечення припинення вогню, відведення важкої артилерії, зняття перешкод для доступу в зону конфлікту гуманітарної допомоги, звільнення заручників, відновлення контролю над українсько-російським кордоном. Натомість російські представники розглядали

переговорний процес як спосіб консервації конфлікту в напівактивному стані, що гальмувало як замороження конфлікту, так і просування в бік його політичного врегулювання.

Окремі експерти тлумачили таку «експериментальну» тактику, як апробацію моделі «нелінійної війни», у якій Україна стала полігоном відпрацювання гібридних конфліктів, що можуть бути за потреби спровоковані в інших регіонах. Німецький історик М. Штурмер висловив думку, що «мала війна» нового типу використовується російським керівництвом для досягнення певних політичних і економічних результатів без ризику подолання «критичного бар'єру», який може спричинити переростання в більш масштабний збройний конфлікт. На думку науковця, у XXI ст. логіка і

практика війни змінилися. Війна може тривати без початку й кінця. «Насильство залишається її частиною, спираючись на політичну, економічну, інформаційну технології та інші невоєнні засоби». Хоча Кремль вважає Захід своїм номінальним супротивником, російська влада не може собі дозволити війну з учасниками західних союзів. Із огляду на це Східна Україна перетворилася на локальну арену суперництва між Росією та Заходом. Але якщо російський президент В. Путін досягне успіху в Україні, це може спонукати його продовжити свій наступ без перетину «критичного порогу», який веде до прямого конфлікту із Заходом [4].

Продовження конфлікту на Донбасі за відсутності позитивних зрушень спричинило зростання занепокоєння світових

лідерів ситуацією в Україні. Київ майже одночасно 5 лютого 2015 р. відвідали державний секретар США Дж. Керрі, канцлер ФРН А. Меркель і Президент Франції Ф.Олланд.

У ході зустрічей з українським керівництвом Дж. Керрі підтвердив підтримку України з боку США, включно з її правом на самооборону. Наголошуючи на важливості дипломатичного розв'язання конфлікту на Донбасі, Дж. Керрі зауважив, що «Росія також має зробити такий вибір... та дотримуватися зобов'язань за мінськими домовленостями, котрі вона підписала». Вони передбачають припинення військової підтримки сепаратистів та забезпечення їх участі в переговорах для досягнення довгострокового політичного рішення. Керрі підкреслив, що США і президент Б. Обама готові допомог-

ти «всім сторонам» досягти політичного врегулювання. Наміри канцлера Меркель і президента Олланда долучитися до розроблення схеми врегулювання свідчать, що Франція і Німеччина разом з Україною теж закликають Росію розблокувати процес урегулювання. Такий розвиток подій є єдиною можливістю, за якої РФ зможе уникнути міжнародної ізоляції.

Керрі запевнив російське керівництво, що США і ЄС не розглядають вирішення конфлікту в Україні як «гру з нульовою сумою» і не прагнуть «розколу між Сходом і Заходом». Водночас дії Росії на сході України не можна назвати інакше, як агресією. Однак Сполучені Штати не намагаються «вступити в конфлікт з Росією, і ніхто цього не бажає – ні президент Порошенко, ні США, ні європейське співтовариство».

Принагідно Дж. Керрі нагадав про обіцянку П. Порошенка надати Донбасу «спеціальний статус», який передбачає розширення політичних і економічних повноважень регіону на основі легітимних виборів місцевих органів влади та планів проведення в Україні конституційної реформи в бік децентралізації влади [5].

Водночас із візитом Дж. Керрі до Києва з'явилося інтерв'ю віцепрезидента США Дж. Байдена в німецькій газеті *Sddeutsche Zeitung* (5 лютого). У ньому наголошувалося, що адміністрація Сполучених Штатів вважає постачання летальної зброї Україні «майже неможливим»,

оскільки не бачить перспектив військового розв'язання кризи на Донбасі. Натомість, стверджував Дж. Байден, саме Москва підштовхує всіх до військової ескалації, однак США сподіваються на протилежний варіант розвитку подій.

Слід відзначити, що дипломатична ініціатива А. Меркель та Ф. Олланда мала цілком автономний характер. Представник Держдепартаменту США М. Харф (6 лютого) інформувала, що адміністрація Сполучених Штатів не брала участі в розробленні пропозицій А. Меркель та Ф. Олланда, з якими вони приїздили до П. Порошенка та В. Путіна, хоча й ознайомлена з їх змістом. У свою чергу США готові вітати цю ініціативу, якщо вона дасть можливість просунутися до розв'язання українського конфлікту.

Характеризуючи ініціативу А. Меркель та Ф. Олланда, слід відзначити, що поштовхом до неї став лист В. Путіна, який він надіслав до Берліна та Парижа з метою активізувати діалог з керівниками провідних європейських країн. Меркель та Олланд побачили в цьому можливість скористатися нагодою прискорити врегулювання конфлікту на сході України. Результатом їх термінових візитів до Києва та Москви стала поява додаткової схеми, що мала доповнювати та конкретизувати Мінські домовленості від 5 та 19 вересня 2014 року.

За свідченням тодішнього заступника глави Адміністрації президента О. Чалого, на переговорах у Києві сторони не обго-

ворювали якогось «плану Путіна». Натомість ішлося про «спільну позицію з урегулювання ситуації на основі мінських домовленостей, конкретні кроки для досягнення результату, припинення вогню, відведення важкої артилерії та політичне рішення» [6].

Сама ж А. Меркель напередодні переговорів з В. Путіним (6 лютого) висловлювала сумніви щодо досягнення успіху в припиненні вогню в зоні конфлікту. Вона підтвердила, що в основі розв'язання кризи на Донбасі повинні залишатися Мінські угоди, а також попередила, що Німеччина не буде самотійно вирішувати питання територіальної цілісності іншої держави (тобто України).

У своїх коментарях Ф. Олланд дотримувався тези, що припинення вогню повинно стати першим кроком до врегулювання кризи в цілому. Однак, на його думку, самого припинення вогню буде недостатньо: «Ми маємо досягти всеохоплюючої угоди». У цьому сенсі франко-німецька ініціатива дає «останній шанс» для досягнення миру. Він також пояснив (телеканал France, 02, 07.02), що франко-німецька ініціатива передбачає створення в зоні конфлікту демілітаризованої зони від 50 до 70 км завширшки та «вельми широку» автономію для східних регіонів України [7].

Після серії попередніх переговорів чергова зустріч політичних лідерів та експертів учасників

«нормандського формату» в Мінську (11-12 лютого) ухвалила рамковий документ від назвою «Комплекс заходів з виконання Мінських угод» [8].

Документ передбачав припинення вогню, відведення озброєнь і заходи, пов'язані з політичним врегулюванням конфлікту. Особливість документа полягала в тому, що на відміну від мінського протоколу від 5 вересня 2014 р., всі окреслені заходи були викладені в певній послідовності – починаючи з «всеохопного» припинення вогню (з 15 лютого) до відновлення Києвом контролю над українсько-російським державним кордоном (до кінця року). Однак намічені терміни виконання положень документа і черговість передбачених у ньому заходів були зірвані одразу ж після підписання.

Як свідчать коментарі В. Путіна вранці після завершення мінських переговорів, під час дискусій про етапи виконання мирного плану російське військове командування готувало й розпочало масштабний військовий наступ у районі м. Дебальцевого. Нову наступальну операцію з метою оточення українських військ планували завершити ще до моменту підписання угод «Мінськ-2», а якщо це не вдасться – принаймні до визначеної в «Комплексі заходів» дати припинення вогню (15 лютого 2015 р.). Окрім демонстрації сили, захоплення Дебальцевого мало забезпечити контроль проросійських угруповань над великим залізничним вузлом, Вуглегірською та Миронівською

ТЕС.

Попри очевидний зрив виконання ухвалених у Мінську рішень дипломатичні контакти щодо врегулювання конфлікту продовжувалися. З огляду на обстріли бойовиками житлових кварталів Маріуполя (24 січня), Артемівська (13 лютого) та низку інших інцидентів, офіційний Київ вимагав посилення міжнародного тиску на Москву та керівників сепаратистів. В українських політичних колах порушувалося питання про розслідування діяльності ватажків бойовиків у міжнародному трибуналі в Гаазі та визнання ДНР і ЛНР терористичними організаціями.

Кожен з учасників «нормандського формату» переслідував свої інтереси. МЗС України, окрім припинення вогню, порушувало питання про виконання двох головних вимог – виведення російських військ усіх форм підпорядкування з території України та відновлення контролю над усією ділянкою українсько-російського кордону, хоча б з боку СММ ОБСЄ. Натомість російська сторона вбачала в продовженні переговорів засіб тиску на уряди Франції та ФРН, а також можливість нав'язати Києву низку умов конституційно-правового характеру, включно з визнанням за ДНР/ЛНР певного статусу. Лідери Франції та ФРН сподівалися переконати В. Путіна повернутися до нормалізації політичного клімату в Європі, аби взаємне погіршення відносин між ЄС та Росією не набуло незворотного характеру.

У ході переговорів і консультацій окремого значення набуло питання структури локального конфлікту, оскільки досягнення будь-яких домовленостей потребувало укладення певних угод і забезпечення їх дотримання. Що стосується російського керівництва, то попри очевидну ініціативу та пряму участь РФ у конфлікті, її представники демонстративно наголошували, що Росія не може виступати в якості суб'єкта врегулювання, оскільки не несе жодних прямих зобов'язань за Мінськими угодами і не повинна їх виконувати. Натомість В. Путін пропонував визнати автономію ДНР та ЛНР, надати їм статус вільної економічної зони, ухвалити окремі конституції та укласти з українською владою договори про розмежування повноважень [9].

Меркель та Олланд утримувалися від оцінок з приводу можливого кінцевого сценарію врегулювання. Надаючи перевагу тактиці «малих» позитивних кроків, вони усвідомлювали, що криза може бути врегульована лише за принципової зацікавленості з боку Кремля. Натомість адміністрація Б. Обама надавала перевагу посиленню економічних санкцій проти РФ, які мали довести російським посадовцям, що в разі спроб ескалації конфлікту ціна за проведення РФ ревізійністського курсу буде лише зростати. На слуханнях у Конгресі США директор Розвідвального управління Міністерства оборони США В. Стюарт висловив думку, що Росія прагне

створити на сході України «довгостроковий конфлікт» і чинитиме на Київ тиск за допомогою військових і невійськових методів.

Уряди країн-членів НАТО дійшли попередньої згоди не надавати Україні високоточних бронетанкових озброєнь, оскільки таке рішення могло підштовхнути російське керівництво до ескалації конфлікту.

У вересні – жовтні 2015 р. на дискусію довкола врегулювання конфлікту на сході України впливали два вагомні чинники – встановлення хиткого перемир'я на Донбасі та початок російської військової операції в Сирії. З одного боку, пряме втручання в сирійський конфлікт продемонструвало суттєве зростання російської військової спроможності. З іншого боку, тимчасове затишшя на Донбасі стало поштовхом для активізації зусиль з виконання Мінських угод, термін дії яких обмежувався кінцем 2015 року.

Паризька зустріч лідерів держав-учасниць «нормандської четвірки» (2 жовтня) стала черговим раундом обміну думками на рівні вищих осіб і членів делегацій. Висловлені учасниками переговорів попередні висновки та пропозиції стосувалися вибіркового й не завжди послідовного виконання окремих пунктів «Комплексу заходів» від 12 лютого. У центрі уваги перебували питання про проведення виборів на не контрольованих Києвом територіях Донецької та Луганської областей, ухвалення закону про амністію для учасників таких виборів, черговість

подальших кроків у разі, якщо результати виборів до місцевих органів влади будуть визнані спостерігачами Бюро з питань демократичних інститутів і прав людини ОБСЄ.

Одним із головних рішень паризької зустрічі стала взаємна згода сторін продовжити виконання Мінських угод на 2016 рік. Таке рішення, попри його вочевидь паліативний характер, мало запобігти ескаляції напруженості та відкласти подальші дискусії до «кращих часів». Після наради А. Меркель та Ф. Олланд повідомили про перелік подальших кроків (ухвалення парламентом України спеціального закону про вибори для Донецька і Луганська, закону про амністію, закону про особливий статус та врахування закону про особливий статус у Конституції України). Однак, на думку А. Меркель, ці заходи ще не гарантують розв'язання «української кризи». Загалом можна констатувати, що «нормандський» переговорний формат – це дещо більше, ніж звичайний моніторинговий механізм, проте жодних гарантій виконання ухвлених рішень він вочевидь не забезпечує.

Базовий підхід політичного керівництва України до проблеми врегулювання конфлікту на Донбасі та реагування на участь у ньому Росії визначається вимогами до США і ЄС зберегти режим санкцій стосовно РФ аж до виконання умов Мінських угод у їх повному обсязі.

Серед зовнішніх партнерів України провідна роль належить США. Під час візиту Міністра закордонних справ України

П. Клімкіна до США в жовтні 2015 р. з боку адміністрації Б. Обама були висловлені запевнення про збереження режиму санкцій США проти Росії та їх посилення «в разі порушення мінських домовленостей і продовження російської агресії».

Потенційна згода дотримуватися вимоги про збереження санкцій була висловлена і з боку канцлера ФРН А. Меркель та багатьох інших європейських лідерів. За свідченням Меркель, оскільки виведення найманців з України є «нарідним каменем» Мінських угод, термін дії санкцій ЄС проти Росії залежатиме від цілковитого виконання мінських домовленостей.

Із іншого боку, міжнародні переговори довкола врегулювання конфлікту, як і процес консультацій у Тристоронній контактній групі, може розтягнутися на тривалий період. Водночас європейський бізнес, зацікавлений у поновленні економічних

відносин із РФ, чинить суттєвий тиск на уряди європейських країн з метою скасування чи послаблення санкцій, що діють з літа 2014 року.

Підтримуючи мінські домовленості та цілі політичного врегулювання на Донбасі, європейські політики вимагають від української сторони чіткого виконання низки зобов'язань і положень, згаданих у «Комплексі заходів» від 12 лютого та рішеннях подальших нарад у «нормандському форматі». Таку ж позицію висловлюють і представники США, оскільки затримка виконання Києвом умов, пов'язаних з підготовкою виборів та уточненням «особливого статусу» органів місцевого самоврядування на частині територій Донбасу позбавляє адміністрацію Б. Обама аргументів для узгодженого реагування лідерів США та ЄС на російсько-український конфлікт. Перебуваючи в Києві (7 грудня), цю тезу гранично відверто висловив віце-президент США

Дж. Байден, який закликав не гальмувати дотримання таких пунктів Мінських угод, як внесення поправок до конституції та ухвалення закону про вибори на непідконтрольних територіях, оскільки це дасть США можливість «вимагати від Росії відповідних кроків, а від європейців – єдності щодо санкцій».

Серед суттєвих тенденцій зовнішньої політики України доцільно відзначити подальше зближення та активізацію співпраці з НАТО. Під час візиту до Києва (21-22 вересня) Генеральний секретар НАТО Й. Столтенберг взяв участь у засіданні РНБО України, присвяченому реформуванню сектору безпеки і оборони. Сторони підписали низку документів: Спільну декларацію про посилення військово-технічного співробітництва; Угоду про статус представництва НАТО в Україні; Дорожню карту програми Партнерства зі стратегічних комунікацій між РНБО України та

Міжнародним секретаріатом НАТО.

Під час засідання Ради асоціації ЄС – Україна (7 грудня) Міністр оборони України С. Полторак та Високий представник ЄС із зовнішніх справ і безпеки Ф. Могеріні підписали адміністративну угоду між Міністерством оборони України та Європейською оборонною агенцією. Угода створює правові передумови для військово-технічної співпраці з країнами ЄС та участі в програмах і проектах агенції.

Уряд і парламент України виконали 97% пунктів, окреслених у «плані дій» щодо візової лібералізації з Євросоюзом. Суттєвим успіхом нашої країни у сфері міжнародних фінансово-економічних відносин стало успішне проведення переговорів з реструктуризації боргів перед приватними кредиторами.

Публічне обстоювання суверенітету і територіальної цілісності держави посилює значення активної участі України в міжнародних організаціях. На засіданні Генеральної асамблеї ООН 15 жовтня Україна була обрана непостійним членом Ради безпеки ООН на 2016-2017 роки. Членство нашої країни в РФ ООН підтримали 177 країн. Раніше Україна вже тричі займала місце непостійного члена СБ ООН (у 1948-1949, 1984-1985 та 2000-2001 рр.). Прямая участь України в повсякденній роботі РБ ООН суттєво підвищить можливості формувати порядок денний її засідань, впливати на хід дискусій та зміст рішень, що обговорюються.

Х а р а к т е р и з у ю ч и завдання української дипломатії в ООН, президент П. Порошенко підкреслив нагальну потребу в імplementації Цілей і Принципів Статуту ООН, включаючи незмінні цінності, покладені в основу світоустрою – «мирне врегулювання конфліктів, повагу до принципів справедливості та міжнародного права», вдосконалення миротворчої та миробудівної діяльності ООН, боротьбу з тероризмом та його проявами, надання юридично зобов'язуючих гарантій безпеки країнам, що добровільно позбулися ядерної зброї. Значну увагу Україна приділятиме реформуванню Ради Безпеки і протидії зловживанню правом вето його постійними членами.

Активна участь української дипломатії в міжнародних організаціях набуває принципової ваги за нечленства України в оборонних союзах і відсутності прямих юридично зобов'язуючих гарантій її безпеки з боку зовнішніх союзників і партнерів. Такий стан зовнішньої безпеки держави спонукає апелювати до РБ ООН та інших міжнародних організацій з приводу розгортання на Донбасі миротворчої місії, здатної забезпечити припинення військових дій і гарантувати безпеку держави від зовнішнього збройного втручання.

Іншим важливим напрямом зовнішньої діяльності держави, поряд із нормалізацією внутрішнього економічного клімату та подоланням корупції, повинна стати активізація економічної дипломатії,

забезпечення підтримки українського експорту та зовнішньоекономічних інтересів.

Список використаних джерел:

1. Протокол о результатах консультаций Трехсторонней контактной группы, Минск, 5 сентября 2014 г. — Режим доступу: <http://www.osce.org/rgru/home/123258?download=true>
2. Прес-конференція Порошенка. Головні тези / Корреспондент.net, 29 грудня 2014. — Режим доступу: <http://ua.korrespondent.net/ukraine/politics/3461883-pres-konferentsiia-poroshenka-holovni-tezy>
3. «Нормандська четвірка» домовилася про відвід важких озброєнь / Голос Америки, 22.01.2015. — Режим доступу: <http://ukrainian.voanews.com/content/normandie-fourth/2608922.html>
4. Stürmer M. Die Ukraine wird nicht das letzte Kapitel sein // Die Welt, 09.03.2015. — Режим доступу: <http://www.welt.de/debatte/kommentare/article138223349/Die-Ukraine-wird-nicht-das-letzte-Kapitel-sein.html>
5. Керрі — Путіну: Захід не пропонує Росії гру з нульовим результатом / ZN.UA, 5 лютого 2015. — Режим доступу: <http://dt.ua/>

POLITICS/kerri-putinu-zahidne-proponuye-rosiyi-gru-z-nulovim-rezultatom-163403_.html

6. Чалій: Олланд і Меркель не пропонували Порошенкові ніякого «плану Путіна» / Укрінформ, 06.02.2015. — Режим доступу: http://www.ukrinform.ua/rubric-iac/1812560-chaliy-olland-i-merkel-ne-proponovali-poroshenkovi-planu-putina_2018959.html
7. Олланд розкрив деталі спільного з Меркель «мирного плану» / Українська правда, 7 лютого 2015. — Режим доступу: <http://www.pravda.com.ua/news/2015/02/7/7057849/>
8. Комплекс заходів з виконання мінських угод. Повний текст / Українська правда, 12 лютого 2015. — Режим доступу: <http://www.pravda.com.ua/articles/2015/02/12/7058327/?attempt=1>
9. Силина Т. Война за мир // «Зеркало недели. Украина». — № 4. — 6 февраля 2015. — Режим доступу: http://gazeta.zn.ua/internal/voynaza-mir_.html

Сергій ТОЛСТОВ,
завідувач відділу
трансатлантичних
досліджень ДУ «Інститут
всесвітньої історії
Національної Академії наук
України»

АНОТАЦІЯ

З точки зору внутрішньополітичної кон'юнктури події на сході України неминує сприймаються як руйнівна війна, що стала трагедією та викликом для громадян України. Позиціонування української влади в міжнародному контексті змушене враховувати політико-правові підходи основних партнерів та їхні дії, спрямовані на деескалацію конфлікту та стримування російської експансії. Попри обмежені ресурси і можливості протягом 2015 р. українській дипломатії вдалося забезпечити вирішення низки важливих завдань, таких як локалізація зони конфлікту на Донбасі і зниження рівня його інтенсивності.

Ключові слова: зовнішня політика, дипломатія, конфлікт, деескалація, «нормандський формат», ООН.

АННОТАЦИЯ

С точки зрения внутривосточной конъюнктуры события на востоке Украины неизбежно воспринимаются как разрушительная война, ставшая трагедией и вызовом для граждан Украины. В международном контексте позиционирование украинской власти вынуждено адаптироваться к политико-правовым подходам основных партнеров и их действиям, направленным на деэскалацию конфликта и сдерживание российской экспансии. При ограниченных ресурсах и возможностях в течение 2015 г. украинской дипломатии удалось обеспечить решение ряда важных задач, таких как локализация зоны конфликта в Донбассе и снижение уровня его интенсивности.

Ключевые слова: внешняя политика, дипломатия, конфликт, деэскалация, «нормандский формат», ООН.

Цікаві факти про ООН

У зв'язку з проведенням у Нью-Йорку 70-ї ювілейної сесії Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй (ООН) і обранням на ній уже вчетверте України до непостійних членів Ради Безпеки, редколегія «Зовнішніх справ» пропонує своїм читачам низку цікавих фактів про цю світову Організацію та участь у її діяльності України.

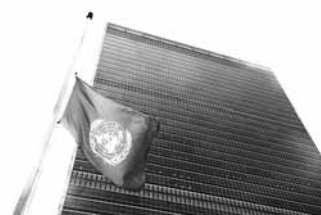
Ідея створення ООН виникла ще на початку Другої світової війни. Президент Сполучених Штатів Америки Ф. Рузвельт і Прем'єр-міністр Великої Британії В. Черчилль, перебуваючи на військовому кораблі в Атлантичному океані поблизу острова Ньюфаундленд (Канада), 14 серпня 1941 р. підписали Атлантичну хартію, у якій було проголошено цілі двох держав у війні проти нацистської Німеччини та її союзників. До Хартії 24 вересня 1941 р. приєднався СРСР, який на той час вів жорстокі бої з військами німецького вермахту. Представники 26-и союзних держав, які воювали проти країн гітлерівської коаліції, 1 січня 1942 р. заявили про свою підтримку Атлантичної хартії і підписали Декларацію Об'єднаних Націй. У цьому документі вперше було використано назву «Об'єднані Нації», запропоновану Ф. Рузвельтом.

У жовтні 1943 р. на Московській конференції міністрів закордонних справ Радянського Союзу, США та Великої Британії, у роботі якої взяв також

участь Посол Китаю, акредитований в Москві, було підписано рамковий документ про створення цієї міжнародної організації. Остаточну домовленість про створення ООН було досягнуто в лютому 1945 р. в Ялті на Кримській (Ялтинській) конференції керівників антигітлерівської коаліції — Й. Сталіна, Ф. Рузвельта і В. Черчілля. Основою діяльності майбутньої Організації став принцип однаковості великих держав — постійних членів Ради Безпеки ООН при прийнятті рішень, яких було наділено правом вето. У Ялті було також досягнуто принципову домовленість про участь у роботі майбутньої Організації Української РСР і Білоруської РСР як країн, що найбільше постраждали від німецької агресії та зробили значний внесок у перемогу над фашизмом. Пропозиція Й. Сталіна надати право всім радянським республікам стати членами-засновниками ООН не знайшла підтримки. Було також відхилено його пропозицію про включення до країн-засновниць ООН

Литовської РСР як країни, на територію якої, поряд з УРСР і БРСР, німецький вермахт вторгся першим. На конференції було домовлено, що США матимуть право надати статус засновників ООН своїм двом штатам, однак у зв'язку з низкою обставин (смерть Ф. Рузвельта і гостра критика в Сполучених Штатах досягнутих у Ялті домовленостей, негативне ставлення до них нового Президента США Г. Трумена) це рішення залишилося нереалізованим.

Конференція з розроблення Статуту ООН тривала з 25 квітня до 26 червня 1945 р. в американському місті Сан-Франциско. Саме 26 червня 1945 р. представники 50-и держав підписали розроблений ними документ. Польща, яка не брала участі в роботі конференції, підписала його згодом, проте стала країною-засновницею ООН. Статут ООН 24 жовтня 1945 р. набув чинності. Відтоді 24 жовтня вважається Днем заснування Організації Об'єднаних Націй, який щороку широко відзнача-

ється у світі.

Представники Української РСР зробили вагомий внесок у розроблення проекту Статуту ООН. Міністр закордонних справ республіки Д. Мануїльський очолював на конференції комітет, який готував преамбулу цього документа і перший розділ — цілі і принципи діяльності Організації. З ініціативи УРСР до Статуту було включено низку важливих положень, зокрема про сприяння міжнародному співробітництву в розв'язанні економічних і соціальних проблем, про загальну повагу та дотримання прав і основних свобод людини незалежно від расової належності, статі, мови та релігії тощо.

Перша сесія Генеральної Асамблеї ООН почала свою роботу 10 січня 1946 р. в Лондоні. Перша схвалена нею резолюція стосувалася мирного використання атомної енергії та ліквідації атомної та інших видів зброї масового знищення. У Лондоні було

Делегація Української РСР бере участь у створенні ООН. Документ підписує народний комісар закордонних справ Дмитро Мануїльський

Члени делегації Української РСР на першій сесії Генеральної Асамблеї ООН. Справа наліво: Д. Мануїльський, М. Бажан, В. Тарасенко, А. Война, М. Петровський. Лондон (Великобританія), 1946 р.

Виступ Трюгве Лі з нагоди призначення на посаду Генерального секретаря ООН

Перша сесія Ради Безпеки ООН

визначено порядок виступів делегацій у загальнополітичній дискусії на щорічних сесіях Генеральної Асамблеї ООН. Право завжди виступати першою одержала делегація Бразилії, оскільки її представник першим підняв руку при розгляді цього питання. Іншим рішенням, схваленим у ході першої сесії Генеральної Асамблеї, було рішення про розташування штаб-квартири в Нью-Йорку, куди вона переїхала 16 серпня 1946 року. Саме тому другим у загальній дискусії завжди виступає представник США, як країни-господаря місця розташування штаб-квартири ООН.

У Лондоні 17 січня 1946 р. відбулося й перше засідання Ради Безпеки ООН. Спочатку до її складу входило 11 країн, зокрема й 5 постійних членів, наділених правом вето: Велика Британія, Китай, СРСР, США та Франція (до 1971 р. місце Китаю в Генеральній Асамблеї та Раді Безпеки ООН займав Тайвань). Розширення складу Ради Безпеки ООН до 15 членів сталося шляхом внесення відповідної поправки до Статуту ООН (набула чинності 31 серпня 1965 р.). Перша схвалена резолюція Ради Безпеки стосувалася створення Військово-штабного комі-

тету, до якого повинні були входити начальники штабів збройних сил постійних членів Ради Безпеки чи їхні представники.

Генеральна Асамблея 14 грудня 1946 р. прийняла пропозицію американського фінансиста Д. Рокфеллера-молодшого про надання гранту в сумі 8,5 млн. дол. для придбання ділянки землі під будівництво штаб-квартири ООН. Церемонія закладення фундаменту будинку відбулася 24 жовтня 1949 р., у четверту річницю заснування Організації, а офіційне відкриття — 10 січня 1951 року.

Протягом 70-и років існування Організації Об'єднаних Націй відбулося 70 регулярних, 29 спеціальних і 10 надзвичайних сесій Генеральної Асамблеї. Одна з надзвичайних сесій, що відбулася 14 січня 1980 р., засудила введення Радянським Союзом військових підрозділів на територію одного з членів ООН — суверенного Афганістану.

В Організації Об'єднаних Націй діють шість головних органів: Генеральна Асамблея, Рада Безпеки, Економічна і соціальна рада, Рада з опіки, Міжнародний суд і Секретаріат. Окрім штаб-квартири ООН у Нью-Йорку, у Женеві (Швейцарія),

Відні (Австрія) та Найробі (Кенія) діють Відділення Організації.

За час існування ООН її очолювали вісім Генеральних секретарів. Першим був представник Норвегії Трюгве Лі, який очолював її до 1952 року. Нинішній, восьмий Генеральний секретар ООН Пан Гі Мун (Республіка Корея), очолює Організацію з 2007 року. Його повноваження закінчуються 31 грудня 2016 року. Сім із восьми генеральних секретарів ООН обіймали цю посаду протягом двох п'ятирічних строків, окрім Бутроса Бутроса-Галі (Єгипет, 1992-1996 рр.). Кандидатуру на посаду Генерального секретаря розглядає Рада Безпеки ООН, після чого її затверджує Генеральна Асамблея. Кандидат повинен одержати 2/3 голосів держав-членів ООН. Протягом 70-и років існування Організації Об'єднаних Націй Генеральна Асамблея завжди розглядала тільки одну кандидатуру. Жодного разу Генеральним секретарем ООН ще не був представник країн Східної Європи. Крім того, цю посаду ще не обіймала жінка.

Сьогодні членами ООН є 193 держави світу. Ватикан і Палестина мають статус спостерігачів. Збільшення кількісного складу

Організації відбувалося в результаті вступу до неї колишніх колоній Великої Британії, Франції, Італії та Бельгії, які ставали незалежними, а також нових держав, які виникли після розпаду колишнього СРСР і Соціалістичної Федеративної Республіки Югославії (СФРЮ). Останнім членом ООН у 2001 році став Південний Судан.

В історії ООН було два випадки, коли держав-членів позбавляли права участі в роботі Генеральної Асамблеї (не в роботі ООН загалом): упродовж 1974-1994 рр. — Південно-Африканську Республіку у зв'язку з проведенням політики апартеїду, а протягом 1992-2000 рр. — Союзу Республіку Югославію (СРЮ), яка вважала себе правонаступницею колишньої СФРЮ та відмовлялася вступати в ООН як нова держава.

Із 1946 і до 2015 р. постійні члени Ради Безпеки ООН 237 разів застосовували право вето: СРСР і Росія (з 1991 р.) — 103 рази, США — 79, Велика Британія — 29, Франція — 16, Китай — 9 (до 1971 р. місце Китаю займав Тайвань, який застосував право вето лише один раз). Росія з 1991 р. використала право вето 13 разів, 10 із яких застосував нинішній постійний представник цієї країни в Раді Безпеки. Останній раз — при голосуванні резолюції про створення Міжнародного трибуналу для кримінального переслідування винних у катастрофі літака «Малайзійських авіаліній».

За 70 років існування ООН накладала санкції на 23-и країни, причому в 1946-1990 рр. лише двічі:

у 1966 р. проти Південної Родезії (нині Зімбабве) й у 1977 р. проти Південно-Африканської Республіки. Нині санкції діють проти 14 країн, серед яких — Іран, Ємен, Сомалі, Корейська Народно-Демократична Республіка (КНДР). Санкції діють також проти терористичної організації «Аль-Каїда» та руху «Талібан».

Діяльність Організації Об'єднаних Націй фінансується за рахунок внесків держав-членів до її бюджету, який становить понад 6 млрд. дол. на дворічний період. Величина внеску кожної країни визначається на підставі принципу платоспроможності, який враховує низку факторів. Найбільші внески сплачують США (22%), Японія (10%), Німеччина (7%), Франція, Велика Британія та Китай (по 5%), Італія (4%). Росія сплачує 2,5% або близько 350 млн доларів. Внесок України у 2015 р. становив близько 2,7 млн. доларів.

Секретаріат ООН формується з відповідних фахівців країн-членів з урахуванням принципу справедливого географічного розподілу. Водночас за кожною країною резервується мінімальна кількість місць для її представників (з урахуванням так званого фактора членства). Внесені на розгляд кандидати проходять кадровий відбір, який включає професійне та лінгвістичне тестування. Нині в Секретаріаті ООН працює близько 6 тис. осіб.

Діяльність Організації з підтримання миру було розпочато в 1948 р. зі створення органу за спостереженням за дотриманням умов перемир'я на Близькому Сході. Перші збройні

Голова Комісії з прав людини ООН Елеонора Рузвельт та В. Корецький

сили ООН у складі 10 країн було створено в 1956 р. для спостереження за виводом іноземних військ (англійських, французьких та ізраїльських) із зони Суецького каналу (Єгипет). Тоді ж уперше вони використали блакитні берети й шоломи, що стали символами миротворців. Починаючи з 1948 р. було проведено 71-у операцію з підтримання миру. У лавах миротворців служили понад 1 млн військових, поліцейських і цивільних співробітників. Більше 3,3 тис. із них загинуло, зокрема 126 у 2014 році. Зараз миротворчі сили ООН налічують 125 тис. осіб із 122-х держав. Вони здійснюють 16 місій у країнах Європи, Азії й Африки. Ще до здобуття незалежності українські військові брали участь у миротворчих операціях ООН від СРСР. Із 1992 р. в них взяло участь 37 тис. українських військовослужбовців, 50 із яких загинуло, 87 було поранено. Наразі українські миротворці беруть участь у чотирьох миротворчих місіях — у Косово, Демократичній Республіці Конго, Кот-д'Івуарі та Ліберії. Їхня загальна чисельність —

близько 400 осіб. Із 2002 р. 29 травня відзначають у світі як Міжнародний день миротворців ООН, аби віддати шану всім миротворцям усіх контингентів Організації. Лише Рада Безпеки ООН має право визначати всі умови, зокрема й фінансові, на яких проводять миротворчі операції з підтримання міжнародного миру та безпеки. Проведення Організацією операцій із підтримки миру здійснюється за рахунок окремого бюджету.

Упродовж 1950-2013 років Нобелівський комітет присуджував премію миру окремим діячам, органам і організаціям ООН більше 10-и разів. Уперше нею було нагороджено посередника ООН у врегулюванні конфлікту між арабами та євреями в 1948 р. Ральфа Банча. Останнє нагородження відбулося у 2013 р.: премію одержала Організація із заборони хімічної зброї.

Попри те, що структура й діяльність ООН з часу її створення зазнали деяких змін, реформа Організації наразі є одним із найактуальніших питань, яке вже тривалий час обговорюють на різних рівнях. ООН критикують за те, що краї-

ни, що розвиваються, недостатньо представлені в головних органах, передусім у Раді Безпеки, де незмінним правом вето користуються лише п'ять постійних членів. Україна виступає за реформування ООН, за надання їй діяльності більшого динамізму, за усунення дублювання в роботі окремих органів, за економію витрат на утримання апарату, за більшу оперативність у роботі.

Протягом усіх 70-и років існування ООН спочатку Українська РСР, а з 1991 р. незалежна Україна бере активну участь у її роботі, домагаючись конструктивного та справедливого вирішення актуальних міжнародних проблем. Одним із пріоритетних напрямів діяльності нашої держави в ООН є співробітництво з метою пом'якшення та мінімізації довготермінових наслідків Чорнобильської катастрофи. З 1990 р. за ініціативи України, Білорусі та Російської Федерації Генеральна Асамблея ООН схвалює резолюцію «Зміцнення міжнародного співробітництва та координація зусиль у справі вивчення, пом'якшення та мінімізації наслідків Чорнобильської катастрофи». Пріоритетним із 2014 р. є також питання збереження територіальної цілісності України у зв'язку з окупацією Росією Криму та її вторгненням у Донецьку та Луганську області.

З 1958 р. в Нью-Йорку діє Постійне представництво України при ООН. Першим Постійним представником було призначено П. Удовиченка (1958-1961 рр.). До останнього часу Постійне представництво очолював Ю.А. Сергєєв (із 2007 р.). Нині на

цю посаду призначений В.Ю. Єльченко.

Представників України неодноразово обирали заступниками голів сесій Генеральної Асамблеї ООН, керівниками, заступниками керівників і доповідачами головних комітетів Генеральної Асамблеї ООН: Другого (економічні та фінансові питання), Третього (соціальні, культурні та гуманітарні питання, питання прав людини), Четвертого (спеціальні політичні питання, питання опіки і деколонізації) та Шостого (правові питання).

Українського вченого-юриста професора В.М. Корецького обирали до складу Комітету ООН з прогресивного розвитку міжнародного права (1947 р.). У 1947-1949 рр. він був першим заступником голови Комісії ООН з прав людини, на яку було покладено завдання розроблення Загальної декларації прав людини, схваленої Генеральною Асамблеєю 10 грудня 1948 року. У 1961-1970 рр. В. Корецький був членом і віце-головою Міжнародного суду ООН. Представник України професор П. Недбайло вніс значний вклад у розроблення важливих міжнародних актів: Декларації та Міжнародної конвенції про

ліквідацію всіх форм расової дискримінації, Міжнародних пактів про права людини. Ця робота здобула заслужене міжнародне визнання: П. Недбайло було присуджено премію ООН у галузі прав людини. Міністра закордонних справ України Г.Й. Удовенка в 1997 р. було обрано Головою 52-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН. Це єдиний раз за всю історію діяльності ООН, коли український представник посів таку високу посаду.

На ювілейній 70-й сесії Генеральної Асамблеї ООН Україну 15 жовтня 2015 р. вже вчетверте обрано до складу непостійних членів Ради Безпеки. Раніше вона була членом Ради в 1948-1949, 1984-1985 і 2000-2001 рр., що є свідченням визнання міжнародною спільнотою внеску нашої держави у справу зміцнення та підтримання міжнародного миру й безпеки.

Шість разів Україну було обрано до одного з шести головних органів ООН — Економічної та соціальної ради (ЕКОСОР). Протягом багатьох років наша держава була членом допоміжних органів Ради — Комісії з народонаселення, Статистичної комісії, Комісії соціального розви-

тку, Комісії зі становища жінок, Комітету з природних ресурсів, Комісії з транснаціональних корпорацій, Комітету з неурядових організацій. Україну було обрано також до Спеціального комітету з розроблення міжнародної конвенції щодо боротьби з вербуванням, використанням, фінансуванням і навчанням найманців, Спеціального комітету з питань міжнародного тероризму, Комітету ООН з інформації, Міжурядового комітету ООН з науки й техніки з метою розвитку та низки інших.

Представників України обирали заступниками голів Спеціального комітету ООН з апартеїду, Спеціального комітету ООН з розробки міжнародної конвенції проти апартеїду в спорті, Комітету ООН зі здійснення невід'ємних прав палестинського народу. Українських представників обирали також до керівного складу сесій низки інших органів Генеральної Асамблеї ООН — Конференції ООН з торгівлі та розвитку (ЮНКТАД), Організації Об'єднаних Націй з промислового розвитку (ЮНІДО), Програми розвитку ООН (ПРООН), Програми ООН з навколишнього середовища

(ЮНЕП) та інших.

Україна активно долучається до координованих ООН міжнародних зусиль із протидії морському піратству та збройним пограбуванням суден. У травні 2010 р. за ініціативи нашої держави відбулося перше в історії Організації тематичне засідання Генеральної Асамблеї ООН, присвячене боротьбі з цим ганебним явищем сьогодення. Україна є членом Контактної групи з протидії піратству біля узбережжя Сомалі.

Із 1992 р. Організацію Об'єднаних Націй представлено в Києві 17-а органами, програмами та фондами. Їхню роботу очолює Координатор системи ООН в Україні.

Низка держав-членів зробила подарунки Організації на знак поваги до її діяльності, які розташовані на території штаб-квартири (скульптури) та в її холах. У 1970 р. Україна подарувала ООН килим і велику порцелянову вазу, оздоблені національними орнаментами.

Ігор ТУРЯНСЬКИЙ,
Надзвичайний і
Повноважний Посол,
ветеран дипломатичної
служби, учасник 19-и сесій
Генеральної Асамблеї ООН,
член Національної спілки
журналістів України

З 2007 року до останнього часу Постійне представництво України при ООН очолював Юрій Сергєєв (другий ліворуч)

Президент України Петро Порошенко та Міністр закордонних справ України Павло Клімкін під час зустрічі з Головою 70-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН Могенсом Люккетомфом

Туреччина в ООН у 2003-2015 роках: шлях утвердження держави-лідера

УДК 94:327

Протягом останнього десятиріччя Туреччина все більше заявляє про себе як про впливового гравця регіонального і глобального масштабу та претендує на участь практично в усіх світових процесах з огляду на своє унікальне геополітичне положення, багатий історичний спадок і значний досвід у міжнародних справах.

Показовою з точки зору демонстрації активного залучення до глобальних справ, у тому числі в рамках ООН, стала зустріч Прем'єр-міністра Туреччини Ахмета Давутоглу з Генеральним секретарем ООН Пан Гі Мун, у рамках 70-ї сесії Генеральної асамблеї Організації у вересні цього року. Тематика переговорів охоплювала широкий регіональний порядок денний, включаючи ситуацію в Сирії, Іраку, Ємені, протидію ІДІЛ, врегулювання близькосхідного конфлікту, вирішення кіпрського питання, а також актуальні виклики глобального характеру, зокрема тероризм, проблему біженців, підготовку до Всесвітнього гуманітарного саміту, запланованого на наступний рік у Стамбулі. Світові ЗМІ акцентували увагу на щирій подяці Туреччині з боку Генерального секретаря за її щедрі допомоги сирійським біженцям, кількість яких перевищила 2 млн. і зробила Туреччину державою, яка приймає найбільшу кількість біженців у світі станом на 2015 рік.

У ході 70-ї сесії Генеральної

самблеї Турецька Республіка також згадувалася у контексті свого головування у G 20 та запланованого в Стамбулі саміті цього об'єднання, активної участі в миротворчих операціях ООН, організації міністерської зустрічі найменш розвинених країн, донорської діяльності, заходів із протидії змінам клімату.

Підвищена активність турецької сторони в ООН є результатом сучасної зовнішньої політики країни, спрямованої на здобуття статусу впливової держави регіонального та світового рівня. Майданчик ООН активно використовується для утвердження іміджу держави, підвищення авторитету та впливовості. Турецький досвід становить інтерес для України, перед якою наразі є завдання зміцнення позицій на світовій арені.

Нові підходи в зовнішній політиці

Запровадження нових підходів до діяльності на міжнародній арені загалом

Summary

The article examines Turkey's UN policy in 2003-2015 against the background of this country's modern foreign policy as well as its ambitions for regional and global leadership.

It outlines priorities of Turkey within the UN as well as successful initiatives which helped to strengthen prestige of the state on the international arena.

By analyzing the statements of Turkish top officials at the general debate of the UN General Assembly sessions promotion of Turkey as powerful regional and global player is scrutinized.

Keywords: Turkey, UN, foreign policy, image, leadership

і в рамках міжнародних організацій зокрема розпочалося у 2002 р., коли до влади прийшла Партія справедливості та прогресу з новим баченням ролі та місця Туреччини у світі. У політичних деклараціях партії, що були трансформовані в урядові програми протягом усього часу перебування партії при владі (2002-2015 рр.), задекларована чітка мета – зробити Туреччину однією з країн-лідерів ХХІ століття. Міжнародні організації, у тому числі ООН, покликані стати інструментом для досягнення цієї мети.

У «Політичному баченні 2023» [1], що спрямоване на сторічний ювілей заснування Турецької Республіки, заявлена амбіція щодо визначальної ролі Туреч-

чини у процесі формування нового світового порядку, реформування ООН та глобальної економічної системи.

Туреччина – ООН: активність, ініціативність, допомога

Виходячи з поставленої мети, діяльність Туреччини в рамках ООН, починаючи з 2002 р., характеризується проактивністю, забезпеченням якомога більшої представленості в структурах ООН і посиленням участі у міжнародних процесах, що реалізуються під егідою або в рамках Організації.

Пріоритети діяльності в ООН були визначені тодішнім Міністром закордонних справ А. Гюлем у 2006 р. та включають такі напрями: питання розвитку, миротворча діяльність, зміцнення гуманітарної складової, боротьба з тероризмом, підвищення глобальної енергетичної безпеки.

Серед здобутків Туреччини в рамках ООН слід відзначити її успішні ініціативи. Зокрема значний успіх здобула турецько-іспанська ініціатива «Альянс цивілізацій», яка перетворилася на масштабний форум діалогу між представниками різних культур і релігій, наразі

підтриманий 141 країною. Також була позитивно сприйнята ініціатива міністрів закордонних справ Туреччини та Фінляндії щодо посередництва в урегулюванні конфліктів. Відповідна Група друзів нараховує 37 країн і 7 регіональних та міжнародних організацій. Щорічно в Нью-Йорку проводяться міністерські зустрічі з цієї проблематики. У результаті була ухвалена резолюція ГА ООН з посередництва в урегулюванні конфліктів.

Серйозні кроки були вжиті Туреччиною з метою перетворення Стамбула на центр міжнародного життя, у тому числі оонівського. Протягом останніх років забезпечено перенесення до цього міста Регіонального офісу для Східної Європи та Центральної Азії Фонду народонаселення ООН, а також розміщення Міжнародного центру приватного сектору та розвитку Програми розвитку ООН. Стамбул став місцем проведення значної кількості міжнародних заходів, у тому числі по лінії ООН.

Туреччина активізувала свою діяльність на миротворчому напрямі. За інформацією прем'єр-міністра А. Давутоглу, турецькі військові та поліцейські несуть службу в 16 місіях із підтримання миру під егідою ООН по усьому світу, в тому числі Афганістані, Косово, Лівані, Сомалі, Гаїті, Демократичній Республіці Конго [2].

Окрім зазначеного, була суттєво збільшена фінансово-гуманітарна складова діяльності Туреччини в Організації. Відповідно до інформації турецького Міністерства закордонних справ [3], за обсягом обов'язкових внесків до

бюджету ООН Туреччина піднялася з 25-ї позиції на 16-у серед держав-членів, завдяки суттєвому збільшенню добровільних внесків до Офісу з координації гуманітарних питань ООН Туреччина була прийнята до Групи донорів, а також посіла 22-у позицію за обсягом внесків до Фонду миробудівництва ООН. Обсяги гуманітарної допомоги цієї країни зросли до 1,6 млрд. дол. у 2013 р., допомоги на розвиток – до 3,5 млрд. дол. у 2015 році.

Суттєвим успіхом турецької дипломатії стало обрання Туреччини до складу непостійних членів Ради Безпеки ООН на 2009-2010 рр. майже після півстолітньої перерви.

Значне підвищення турецької активності на оонівському напрямі, а також стрімкий соціально-економічний розвиток мали результатом новий погляд на цю державу з боку Організації. Відповідно, було прийнято рішення розробити на базі Туреччини нову модель партнерства з ООН, яка згодом могла б застосовуватися до будь-якої країни з середнім рівнем прибутку з метою сприяння досягненню Цілей розви-

тку тисячоліття. У результаті значного розгалуження набула система ООН у Туреччині, збільшившись до 13 організацій.

Загальні дебати: імідж країни-лідера на майданчику ООН

Основні успіхи турецької зовнішньої політики, численні ініціативи турецької дипломатії, реалізовані, починаючи з 2003 р., суттєві трансформації всередині країни, а також амбіції на регіональне лідерство та глобальну впливовість знайшли своє відображення на майданчику ООН.

Аналіз виступів керівників Туреччини на загальних дебатах сесій Генеральної Асамблеї ООН протягом 2003-2015 років свідчить про добре продумане вибудовування іміджу держави.

Основними складовими пропонованого міжнародній спільноті іміджу Туреччини є такі.

Країна-міст між Сходом і Заходом. У цьому контексті акцент зроблено на поєднанні в Туреччині європейської й азійської ідентичності, наявності багатого історичного спадку та великого міжнародного досвіду, що є важли-

вим для сприяння пошуку компромісу між культурами і шляхів примирення. Той факт, що Туреччина є єдиною державою у світі, яка, будучи членом Організації Ісламської Конференції, є кандидатом на вступ до Європейського Союзу, подається як необхідність для просування діалогу між ісламським світом і заходом.

Країна в епіцентрі подій. Геополітичне розташування «у центрі більшості питань, що турбують міжнародне співтовариство», на думку турецьких керівників, робить необхідним залучення їхньої країни до обговорення практично всіх питань світового порядку денного. До того ж знання такого турбулентного регіону із середини повинно сприйматися як виключна цінність західною спільнотою.

Захисник ісламських цінностей. Мусульманська ідентичність активно використовувалась і навіть підкреслювалася турецькою стороною на оонівському майданчику. Туреччина з трибуни ООН фактично взяла на себе місію захисту прав та гідності мусульман, стала голосом, що виступає рішуче проти ісламофобії. Як зазначив Президент Р.Т. Ердоган у своєму виступі на загальних дебатах 69-ї сесії ГА ООН у 2014 р. [4], «те, що іслам, який означає мир, використовується поряд із поняттям тероризму, ми рішуче засуджуємо».

Країна-миротворець. Посередництво у врегулюванні конфліктів, участь у миротворчих місіях, а також значний внесок у відбудову та відновлення країн, що постраждали від конфліктів, стали доміною турецької зовнішньої

політики протягом першого десятиріччя XXI століття. Власні успіхи в налагодженні відносин із сусідами (нормалізація взаємодії з Грецією, кроки назустріч Вірменії) дали змогу активно пропагувати Туреччину як країну-регіонального миротворця. Схвальні оцінки отримали численні турецькі ініціативи щодо форматів взаємодії між країнами регіону, що мають проблеми у відносинах, – тристоронні саміти Туреччина - Афганістан - Пакистан, непрямі переговори між Сирією та Ізраїлем, тристоронні механізми співпраці з Боснією і Герцеговиною та Сербією, а також БіГ і Хорватією, ініціатива щодо створення Платформи стабільності та співробітництва на Кавказі, стамбульський форум країн-сусідів Іраку, а також зусилля з урегулювання проблеми навколо іранської ядерної програми.

Окреме місце завжди відводилося проблематиці «заморожених конфліктів» у Азербайджані та Грузії, спосіб урегулювання яких Туреччина завжди бачила на основі територіальної цілісності держав. Така ж позиція була висловлена прем'єр-міністром А. Давутоглу й

щодо України в рамках 70-ї сесії ГА ООН у вересні 2015 року [5]. «Ми бажаємо бачити політичне вирішення кризи в Україні на основі територіальної цілісності України та Мінських домовленостей. Будь-яке рішення конфлікту має забезпечити права і безпеку кримських татар», – сказав голова турецького уряду.

Що стосується кіпрського, близькосхідного та балканського питань, які залишалися константами в усіх промовах турецького керівництва в рамках ООН, Туреччина рішуче обстоювала права турків-кіпріотів, палестинців і косоварів.

Натхненник реформ. Значні успіхи в реформуванні власної країни, які зробили можливою внутрішньополітичну стабільність і початок переговорів про вступ до ЄС, дали турецьким лідерам можливість говорити про свою батьківщину як про країну, що надихає на реформи своїх сусідів є прикладом економічних успіхів, поглиблення демократії, розвитку громадянського суспільства, верховенства права та прав людини.

Помічник бідних. Дедалі більша економічна вага, зростаючі обсяги гумані-

тарної допомоги та допомоги на розвиток, виведення співпраці з Африкою в один з пріоритетів зовнішньої політики дали змогу говорити про Туреччину як щедрого помічника бідним країнам. Проблеми найменш розвинених країн, зокрема на африканському континенті, посіли чільне місце як у турецькій зовнішній політиці, так і в діяльності цієї держави в ООН.

Критика та вимоги справедливості

Виступи керівництва Туреччини з оонівської трибуни, починаючи з 2011 року, характеризуються зростаючою критичністю та доволі різкою тональністю.

Перш за все, критиці було піддано саму Організацію Об'єднаних Націй. Тодішній Міністр закордонних справ А. Давутоглу відверто зазначив у своєму виступі на загальних дебатах під час 67-ї сесії ГА ООН у 2012 р. [6], що «методи роботи та структура ООН не відповідають реаліям сьогодишнього світу». А найбільш вживаною фразою президента Р.Т. Ердогана щодо Ради безпеки ООН є «Світ більше 5 країн».

«Безпомічністю» і «гань-

бою міжнародної спільноти» охарактеризував Р.Т. Ердоган роботу ООН в Сомалі, куди він особисто їздив, на власні очі побачив смерть десятків тисяч дітей від голоду. Відповідно, послідовно наголошувалося на необхідності реформування системи ООН із тим, щоб вона «захищала права всіх людей, а не діяла в інтересах певних країн». Одночасно підкреслювалася нагальність більш репрезентативної та збалансованої РБ ООН.

Об'єктом жорсткої критики з боку турецької сторони став Ізраїль у контексті палестинської проблеми. Тоді ще Прем'єр-міністр Туреччини Р.Т. Ердоган звинуватив цю державу в ігноруванні 89 резолюцій РБ ООН і сотень резолюцій ГА ООН. Він докоряв міжнародній спільноті неспроможністю «зупинити трагедію, яку переживає палестинський народ», і «жертвуванням правом і справедливістю на угоду політичним чутливостям» [7].

Протягом останніх років нищівній критиці піддається Б. Асад, а також дії великих міжнародних гравців по відношенню до Сирії.

Дедалі частіше в промовах керівництва Турецької держави звучить поняття справедливості. Справедливий світовий порядок, на думку турецької сторони, повинен бути інклюзивним, попереджати виникнення конфліктів, забезпечувати дотримання прав людини та більш рівний і сталий розподіл багатств.

Таким чином, несправедливим вважається ставлення міжнародної спільноти до турків-кіпріотів,

які свого часу підтримали План Анана з урегулювання кіпрської проблеми, однак до цього часу перебувають в ізоляції, потрапляючи від обмежень, накладених на рух людей, товарів і послуг, морські та аеропорти. Кричуще несправедливим, на думку турецької сторони, є ставлення до палестинців, позбавлення їх права мати свою державу. У цьому ж контексті розглядається й необхідність визнання Косово.

Поряд із поняттям справедливості протягом останнього часу привертається увага до нерівності та надзвичайного розриву між найбагатшими і найбіднішими. Саме подолання нерівності Туреччина внесла до пріоритетів свого головування у G 20 цього року.

Увага привертається до проблем простих людей в усьому світі. «Як ми можемо говорити про свободу і справедливість?» – зазначив Міністр закордонних справ А. Давутоглу [8], згадуючи про людей у Сирії, Палестині, Сомалі, Афганістані. «Якщо права людей приносяться в жертву політиці сили і є предметом дискусій або навіть ігнорування в переговорах між кількома державами в Раді безпеки ООН, як ми можемо досягти універсальних прав людей і безпеки?» – зауважив високопосадовець.

Слід зазначити, що ускладнення відносин Туреччини з деякими краї-

нами регіону, зокрема Близького Сходу та Північної Африки, протягом останніх п'яти років, а також поява певних внутрішніх проблем у галузі демократії та прав людини суттєво зменшили іміджевий потенціал цієї держави як регіонального миротворця та взірця в реалізації реформ.

Аналіз діяльності Туреччини в ООН протягом 2003-2015 рр. доводить, що міцне підґрунтя для успіхів на оонівському напрямі склали активна зовнішня політика держави, зусилля з налагодження миру і стабільності в регіоні, ефективні внутрішньополітичні та економічні реформи. У зазначений період була реалізована низка вдалих ініціатив під егідою ООН, збільшилися фінансові внески до Організації та її фондів, суттєво зросла гуманітарна допомога та допомога на розвиток з боку Туреччини, посилилася миротворча діяльність. Місто Стамбул стало одним із центрів міжнародного життя. Майданчик ООН вміло використовувався турецьким керівництвом для побудови іміджу Туреччини як впливової держави світу.

Згадані чинники сприяли підвищенню авторитету Туреччини в рамках ООН та утвердженню її як регіонального лідера та впливового глобального гравця.

Разом із тим, зміна риторики в бік різкої критики міжнародної спільноти та окремих країн може впли-

нути на розвиток зовнішньої політики Туреччини та її позиції у світі. Так, необрання цієї країни до складу непостійних членів Ради безпеки ООН на 2015-2016 рр. може стати однією з ознак зміни сприйняття Туреччини як держави, що дружить з усіма, відіграє роль моста між Сходом і Заходом та регіонального миротворця.

Список використаних джерел:

1. Політичне бачення Партії справедливості та розвитку 2023. – Турецькою мовою. Режим доступу: <http://www.akparti.org.tr/upload/documents/akparti2023siyasivizyonuturkce.pdf>
2. Ahmet Davutoglu says Turkish army ready to train troops serving in peace missions. – September 29, 2015. Режим доступу: <https://www.akparti.org.tr/english/haberler/turkey-to-contribute-more-to-un-peacekeeping-says-pm/78412>
3. Організація Об'єднаних Націй і Туреччина. – Турецькою мовою / Міністерство закордонних справ Турецької Республіки. – Входження 10.10.2015. Режим доступу: <http://www.mfa.gov.tr/birlesmis-milletler-teskilati-ve-turkiye.tr.mfa>
4. Виступ Президента Турецької Республіки Р.Т.

Ердогана на загальних дебатах 69-ї сесії ГА ООН. – Турецькою мовою.

– 26.09.2014. Режим доступу: <http://www.tccb.gov.tr/ozeldosyalar/bm/konusmalar/5>. Address by HE Ahmet Davutoglu, Prime Minister of the Republic of Turkey at the United Nations General Assembly. – 30.09.2015. – Режим доступу: http://gadebate.un.org/sites/default/files/gastatements/70/70_TR_en.pdf

6. Address by HE Ahmet Davutoglu, Minister of Foreign Affairs of the Republic of Turkey to the General Debate of the 67th Session of the UN General Assembly. – 28.09.2012. Режим доступу: http://gadebate.un.org/sites/default/files/gastatements/67/TR_en_0.pdf

7. Address by HE Recep Tayyip Erdogan, Prime Minister of the Republic of Turkey to the General Debate of the 66th Session of the UN General Assembly. – 22.09.2011. Режим доступу: http://gadebate.un.org/sites/default/files/gastatements/66/TR_en.pdf

8. Address by HE Ahmet Davutoglu, Minister of Foreign Affairs of the Republic of Turkey to the General Debate of the 67th Session of the UN General Assembly. – 28.09.2012. Режим доступу: http://gadebate.un.org/sites/default/files/gastatements/67/TR_en_0.pdf

Ольга ЧУБРИКОВА,
сходознавець

АНОТАЦІЯ

У статті розглядається діяльність Туреччини в ООН протягом 2003-2015 рр. у контексті цілей сучасної зовнішньої політики цієї країни та амбіцій на здобуття регіонального і глобального лідерства. Окреслюються пріоритети Туреччини на оонівському напрямі та успішні ініціативи, які сприяли підвищенню авторитету держави на міжнародній арені. Шляхом аналізу виступів турецького керівництва на загальних дебатах під час сесій ГА ООН досліджується використання майданчика ООН для побудови іміджу Туреччини як впливового гравця регіонального та глобального рівня.

Ключові слова: Туреччина, ООН, зовнішня політика, імідж, лідерство.

АННОТАЦИЯ

В статье рассматривается деятельность Турции в ООН в период 2003-2015 гг. в контексте целей современной внешней политики этой страны, а также амбиций относительно регионального и глобального лидерства. Подан обзор приоритетов Турции на ооновском направлении и успешных инициатив, которые содействовали укреплению авторитета государства на международной арене. Путем анализа выступлений турецкого руководства на общих прениях в ходе сессий ГА ООН исследуется использование ооновской площадки для создания имиджа Турции как влиятельного игрока регионального и глобального уровня.

Ключевые слова: Турция, ООН, внешняя политика, имидж, лидерство.

Дипломатична академія України при МЗС України: двадцять років у фарватері сучасної міжнародної освіти (інституціоналізація, здобутки, майбуття)

Звернення до викладачів і слухачів

УДК 94:327

Дипломатична академія України при Міністерстві закордонних справ України відзначає своє 20-річчя. Ми пишаємося здобутками, інституційним розвитком і традиціями нашого навчального закладу, чия історія і сьогодення тісно пов'язані з інституціоналізацією й розвитком сучасної української державності.

Створення такого навчального закладу в 1995 р. було вимогою часу, адже молода незалежна держава потребувала кваліфікованих фахівців у сфері міжнародних відносин, зовнішньої політики та дипломатії.

Автором ідеї створення галузевого профільного закладу з підготовки українських дипломатів став перший Міністр закор-

донних справ України Анатолій Зленко, а втілював її в життя його наступник Геннадій Удовенко. Значний внесок в інституційний розвиток і становлення академії зробили міністри закордонних справ України – Борис Тарасюк, Костянтин Грищенко, Володимир Огризко, Арсеній Яценюк, Павло Клімкін.

Двадцять років для навчального закладу – термін зовсім невеликий, але з огляду на складні проблеми, які доводиться вирішувати в процесі становлення та інституціонального розвитку Дипломатичної академії України при МЗС, суспільно-економічні умови, в яких ми працюємо, – це ціла епоха. Дипломатична академія України – це символ ста-

більності, надійності та передбачуваності, що в освітній справі – найголовніше.

Ми як навчальний заклад довели на практиці свій високий професіоналізм і конкурентоспроможність на вітчизняному освітньому ринку та міжнародному рівні. Академії вдається працювати ефективно та якісно, роблячи свій внесок у розвиток національної та міжнародної системи освіти.

Девізом академії є вислів «Мистецтво долати кордони». У цих словах відображене наше прагнення не тільки передати безцінні наукові й культурні здобутки від покоління до покоління, а й постійно вдосконалюватися у формуванні професійних компетентностей і

професійної майстерності дипломатів, підготовці конкурентоспроможних фахівців у сфері зовнішніх зносин, зовнішньої політики і дипломатії, справжньої інтелектуальної та дипломатичної еліти України.

В освітній і науковій галузях «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії» (згідно з переліком 2015 року) академією розроблені й пропонуються сучасні освітні програми за різними формами підготовки магістрів, кандидатів, докторів наук з історичних, політичних та економічних наук, підвищення кваліфікації державних службовців, задіяних у сфері зовнішніх зносин і, перш за все – працівників дипломатичної служби та інших управлінських кадрів.

Виконання своєї головної місії, визначеної Президентом України, та статутних завдань академії забезпечується сформованою інноваційною навчальною, навчально-методичною й науково-дослідною інфраструктурою, високопрофесійним кадровим потенціалом з багатим багаторічним досвідом практичної роботи у сфері дипломатії, запровадження інноваційних освітніх технологій.

З 1 вересня 2006 р. академія функціонує в новому відреставрованому приміщенні на вулиці Великий Житомирській, 2, поряд з головною будівлею Міністерства закордонних справ України.

У 2015 р. академія підбила підсумки двадцятирічного періоду свого інституційного становлення в контексті модернізаційних і трансформаційних процесів в Україні, європейських і світових тенденцій підготовки фахівців у сфері міжнародних відносин, зовнішньої політики і дипломатії. Про це свідчить проведення в закладі 23-24 грудня 2015 р. Міжнародної науково-практичної конференції: «Зовнішня політика і дипломатія: український та світовий досвід», спрямованої на виконання зрослих завдань кадрового і науково-консультаційного забезпечення реформування зовнішньополітичної та дипломатичної служби, і в першу чергу – МЗС України.

Ураховуючи досвід академії з підготовки і підвищення кваліфікації працівників дипломатичної служби, а також державних службовців, задіяних

у сфері зовнішніх зносин, провідні світові тенденції в підготовці фахівців для системи дипломатичної та консульської служби, цілі та принципи Болонського процесу, керуючись настановами, що містяться у виступах Президента України Петра Олексійовича Порошенка, рішеннях Колегії МЗС України, уточнено місію академії, яка полягає в сприянні демократичним змінам шляхом професіоналізації сфери зовнішніх зносин, її кадрового і наукового забезпечення, а також проблем, що потребують невідкладного розв'язання. Вони пов'язані з удосконаленням системи взаємодії з органами державної влади, актуалізацією змісту і форм навчання, ефективності форм і методик підвищення кваліфікації та підвищення кваліфікації з іноземних мов, конструктивністю наукових досліджень з урахуванням вимог практичної діяльності, подальшим інноваційним розвитком фахової освіти та інформатизації суспільства.

Академія на сьогодні запроваджує ефективні форми організації освітнього процесу з урахуван-

ням зарубіжного досвіду й нових інформаційно-комунікаційних технологій. У навчальному процесі використовується оновлений програмний матеріал і застосовуються новітні методики й інформаційні технології, що дає змогу в цілому успішно вирішувати завдання підготовки та підвищення кваліфікації працівників дипломатичної служби та інших органів державної влади у сфері зовнішніх зносин.

У навчальний процес запроваджено активні форми навчання як першочергові умови вдосконалення навчального процесу, а саме: дискусії різного типу (дискусії в групі, «круглі столи», «мозкова атака», відео-конференції тощо); ситуаційні методи (тренінг, інцидент, аналіз конкретної ситуації, техніка ведення переговорів); імітаційні методи (інсценування чи ролева гра, ділові ігри); практичних методів (розроблення конкретних замовлень – довідки, доповіді, імпровізація ситуацій, стажування).

Одним із важливих завдань діяльності Дипломатичної академії України є підготовка фахівців для дипломатичних служб зарубіжних країн. Із початку своєї діяльності ДАУ працює як відкритий міжнародний навчальний заклад, у стінах якого набувають професійної підготовки громадяни зарубіжних країн – Азербайджану, Болгарії, Вірменії, Грузії, Індонезії, Казахстану, Росії, Туркменістану, Перу, Монголії та інших.

Дипломатична академія України має двосторонні угоди про співпрацю з

профільними освітніми закладами США, Великої Британії, Франції, Росії, Азербайджану, Казахстану, Болгарії, Словенії, Естонії, Грузії, Чехії, Польщі, Сербії, Хорватії, Македонії, Білорусі, Китаю, Єгипту, Бразилії, Чилі, Перу та ін. Налагоджено співробітництво з провідними університетськими центрами Канади та Німеччини в рамках урядових програм технічної допомоги, що сприяє підвищенню рівня фахової та мовної підготовки слухачів, розширює можливості для професорсько-викладацького складу здійснювати наукові дослідження та ознайомлюватися з новітніми методами навчання.

Важливою складовою підготовки дипломата є творча інновація сучасного світового досвіду дипломатичної освіти в існуючі навчальні програми. На нашу думку, у перспективі освітня й науково-дослідницька програма ДАУ повинна включати такі напрями: приведення наукової і навчально-методичної системи підготовки дипломатичних кадрів у відповідність із положеннями Міжнародної стандартної класифікації освіти (МСКО); удосконалення підготовки висококваліфікованих спеціалістів в аспірантурі й докторантурі; розширення спектра фундаментальних і спеціальних дисциплін; поглиблення професійної підготовки дипломатів, що відповідає сучасним вимогам; розширення діяльності системи підвищення кваліфікації працівників дипломатичної служби та набуття ними професійних компетентностей.

Варто відмітити й труднощі, в основному, науково-методичного та навчального змісту, що відображають складність становлення та розвитку вітчизняної системи освітньої підготовки дипломатів в умовах нових викликів і загроз глобалізованого світу.

Проблемою є дефіцит напрацьованих на національному рівні теорій і концепцій політики, що можуть застосовуватися й до міжнародних відносин, і до дипломатії як інтегральних складових світового історичного та політичного процесів, які характеризуються соціокультурною різноманітністю та багатовекторністю свого розвитку.

Дипломатична діяльність у сучасних її видах: економічна, енергетична і гуманітарна дипломатія, — потребує поглибленої країнознавчої та регіонознавчої професійної підготовки дипломата, особливо в умовах глобалізації. Дипломати повинні досконало знати країни й регіони, з якими і в яких вони працюють. Практика показує, що для засвоєння політичної та соціокультурної специфіки зарубіжних країн необхідний тривалий час і фундамен-

тальна підготовка, у якій повинен брати участь весь комплекс державних відомств, що мають відношення до обслуговування зовнішньої політики.

Створені останнім часом в Україні центри та інститути випускають, в основному, економістів, юристів і лінгвістів, як правило, без серйозної країнознавчої підготовки. Нестачу кваліфікованих викладачів-країнознавців Дипломатична академія частково поповнює за рахунок залучення до навчального процесу досвідчених дипломатів-практиків із числа відповідальних співробітників МЗС України.

Приємно відмітити, що в стінах академії активно працюють, через різні форми комунікації діляться своїм безцінним досвідом з новою дипломатичною зміною такі визначні дипломати як Анатолій Зленко, Юрій Кочубей, Володимир Огризко, Борис Тарасюк, Борис Гуменюк, Микола Кулініч, Ігор Турянський, Микола Макаревич, Борис Корнєєнко, Петро Сардачук, Володимир Бруз, Іван Майдан, Віктор Нагайчук, Віктор Маштабей, Юрій Богаєвський, Володимир Хандогій, Олександр

Цветков, Богдан Яременко, Євгенія Лускалова, Василь Філіпчук, Василь Кирилич, Дмитро Кулеба, Андрій Сибіга та багато-багато інших дипломатів-особистостей.

Це серйозна запорука того, що з нових стін академії вийде оновлена генерація українських дипломатів, гідних тих важливих і високих завдань, що стоять перед незалежною Україною в майбутньому світопорядку.

Професія дипломата, зумовлена вашим талантом, є найпрекраснішою серед професій. Дипломатами не народжуються — щоб дипломатом бути, необхідно наполегливо навчатися і працювати над своїм самовдосконаленням. Адже талант — це ваше надбання. Бережіть його і наполегливою працею досягайте найвищих вершин дипломатичного Олімпу!

Навчання в Дипломатичній академії України відкриє вам шлях до високого мистецтва дипломатії. Працюйте і творіть! Перед вами велике майбутнє. Ми прагнемо, аби кожен, хто навчається тут, проявляв свої таланти, досягнув успіху, сміливо йшов уперед до здійснення власних мрій.

Кожний наш студент — це індивідуальність, а вища освіта в ДАУ при МЗС України — це система реалізації науково-освітнього і культурно-виховного процесу через інформаційно насичене інтелектуальне й духовне середовище відповідно до запитів і уподобань особистостей, які прагнуть стати відмінними дипломатами та фахівцями у сфері зовнішньої політики і дипломатії.

На когось із випускників академії чекає стабільний професійний шлях у МЗС України, на когось — стрімкий кар'єрний злет, а комусь ще, можливо, доведеться шукати себе в складній системі політико-дипломатичних координат професійної самореалізації. Але за будь-яких умов пам'ятайте: знання, уміння, навички та професійні компетенції, сформовані та здобуті в академії, назавжди залишаться цінним інтелектуальним капіталом. «Все своє ношу з собою» — говорив давньогрецький мудрець Біант, і ваші знання та набуті професійні компетенції теж назавжди залишаться з вами.

Бажаю вам, дорогі колеги, студенти, аспіранти, випускники, друзі академії, безліч радісних подій, добробуту і процвітання в рік славного 20-річного ювілею Дипломатичної академії України при МЗС України. Нехай ваш шлях буде світлим, життєвий небосхил — безхмарним, а на ваших обличчях завжди розквітають щасливі усмішки — такі ж безтурботні й сповнені віри в майбутнє, якими ви сяєте сьогодні!

Я вірю в те, що кожен із нас, врахувавши досвід двадцяти років функціонування академії, гідно представлятиме й надалі нашу академію, примножить її потенціал, силу і славу!

Вячеслав ЦІВАТИЙ,
перший проректор
Дипломатичної академії
України при МЗС України,
кандидат історичних наук,
доцент кафедри
дипломатичної та
консульської служби,
заслужений працівник
освіти України

«Україна дипломатична» — том шістнадцятий

У Дипломатичній академії при МЗС України 18 грудня 2015 р. відбулася презентація шістнадцятого випуску наукового щорічника «Україна дипломатична». На традиційне свято завітали численні представники іноземного дипломатичного корпусу в Україні, ЗМІ та відомі вчені.

Вступне слово на урочистому зібранні виголосив ректор Дипломатичної академії Вячеслав Циватий. Естафету прийняв беззмінний видавець «України дипломатичної», генеральний директор ДП «Генеральна дирекція з обслуговування іноземних представництв» Павло Кривонос.

Павло Кривонос: Напередодні свята української дипломатії Генеральна дирекція з обслуговування іноземних представництв уже 16 років поспіль презентує новий том книги «Україна дипломатична». 2015-й рік, незважаючи на складні політичні й економічні проблеми, які долає наша держава, не став винятком. Завдяки нашим спільним зусиллям можемо презентувати сьогодні не лише черговий том «України дипломатичної», а й книгу Надзвичайного і Повноважного Посла України Олександра Сліпченка «Дипломатична

кухня» (маю тільки один презентаційний примірник — решта розійшлася світом). Нам вдалося видати книгу відомого українського дипломата Миколи Макаревича «Сторінки мого життя». Окремо хочу відзначити збірку «Крим, спогади, реалії та візії», яка побачила світ завдяки посольствам Литви та Латвії в Україні.

Дуаєн дипломатичного корпусу, Надзвичайний і Повноважний Посол Республіки Білорусь в Україні **Валентин Величко**, вітаючи присутніх, подякував редакції «України дипломатичної» за високоякісну роботу, результат якої кожен міг побачити на власні очі, оскільки книгу отримали всі запрошені. На думку посла, шістнадцятий том «України дипломатичної» зміг донести до читачів доволі непрості істини, наукові обґрунтування та політичні аспекти повсякденного життя не тільки в Україні, а й загалом у світі. На думку старійшини дипломатичного корпусу в Україні, щорічник вирізняється об'єктивністю, багатовекторністю матеріалів, а також дохідливістю їх викладення.

Анатолій Денисенко, головний редактор наукового щорічника «Україна дипломатична», назвав

видання знаковою подією в духовному житті українського суспільства, яке ось уже майже чверть століття живе, працює і творить у новій формації, де превалює свобода думки й поглядів.

Зараз наша Вітчизна перебуває в стані війни з прикордонним сусідом. Нині Україна опинилася в центрі уваги світової спільноти. Хоча, будемо відверті, наша країна впродовж тисячолітнього часового відтинку не полишала європейського простору, була невід'ємною частиною міжнародних відносин із державами цього континенту. До речі, прадавню Русь, із якої є витoki власне українства, знали й поважали не тільки в Європі, а й у всьому світі. Цьому сприяла насамперед дипломатія. Минулого століття країни пережили жорстокі за кількістю втрат дві світові війни. Тепер світ опинився на порозі нового страхітливого випробування, яке може призвести до жахливих наслідків. Постає запитання до ініціаторів цих страшних задумів — навіщо чинити зло проти найвищого творіння природи — людини. Адже «ти порох — і до пороку вернешся» (Книга Буття 3:19). А предтеча будь-якої війни — це агресія. У ХХІ ст. світ став свідком агресивних дій

кремлівської верхівки проти держави сусіднього братнього народу, що супроводжується анексією Криму та бойових дій на території Донеччини і Луганщини.

Людство постійно змінюється: удосконалюється інформаційний простір, збільшуються та розвиваються виробничі технології, настав час глобалізації. Єдина трагедія, якої ніяк не навчиться уникати людство — це війна.

Прогресивний світ, країни західної півкулі, Європи, Азії рішуче виступили проти агресивної політики російського керівництва, запровадивши, як початок протидії, низку економічних санкцій. Тривають дипломатичні перемовини щодо виконання Мінських угод на міжнародному рівні. Однак «гібридна» війна триває. Поки що кремлівський агресор не має наміру здавати свої позиції.

Висвітленню цієї ситуації присвятили свої матеріали автори щорічника «Україна дипломатична».

«Редакційна колегія «України дипломатичної» вдячна іноземному дипломатичному корпусу в Україні за виступи на сторінках видання в таку скрутну для нашої Вітчизни годину зі словами підтримки й засудження агресивної політики

російської верхівки.

Вміщено у щорічнику також дослідження науковців про зародження російського монархізму, який століттями був схильний нищити будь-які прагнення українства до проявів своєї незалежності. Звичайно, — і в цьому наше тверде переконання — російський народ далекий від поглядів і дій кремлівської керівної верхівки. Переконані, що здоровий глузд переможе, а виважена світова громадська думка знайде відгук у душах і серцях етнічних росіян.

Ситуація в нашій державі сприяла підвищенню творчого потенціалу науковців нашого видання. За це — величезний земний уклін.

Наша редакційна колегія — це численний злагоджений і потужний осередок представників дипломатичного корпусу, провідних науковців і знаних журналістів», — зазначив А. Денисенко.

На завершення своєї промови головний редактор щорічника «Україна дипломатична» Анатолій Денисенко наголосив, що духовність і пам'ять — це ті важелі суспільства, на яких тримається ідеологія та дипломатія.

Із промовою також виступив директор Національного інституту стратегічних досліджень, академік НАН України **Володимир Горбулін**.

«XXI століття є унікальною струною в оркестрі історії людства. Ніколи ще історія не була інструментом війни. Але зараз це зброя нарівні з танками і літаками. Про це слід пам'ятати, — сказав В. Горбулін. — ...У XVI випуску щорічника «Україна дипломатична» є цікаві статті, написані різними авторами для того, щоб наші

дипломатичні служби, люди, які мають відношення до міжнародної співпраці, ніколи не забували, що історія пишеться один раз. Я є представником України у політичній підгрупі в Мінську, і я сам відчув, як важливо мати серйозну дипломатичну підготовку. Фактично з дня утворення нашої дипломатичної служби я плідно працював із українськими дипломатами.

... Сьогодні є різні думки про те, чи потрібно було у 1994 році Україні віддавати своє стратегічне ядерне озброєння. Я хочу навести деякі цифри, щоб можна було зрозуміти, в якому стані тоді була Україна.

Наша країна мала третій за потужністю в світі ядерний потенціал: 176 стратегічних ракет СС-24 розробки Дніпропетровського ВО «Південмашу» і 130 ракет розроблених у Москві. Тепер, щоб усі зрозуміли. Ракета СС-24 мала десять бойових зарядів. Кожний заряд мав боеголовку, ядерний еквівалент якої складав 0.44 мегатонни. Бомба, яку було скинуто на Нагасакі, мала 0.022 мегатонни. Тобто тільки одна боеголовка була у двадцять разів сильнішою за ту, яка впала на Хіросіму. Одна ракета — це практично десять боеголовок, тобто двісті хіросім чи нагасак. Траєкторія ракети досягала 5000 км. Якби ракету було випущено, то східного узбережжя США не залишилося б. Звичайно, були ще стратегічні бомбардувальники Ту-160, Ту-195, кожен з яких міг на собі нести до 8 крилатих ракет, але вони не були такими потужними, як СС-24. Ці ракети були націлені виключно на США і знаходилися на території України. До ракет приєднували ядерні боеголовки спеціалісти 12-го управління

Міністерства оборони Радянського Союзу. Жодного спеціаліста, жодного підрозділу цього управління в Україні не було.

Ці технічні причини змусили наш уряд прийняти безпрецедентне і досить тяжке рішення про те, що Україна залишиться без стратегічного ядерного озброєння. Тоді Україна була винна Росії 2,5 млрд. доларів. Під час консультацій було вирішено, що Україна буде сплачувати цей борг тим, що дасть базуватися Російському флоту на нашій території у місті Севастополі протягом наступних двадцяти років. Я не буду розповідати, як складно нам дався цей крок. Перед комісією Верховного Ради я простояв 30 годин.

... Основа всього полягає у пошуках миру, і ми зробили для цього все можливе. Тому я вважаю, що Україна має всі права на підтримку світової співдружності та країн, які підписали з нею Будапештський меморандум».

Під час презентації Володимир Хандогій і Сергій Пирожков представили спільну книгу Української асоціації зовнішньої політики та Генеральної дирекції з обслуговування іноземних представництв «Міжнародно-правовий статус Будапештського меморандуму: договір, обов'язковий для виконання всіма його сторонами» (автор Ігор Лоссовський).

Надзвичайний і Повно-

важний Посол Литовської Республіки в Україні (2010-2014) Пятрас Вайтекунас представив фотоальбом «Крим. Спогади, реалії та візії», підготовлений Посольством Латвійської Республіки спільно з ГДП. Фотографії зібрано Пятрасом Вайтекунасом та Послом Латвії в Україні Аргітою Даудзе, які перебували як представники послів країн-членів ЄС в Україні в Автономній Республіці Крим саме тоді, коли розпочалася його окупація. Метою альбому є висвітлення реальних фотофактів анексії півострова.

Оскільки Аргіта Даудзе вже закінчила свою каденцію і не змогла бути присутньою, помічниця посла Ірина Сачук зачитала її лист-послання для всіх присутніх.

Міністр закордонних справ України (2007-2009 рр.) **Володимир Огризко** поскаржився присутнім на відсутність часу, аби прочитати все, що з'являється в пресі, пов'язане з дипломатичною сферою.

Володимир Огризко висловив подяку панові Горбуліну особисто й очолованому ним інституту за розумні й ґрунтовні книжки, які спонукають дипломатів до роздумів та аналізу.

«Дуже добре, — зазначив В. Огризко, — що з'являються й інші публікації. Зокрема, пана Хандогія. Це, мабуть, перша публікація Української асоціації

зовнішньої політики, яка об'єднала, скажу без перебільшення, найкращі дипломатичні кадри України, які, на моє переконання, ще чекають можливості заявити про себе на повний голос».

«Я дуже радий тому, що з'являються й інші дослідницькі центри. Зокрема, й наш Центр дослідження Росії починає ставати на ноги й видавати результати своєї роботи», — зазначив В. Огризко.

Як вказав экс-міністр, відбувається насичення нашого дипломатичного поля дуже цікавою інформацією. У цьому плані, діяльність П. Кривоноса — це колосальний внесок у систематизацію того, що робить українська дипломатія. Володимир Огризко висловив подяку очільникові ГДП за дуже важливу роботу.

«Кажучи про те, свідками чого ми з вами стали, хочу сказати — мало написати. Це треба ще презентувати. У цьому плані хочу низько поклонитися нашій рідній Дипломатичній академії, сказати всім її керівникам, що ви справді перетворюєте академію на місце, де відбувається обмін думками, де створюється майданчик, на якому можна дискутувати, погоджуватися або не погоджуватися, як кажуть, до хрипоті доводити один одному свою правоту. Це — фантастично важливо», — наголосив В. Огризко.

«Я щасливий сказати, що зусиллями багатьох і при-

сутніх тут, і відсутніх вдалося домогтися того, що Дипломатична академія щонайменше — на наступний рік залишається в межах Міністерства закордонних справ України. Зробімо так, щоб голос української дипломатії чули всюди, у тому числі — на найвищих щаблях влади. Переконалий, якщо ми будемо працювати в цьому напрямі, то не дозволимо нікому зруйнувати те, що було зроблено 20 років тому. Просто об'єднаймо наші зусилля для того, щоб це справді відбулося», — закликав присутніх экс-міністр.

На завершення завідувач музею Української революції 1917-1921 рр. Олександр Кучурук презентував аудиторії нещодавно віднайдений в архівах фільм під назвою «Перший мирний договір Світової війни», створений у кінці грудня 1917 року.

Обсяг шістнадцятого випуску щорічника «Україна дипломатична» перевищує 1 тис. сторінок тексту українською й англійською мовами. У книжці вміщено 71 публікацію — статті зарубіжних і вітчизняних дипломатів, наукові розвідки про сучасний стан та історію міжнародних відносин української дипломатії.

Упродовж останніх років щорічник «Україна дипломатична» посів належне місце в духовному, дипломатичному та соціальному житті суспільства. Уперше

створено унікальне, єдине в європейському просторі видання, яке з наукових позицій знайомить широкий загал із дипломатичним життям як України, так і світової спільноти. Щорічник здобув

міжнародне визнання, зокрема ООН і ЮНЕСКО, згуртував довкола себе кращий науковий потенціал нашої країни та зарубіжжя. Він надходить до бібліотеки Конгресу США та наукових інституцій Європи.

Шістнадцяте видання відкриває виступ Президента України Петра Порошенка на загальних дебатах 70-ї сесії Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй.

Цьогоріч започатковано нову рубрику «Паралельний погляд». У ній вміщено публікації послів іноземних держав в Україні та послів нашої держави за кордоном, що висвітлюють їхні погляди на розвиток двосторонніх відносин.

Власне бачення відносин з Україною також представили надзвичайні і повноважні посли Білорусі, Азербайджану, Китаю, Киргизстану, Кувейту, Малайзії, Пакистану, Сербії, Словаччини й Узбекистану в рубриці «Трибуна дипломата».

Спеціально для наукового щорічника дали інтерв'ю надзвичайні і повноважні посли Грузії, Королівства Норвегія, Сполучених Штатів Америки та Японії.

Актуальні питання дослідили автори в розділі «Сучасна українська дипломатія», зокрема Леонід Шкляр спробував окреслити чотири можливі сценарії майбутнього України з огляду на нинішню «донбаську кризу».

Слухачам Дипломатичної академії, співробітникам МЗС України та всім, хто цікавиться історією дипломатії незалежної України, цікавою буде рубрика «Слово ветеранам дипломатичної служби», у якій представлено спогади відомих вітчизняних дипломатів Юрія Богаєвського, Михайла Дашкевича, Івана Майдана, Миколи Макаревича та Володимира Чорного.

Вартими уваги є також матеріали з рубрики «Дослідження. Дипломатичні розвідки», у якій вміщено публікації Сергія Пирожкова, Володимира Головченка, Остапа Нагірняка, Володимира Денисенка й Олексія Кийкова, Ірини Матяш, Олександра Дубини, Ігоря Алексєєнка, Сергія Шергіна та Миколи Фесенка, Павла Гай-Нижника, Валерія Солдатенка, Євгенії Юрійчук, Костянтина Балабанова та Миколи Трофименка, Лілії Білоусової.

У розділі щорічника «Події» у зв'язку з проведенням 70-ї ювілейної сесії Генеральної Асамблеї ООН та обранням України до непростійних членів Ради Безпеки редколегія «Україна дипломатичної» підготувала для читачів багато цікавих фактів про Організацію та участь у її діяльності України.

Видання системно й на високому науково-теоретичному рівні висвітлює проблематику міжнародного життя нашої країни та світу, робить значний внесок у формування української наукової дипломатичної школи, сприяє академічній науці пропагувати й утілювати власні розробки з низки актуальних проблем дипломатії та зовнішньої політики.

*За інформацією
інформажентств*

Маловідомі сторінки історії політико-дипломатична діяльність Г.О. Афанас'єва (1848-1925)

УДК 94:327

Серед видатних державних діячів України, чий портрет прикрашають урочисту конференц-залу Дипломатичної академії України при Міністерстві закордонних справ України в Києві (вул. Велика Житомирська, 2, II поверх, Зала Вченої ради), є Георгій (Юрій) Омелянович Афанас'єв (Афанас'єв) (1848-1925) [1].

Так відзначена діяльність ученого-медієвіста, доктора всесвітньої історії, який нетривалий час (з листопада по 14 грудня 1918 р.) обіймав посаду Міністра іноземних справ в уряді гетьмана Павла Скоропадського.

У цьому ми вбачаємо справедливість Часу і тих сучасних державних мужів України, які відновили пам'ять про цю майже забуту, але видатну постать вітчизняної та світової історії [2].

Донедавна ім'я Г.О. Афанас'єва було відоме лише вузькому колу істориків-медієвістів, а на початку ХХІ ст. з'явилися про нього розвідки киевознавців.

Одну з найкрасивіших старовинних будівель Києва – Національний банк України – було побудовано саме завдяки його зусиллям – другого директора Г.О. Афанас'єва. Про цей факт на початку ХХІ ст. згадали співробітники музею історії банку. Згадали про Георгія Афанас'єва й фахівці Музею історії Києва, коли створювали залу гетьмана

Павла Скоропадського.

За кордоном український історик і дипломат досить відомий, і відомості про нього включила до свого реєстру авторитетна Українська енциклопедія під редакцією Володимира Кубийовича [3, р. 77].

Між тим, ще задовго до своєї дипломатичної посади Георгій Омелянович фактично виконував посольську місію в Західній Європі.

Своїми працями, наприклад, із історії економіки Франції, історії Ірландії український вчений, як і когорта інших київських істориків (Іван Васильович Лучицький (1845-1918) і його учні Володимир Костянтинович Піскорський, Никандр Васильович Молчановський, Дмитро Мойсейович Петрушевський, Євген Вікторович Тарле), зробив вагомий внесок у європейську історичну науку і тим самим сприяв формуванню в Європі знань про видатну школу київської історичної думки, а також позитивного іміджу України (хоча тоді вона була в складі Російської імперії)

Summary

Reveals the life and political and diplomatic activity Omelyanovych Afanasyeva George - famous medievalist historian, public figure, politician and diplomat. Keywords: foreign policy, diplomat, diplomacy, diplomatic service, medievalist historian, GA Afanasyev (1848-1925)

як інтелектуальної країни.

Життєвий шлях ученого складався не просто. Афанас'єву довелося бувати науковцем-дослідником і викладачем, лектором і організатором освіти, громадським діячем, державним службовцем-керівником, фінансистом і дипломатом. У особистому житті траплялися трагічні сторінки.

Після закінчення Новоросійського університету в 1869 р. Г.О. Афанас'єв був залишений на посаді приват-доцента по кафедрі всесвітньої історії для підготовки до професорського звання. Головним об'єктом наукових досліджень молодого вченого була Франція. У 1884 і 1892 рр. він захистив відповідно магістерську і докторську дисертації в царині економіки Західної Європи.

Для жителя Одеси було цілком природним виявляти особливий інтерес до Франції, з якою це місто й прилеглі території півдня Росії поєднують давні торговельні, політико-дипломатичні, інституційні й культурні зв'язки.

Однак професором Афанас'єва не призначили, бо ще з юності сповідував досить помірковані ліберально-просвітницькі погляди, які не подобалися реакційному керівництву університету. Адже

ще в студентські роки в Новоросійському університеті в Одесі (спеціальність – всесвітня історія) брав активну участь в громадському та політико-дипломатичному житті міста. Разом із однокурсниками С. Южаковим і І. Карвацьким Георгій став керівником студентського гуртка. Хоча студентів хвилювали суто ліберально-просвітницькі ідеї, їх вважали вельми «неблагонадійними», і саме цей факт негативно вплинув на наукову кар'єру Георгія Омеляновича Афанас'єва.

Уже на студентській лаві Афанас'єв виявив свій талант оратора, уміння блискавично схоплювати нові наукові знання, коротко і чітко характеризувати суть питання. Він став помітним не лише серед однокурсників, а й у колах професорсько-

Міністерство закордонних справ у 1918 р. розміщувалося у будинку Київського національного музею російського мистецтва

викладацького складу. Відомі професори – історик А. Брінкер, філософ Р. Орбінський і особливо славіст В. Григорович, мали значний вплив на формування особистості майбутнього вченого і його подальшу наукову й політико-дипломатичну долю. За рекомендацією Р. Орбінського, Георгій Омелянович, студент четвертого курсу, отримав уроки в приватній жіночій гімназії Гауеншильд. Двадцятирічний історик із захопленням розпочав свою професійну діяльність. Його ентузіазм, любов до науки, віра у власні сили заміняли відсутність дидактичних знань і педагогічного досвіду. Після закінчення курсу навчання в 1869 р. молодого викладача залишили працювати в університеті.

Займаючись економікою, учений підкреслював, що «не єдиним хлібом жива буде людина», економічний фактор у житті народів не поглинає все, особистість, інтелігенція також творять історію й несуть відповідальність за кожний її момент.

У своїх дослідженнях Г.О. Афанас'єв особливу

увагу приділяв такому важливому аспекту економічного життя будь якого суспільства, як хлібна торгівля. З початку він вивчав хліботоргові контакти в Чорноморському регіоні, а потім розширив географію своїх пошуків – досліджував зв'язки з найбільшим портом Західного Середземномор'я – Марселем. Він зібрав цінні матеріали в архівах Парижа.

Ознайомившись із дослідженнями Афанас'єва ще в рукописі, визначний французький історик Левассер доповів про них на засіданні Французької академії наук, і статтю відразу ж опублікували. У 1892 р. вийшла друком книжка Г.О. Афанас'єва обсягом 500 сторінок «Умови хлібної торгівлі у Франції наприкінці XVIII століття» [4]. У доповіді в Академії Левассер заявив: «Ця праця, виконана іноземцем, ... робить велику честь її авторові і буде, безсумнівно, корисною всім тим, хто займатиметься економічною історією XVIII ст.». Майже одночасно з російським виданням книжка вийшла у перекладі французькою мовою. Коли створювала-

ся колекція «Історія Європи за епохами і країнами» у видавництві знаменитих енциклопедистів Брокгауза і Ефрона, Г. Афанас'єву запропонували написати книжку «Історія Ірландії» (побачила світ друком у 1907 році). Дослідження талановитий учений поєднував із читанням публічних лекцій.

Історик, який переважно досліджував економічну історію й цікавився економічними питаннями і практикою життя, у публічних лекціях говорив, що історія навчає нас тому, що «не при єдиному хлібі буде жити людина і що економічний фактор не всесильний у житті народів», що поряд з народними масами окремі особистості й уся інтелігенція країни відіграють значну роль, і ще більшою мірою «створюють історію», несучи відповідальність за кожен пережитий момент (при цьому варто зазначити, що це все не зовсім збігалося з «небезпечною» марксистською теорією).

Виступаючи з публічними лекціями, Г.О. Афанас'єв обирав сюжети, які певним чином нагадували про стан справ на Батьківщині й могли пробудити суспільну й суспільно-політичну думку: «...читав я три публічні лекції про останніх Бурбонів у Франції, включаючи червневу революцію. Прояви реакції в 1815 році здалися вже аж занадто цікавими з їх погромами, військовими судами і виборчими хитрощами й ханжеством...». Його кращі лекції згодом було опубліковано: «Долі Ірландії»/Одеса, 1887; «Зовнішня політика Наполеона III/Одеса, 1885».

У лекціях із західноєвропейської історії Георгій Афанас'єв привертав увагу слухачів до сюжетів, схожих на події в Батьківщині. Він пропагував позитивний демократичний досвід європейських держав у царині парламентаризму. З гиркотою констатував: «Я гадаю, що вся наша вітчизняна освіта буде зажата поліцейськими лещатами і на кілька років від науки залишиться лише одна уявність» (лист В. Піскорському від 9 березня 1910 р.).

Після довгих марних очікувань кафедри в рідному університеті в Одесі Г.О. Афанас'єв прийняв нарешті пропозицію обійняти посаду директора Державного банку в Києві, куди його запросили, як, хоча й не професіонала, але відомого знавця міжнародного економічного процесу. Це чи не єдиний випадок, коли фінансову установу очолював не економіст за фаховою підготовкою, а вчений історик-економіст з великим науковим досвідом дослідження економічної історії.

Під його орудою за підтримки міністра фінансів С. Вітте був побудований будинок Державного банку, який і досі прикрашає Інститутську вулицю м. Києва вишуканою архітектурою. Цю установу історик успішно очолював під час Першої світової війни (1914-1918 рр.), революцій 1917 р. аж до 1918 року.

За цей період Г.О. Афанас'єв керував Товариством взаємного кредиту, відкрив Київське комерційне училище, гімназію (разом із істориком Н. Молчановським), у яких система навчання

базувалася на прогресивній методиці. Георгій Омелянович також провадив благодійницьку діяльність у царині медицини.

Не полишав і науки. У 1907 р. вийшли «Історія Ірландії», у 1908 р. – «Исторические и экономические статьи» в кількох томах [5].

Георгій Омелянович із сім'єю були бажаними гостями багатьох відомих киян – батька і сина Житецьких, професора Київського університету ім. Святого Володимира історика Івана Васильовича Лучицького і його дружини, видатної перекладачки Марії Вікторівни Лучицької, у будинку яких часто бували М.Старицький і М. Лисенко, В. Станюкович, Ю. Тинянов та інші.

У ці непрості часи соціальних зрушень родину вченого спіткало велике горе. Спочатку померла дочка-поетеса Ольга від епідемії, потім у горах зірвався син-альпініст Володимир, якого могли б, але не встигли врятувати товариші. Залишився в живих молодший син – Ігор. Все це підірвало здоров'я Г. Афанас'єва. Молодший син Ігор залишився єдиною вітхою і надією батьків...

Георгій Афанас'єв був незмінним директором Київського банку до кінця 1918 року. Йому і його дітищу довелося вирішувати надто важливі економічні проблеми в роки російсько-японської війни, революційних подій 1905 і 1917 років, громадянського протистояння.

Після становлення Української держави, коли були засновані Академія мистецтв, Всеукраїнська бібліотека, з'явилися надії

на культурне й наукове відродження країни, Г.О. Афанас'єва запросили в Уряд Павла Скоропадського спочатку на посаду державного контролера, потім – Міністра іноземних справ (до 14 грудня 1918 року). Скоропадський умів віднаходити таких талановитих особистостей, як Г.О. Афанас'єв. Кабінет міністра іноземних справ був у нинішній будівлі Національного музею російського мистецтва на вулиці Терещенківській, 9.

Для посади дипломата, в умовах тодішньої європейської плутанини Георгій Омелянович був занадто педантичним і довірливим. Прес-службою в його міністерстві завідувала 22-річна Надія Суровцева – майбутня українська письменниця. Вона бачила, що її шеф заклопотаний міжнародними інтригами, і часом відволікала його розмовами на історичні теми, які він охоче підтримував. Тим часом у його приймальні «парилися» іноземні дипломати

нетерпляче чекаючи аудієнції.

«Новим міністром іноземних справ був Афанас'єв, професор, найпопулярніша в Києві людина, з величезною ерудицією, він мав величезний недолік – він був дуже старий», – писав пізніше Павло Скоропадський. П. Скоропадський висловлювався про нього, як про особистість надто схильну до союзу з Антантою. Причому цим шкодив союзу з Німеччиною й «на реальну ситуацію мало звертав уваги», довіряючи досить сумнівним людям (наприклад, французькому консулу Е. Енно).

На цій останній посаді він безуспішно намагався змінити зовнішньополітичний курс України, зав'язавши союз з країнами Антанти.

Загалом, дипломатична діяльність Г.О. Афанас'єва принесла, хай і обмежені, але реальні результати. За його дорученням усі посольства Української держави намагалися вийти на дипломатів дер-

жав Антанти для укладення військово-політичного союзу та отримання негайної військової допомоги. Особливо успішно вели переговори з французами гетьманські представники в Ясах, незважаючи на несприятливу роботу УНС. У своїй політико-дипломатичній діяльності Г. Афанас'єв віддавав перевагу тактиці лавірування, відстоюючи при цьому інтереси Української держави.

Останнім державним актом, у складанні якого взяв участь Міністр іноземних справ Г.О. Афанас'єв, стала ухвала Ради Міністрів Української держави від 14 грудня 1918 р., у якій було сказано: «обговоривши вимогу Директорії, Рада Міністрів ухвалила скласти із себе повноваження і передати владу Директорії».

Із падінням Української держави вчений у віці 70 років вирішив емігрувати. Можливо, розчарувався в нестабільному політичному житті в Україні. Про його подальшу долю розповідали кількома реченнями в книжці В. Бузескула «Всеобщая история и ее представители в России».

Нарешті здійснилася

мрія вченого. Він отримав посаду професора історичного факультету в Белградському університеті. Довгий час нічого не було відомо про буття історика в еміграції. Нещодавно вдалося дізнатися, що Г.О. Афанас'єв в університеті читав курс всесвітньої історії, причому французькою мовою, до своїх останніх днів [6, с. 245].

Георгій Омелянович Афанас'єв помер 15 грудня 1925 р. від запалення легенів. Похований був 17 грудня на Новому міському цвинтарі Белграда. Відспівував його священик Російської православної церкви Владислав Нехлюдов. Як склалася доля сина Ігоря, чи залишився хтось із нащадків – невідомо.

За повідомленням белградського жителя Івана Босняка, місце поховання знайдено. Це Новий цвинтар на Рузвельтовій вулиці в Белграді. Могила вченого за №249 була розташована на 46-ій ділянці, однак там немає ні пам'ятника йому, ні дошки, ні хреста. На цьому місті в часи СФРЮ поховали якихось партійців – батька і сина Цвенчаніних (Ніколай – 1905-1966 і Міле – 1923-1973). Напевно, просто зверху над похованням Георгія Омеляновича Афанас'єва.

Така смутна історія. На початку ХХІ ст. в Белградському університеті планували видати збірник із життєписом учених-емігрантів. Сьогодні, на жаль, невідомо, чи цей проект здійснився. Було б добре, якби серед студентів-україністів цього закладу знайшлися волонтери, які допомогли б у пошуках учених, що за різних обставин опинилися за

межами України.

Десь у Словенії в Люблянському університеті загубилися сліди професора Київського університету історика Ясинського Михайла Микитовича... Ще можна пригадати багатьох відомих науковців, які за різних обставин опинилися за межами України.

Думається, що справи відновлення пам'яті могли б сприяти й ентузіасти з Дипломатичної академії України при МЗС.

На жаль, в Одеському (Новоросійському) університеті імені І.І. Мечнікова серед галереї його почесних професорів і вихованців ми не побачили Георгія Омеляновича Афанас'єва.

Архів Г.О. Афанас'єва частково зберігся, його частина міститься у фондах Інституту рукопису НБУВ.

Час повертає з небуття імена багатьох діячів вітчизняної науки, культури, мистецтва, політики і дипломатії. Настала черга й Георгія Афанас'єва, адже він доклав значних зусиль і зробив великий внесок у розвиток та інституційне становлення як української, так і зарубіжної науки.

Нові наукові розвідки та розкриття білих плям дипломатичної історії ще попереду. Написання повної біографії вченого залишається актуальним

завданням для сучасних дослідників.

Список використаних джерел:

1. Стрельський Г.В. Українські дипломати доби національно-державного відродження (1917-1920 рр.): біографічний довідник / Г.В. Стрельський / за заг. ред. В.Г. Циватого, Л.С. Тупчієнка. – К.в: «ДЕМІД», 2000. – 48 с.
2. Дипломатія УНР та Української держави в документах і спогадах сучасників: у 2 томах. – К.: Укр. письменник, 2008. – Т. 1. – 369 с.; Т. 2. – 379 с.
3. Encyclopedia of Ukraine. Edited by Volodymyr Kubijovyc. – Paris-New-York, 1955. – P. 77.
4. Афанасьев Г.Е. Условия хлебной торговли во Франции в XVIII в. – Одесса, 1892. – 542 с.
5. Афанасьев Г.Е. Исторические экономические статьи. – Киев, 1909. – Т. I.
6. Стогодина философског факултета. – Београд, 1963. – С. 245.

Вячеслав ЦИВАТИЙ,
перший проректор
Дипломатичної академії
України при МЗС України,
кандидат історичних наук,
доцент кафедри
дипломатичної та
консульської служби,
заслужений працівник
освіти України

Олена НОВІКОВА,
кандидат філологічних
наук, доцент кафедри
дипломатичної та
консульської служби,
Дипломатична академія
України при МЗС

АНОТАЦІЯ

Висвітлюється життєвий шлях і політико-дипломатична діяльність Георгія Омеляновича Афанас'єва – видатного історика-медієвіста, громадського діяча, політика й дипломата.

Ключові слова: зовнішня політика, дипломат, дипломатія, дипломатична служба, історик-медієвіст, Г.О. Афанас'єв (1848-1925 рр.).

АННОТАЦИЯ

Освещается жизненный путь и политико-дипломатическая деятельность Георгия Омеляновича Афанасьева – выдающегося историка-медиевиста, общественного деятеля, политика и дипломата.

Ключевые слова: внешняя политика, дипломат, дипломатия, дипломатическая служба, историк-медиевист, Г.А. Афанасьев (1848-1925 гг.).

Вплив нових медіа на комунікаційну стратегію Міністерства закордонних справ і міжнародного розвитку Франції: дипломатично-інституційний та історичний аспекти

УДК 94:327

Коли Ален Пейрефітт приступив до виконання своїх обов'язків у квітні 1962 р., йому показали групу кнопок звуку, що давали змогу Міністру інформації Франції, генеральному директорові РТФ (Radiodiffusion-télévision française — Радіо Телебачення Франції) та редактору останніх новин вийти в ефір.

Генерал де Голль давав такі настанови міністру інформації: «Вашою роллю буде — інформувати. Ви будете робити це у двох напрямках, як речник уряду, тобто мій. Із владою, яку дає вам закон, на радіо та телебаченні. Вам потрібно говорити якомога менше, але передати якомога кращі повідомлення в інтересах країни. Вам треба буде донести до французів, що держава робить для них. Журналісти будуть задавати вам недружні запитання. Член уряду має казати тільки найменшу частину з того, що він знає. Щопівроку я даю прес-конференцію, кожні два місяці — виступи по телебаченню. Тим часом ви приймаєте естафету. Чим менше ви кажете, тим краще почуваетесь».

Комунікаційна стратегія Французької держави зазнала значних змістових, політико-дипломатичних, історичних та інституційних змін, починаючи від скасування міністерства інформації ще у 1974 р., до

повного розвороту від прихованості до відкритості.

Риторика та дії лідера Франції теж відображають розуміння змін, що відбуваються в глобальному інформаційному просторі. Ще минулого року під час прийому в Єлисейському палаці у присутності учасників конференції, присвяченій Open Data (ouverture des données — відкритість даних), Франсуа Олланд підтвердив свою підтримку «посиленої міжміністерської політики щодо відкриття даних» (1).

Результати досліджень Фонду відкритості знань (Open Knowledge Foundation, OKF) станом на січень 2015 р. свідчать, що Франція піднялася на третє місце за відкритістю доступу до державної інформації в міжнародній «Open Data Index» із 16-того, яке вона посідала у 2013 р. [2].

Міністерство закордонних справ і міжнародного розвитку Французької Республіки одним із перших підтримало ініціативу широкого використання нових медіа урядовими структурами, запровадивши в 1995 р. власний сайт. Із 2008-2009 рр. французьке зовнішньополітичне відомство запровадило актив-

Summary

How has the communicational strategy of the French foreign affairs ministry changed? Why do the new media become integral instrument of the diplomatic practice? During the globalization, social journalism phenomenon which favour by the swift development of web 3.0, the new media force the state bodies to conduct the active informational policy.

Keywords: ministry foreign affairs and international development of France, communicational strategy, open government, digital revolution.

ну комунікаційну політику й знову першим серед державних установ республіки відкрило акаунт у Twitter @francediplo. Восени 2009 р. міністерство також проводить сесії запитання/відповідь у Twitter, що дає змогу вести діалог із відповідальними особами цього органу через hashtag #QRdiplo.

Для зовнішньополітичного відомства існує дві осі комунікації в нових медіа — між представниками державної влади та громадськості тих іноземних країн, де працюють французькі дипломатичні місії. Усвідомлюючи потенціал можливості спілкування державної установи через нові медіа з громадськістю напроям, Міністерство закордонних справ Фран-

ції присутнє на багатьох платформах різними мовами: Twitter французькою @francediplo, англійською @francediplo_EN, арабською @francediplo_AR, іспанською @francediplo_ES, Twitter поради для мандрівників @ConseilsVoyages. Крім того, Міністерство закордонних справ Франції має акаунти у Facebook, Google+, Storify, FrancediploTV на Youtube та FrancediploTV на Dailymotion. Для МЗС Франції властивий індивідуальний підхід до каналів комунікації та використання нових медіа, виходячи з позиціонування соціальної мережі, а також дотримання правила один акаунт — одна мова.

Комунікаційна стратегія зовнішньополітичного

відомства Франції здійснюється у напрямках посилення діалогу з громадянським суспільством (французьким і зарубіжним), посилення виміру «державна служба» французької дипломатії та покращення якості послуг, що надаються, з метою укріпити мережу дипломатичних представництв у сфері цифрової дипломатії. З цією метою були вжито таких практичних кроків – графічне та ергономічне переобладнання сайту («адаптивний дизайн») у квітні 2013 р., редакторське переобладнання всієї веб-сторінки, акцент на розміщення інфографіки, відкриття нових акаунтів у Twitter та Facebook іноземними мовами, розвиток нових практичних послуг, графічне та ергономічне переобладнання моделі сайтів посольств, консульств і постійних представництв. Французька дипломатична мережа, у свою чергу, активно приєдналася до побудови діалогу зі своїми колегами та суспільством приймаючих держав. 256 дипломатичних установ Франції мають веб-сторінку та спілкуються 15-ма мовами. Французькі посольства та консульства мають понад 100 акаунтів у соціальних мережах, використовуючи здебільшого Twitter і Facebook. Звичайно, закордонні установи французького зовнішньополітичного відомства враховують місцеві реалії, приміром, спілкуються в мережі в Weibo в Китаї.

Стратегія дипломатії цифрового впливу набережної д'Орсе включає дипломатичну мережу до головних напрямів свого розвитку. Це передбачає надання редакторської

підтримки, типового макету сайту дипустанови, порад щодо розміщення матеріалів, інформації телефоном і в режимі он-лайн, а також загальне керівництво офіційної веб-сторінки та акаунтів у соціальних мережах. Із 2011 р. Міністерство закордонних справ і міжнародного розвитку Франції ввело програму освіти в соціальних медіа для всіх дипломатів, призначених на посади в закордонних установах.

У 2014 р. за ініціативи цього органу було створено міжміністерський портал дипломатичної кореспонденції, що отримав назву «Diplomatie». Його унікальні можливості дають змогу застосовувати різні форми дипломатичної кореспонденції – від зовнішнього листування до дипломатичних телеграм.

Проект «Diplomatie» включається у відкрите джерело відповідно до настанов прем'єр-міністра перейти на електронний документообіг у професійній соціальній мережі. Його було запроваджено в рамках створення загального секретаріату для модернізації державного регулювання (Secrétariat général pour la Modernisation de l'Action publique, SGMAP) та оголошення маршрутною карти електронного адміністрування (E-MAP), що відкрило можливість користувачам бути в курсі цифрових інституційних трансформацій держави.

Цей проект сприяв посиленню французьких позицій у галузі цифрової комунікації, а також став потужним інструментом для французьких дипломатичних установ за кор-

доном.

Новий інструмент комунікації дає суттєві переваги державному адмініструванню завдяки таким факторам:

- систематизації дипломатичної інформації: портал дає особам, що приймають рішення, всеохопну та швидку інформацію, відсортовуючи суто кореспонденцію на виконання, а також різні типи документів;

- продуктивності праці: портал «Diplomatie» водночас є відповіддю на запити державних службовців і підвищує продуктивність праці через його міжвідомчий характер;

- інновацій: міжміністерське управління інформаційних і комунікаційних систем (Direction interministérielle des systèmes d'information et de communication, DISIC) змушує установи, що користуються порталом, як всередині так і ззовні системи, усвідомити факт, що державна влада вміє використовувати цифрову революцію на користь суспільства.

«Diplomatie» об'єднує найсучасніші технічні та програмні рішення у сфері безпеки інформаційних систем, тісно співпрацюючи з Національною агенцією безпеки інформаційних систем (Agence nationale de la sécurité des systèmes d'information, ANSSI).

Французька держава дотримується активної політики щодо відкритого доступу до державної інформації й на міжнародній арені. Прикладом цього є партнерство заради відкритого уряду (Open Government Partnership, OGP), багатостороння ініціатива, до якої Франція долучилася у квітні 2014

року. До правління ініціативи (Steering Committee, керуючий комітет) було обрано представника Франції Тьєрі Мандона, державного секретаря, уповноваженого з питань реформ і спрощення. Він отримав мандат на два роки, тобто до жовтня 2016 року. Окрім делегатів 11 країн, до правління також обрано представників громадянського суспільства.

Головна роль у реалізації державної політики відкритості в структурі Генерального секретаріату з модернізації державного управління належить установі Etalab, до функцій якої входить координація діяльності державних служб та установ з метою спростити користування державною інформацією. Etalab є адміністратором унікального міжміністерського портала data.gouv.fr, призначеного збирати та надавати у вільний доступ інформацію державних установ, територіальних одиниць та суб'єктів публічного і приватного права, уповноважених представляти державну владу.

Принцип вільного, спрощеного та безкоштовного доступу до державної інформації закріплено в циркулярах за підписом Прем'єр-міністра Франції від 26 травня 2011 р. та 13 вересня 2013 року. Основний акцент зроблено на відкритті державних відомостей, що становлять соцієнтальний вплив та великий іновіаційний потенціал для економіки та суспільства.

Прем'єр-міністр Франції Мануель Валль 18 червня 2015 р. представив цифрову стратегію країни, що містить низку ініціатив уряду у сфері цифрової

революції. Під час прес-конференції, на якій відбувалася презентація стратегії, державний секретар з питань цифрових технологій при Міністерстві економіки, промисловості та цифрових технологій Франції Аксель Лемер зазначила, що країна «не може дозволити собі бути пасивною у цій революції, ми маємо ставити планку якомога вище та запровадити зміни повсюди для модернізації державного управління» [3]. Запровадження цієї посади саме при Міністерстві економіки Франції свідчить про чітке усвідомлення потенціалу цифрової революції для піднесення економічної ролі держави, що є одним із пріоритетів зовнішньої політики французького уряду.

«Можливо, потрібно, щоб державі вдалося успішно провести цифрову революцію, тоді економіка успішно здійснила б свою революцію», – зазначив Анрі Вердье, очільник державної агенції Etalab, координатора відкритих даних. Перебуваючи на цьому посту два роки, Анрі Вердье провів значну роботу з міністерствами та відомствами, долаючи традиційну схильність державного апарату надмірно оберегати будь-яку інформацію. Тепер на порталі data.gouv.fr можна знайти повідомлення про структуру здійснених виплат медичного страхування, національну базу дорожньо-транспортних пригод із завданням тілесних ушкоджень, лист залізничних вокзалів, кількість осіб, обкладених податком на спадщину із загальним зазначенням суми податку та спадщини тощо. Понад 14 тис. груп даних, що

походять із міністерств, територіальних одиниць та офіційних відомств на зразок Eurostat, відомства статистики Європейської комісії зібрано на порталі data.gouv.fr.

Як зазначено в Білій книзі, документі, що визначає французьку стратегію оборони та національної безпеки, універсальність інформаційної системи є невід'ємним елементом дипломатії. Модульність інформаційної мережі – центральна мета модернізації міністерства та його діяльності.

Безпека і багатостороння підтримка громадян Франції, які працюють за кордоном, завжди були і є одним із пріоритетів діяльності французького зовнішньополітичного відомства. Зважаючи на зростаючу інтенсивність загроз, еволюція інформаційної мережі включається в глобальний процес переосмислення організації, засобів і доктрини безпеки тих французів, які перебувають за кордоном.

Здійснивши заходи, спрямовані на поліпшення обслуговування співгромадян, французьке зовнішньополітичне відомство посилило увагу до кон-

сульської діяльності. Робота в рамках програми покращення та модернізації (programme d'amélioration et de modernisation de l'administration consulaire, RAMAC) передбачає підвищення якості обслуговування користувачів та оновлення процесу управління. На перший план виходить діалог зі споживачем інформації, який передбачає спрощення доступу до неї, посилене наближення до користувача, електронний документообіг, що є надзвичайно важливим для громадян за кордоном, кількість яких продовжує збільшуватися. У свою чергу, це потребує складної взаємодії з іншими міністерствами та відомствами. Так, план дій у сфері візової політики, мета якого полягає в підтримці привабливості держави, повністю гарантуючи необхідну безпеку, вже було запроваджено спільно з міністерством внутрішніх справ,

Цифрова революція сприяла ще одній ініціативі, даючи можливість французам голосувати за консульських радників он-лайн. Із 2014 р. спільно та громадян Франції, які

перебувають за кордоном, отримала змогу обирати нових представників – консульських радників. До 2012 р. інтереси закордонних громадян цієї країни представляли 12 сенаторів та 155 радників у Зборах закордонних французів. За результатами виборів, що відбулися з 14 по 20 травня 2014 р. он-лайн та 24-25 травня 2014 р., позначкою в бюлетені було обрано 443 консульські радники, до функцій яких входить допомога французьким громадянам у питаннях освіти, соціальної допомоги, зайнятості тощо.

Стосовно організаційної структури підрозділів, що відповідають за інформаційну політику Міністерства закордонних справ і міжнародного розвитку Франції, то потрібно зазначити, що відповідно до постанов від 28 грудня 2012 р. та 17 липня 2013 р. NOR: MAEA1239441A(4) у рамках управління комунікації та преси залишаються два відділи, які відповідно здійснюють тактичні та стратегічні функції. Відділ преси, уповноважений нести відповідальність за відносини з вітчизняними та іноземними представниками ЗМІ, бере участь у роз'яснювальній роботі щодо зовнішньої політики Франції, готує вихідні дані для речника, забезпечує узгодженість публічних виступів служб центрального апарату та дипломатичних і консульських установ, організує участь преси в заходах міністерства, здійснює моніторинг преси. Відділ комунікації відповідає за визначення та втілення зовнішньої комунікаційної стратегії міністерства, підтримуючи зв'язок з іншими його

службами та закордонними установами, здійснює комунікацію міністерства через Інтернет та внутрішню мережу, а також комунікацію інших служб та управління центрального апарату й закордонних установ, відповідає за аудіовізуальну складову та публікації міністерства.

Звичайно, інформаційні матеріали, які стосуються проведення конкурсу на посади в Міністерстві закордонних справ і міжнародного розвитку Франції, як нормативно-правова база, так і переліки питань, що виносяться на іспити тощо, розміщені на веб-ресурсі відомства. Написання есе та мотиваційного листа з обґрунтуванням мети вступу на дипломатичну службу є ключовими для допущення до участі в конкурсі. Лист осіб, допущених до конкурсу або його етапів, розміщено на сайті міністерства у відкритому доступі та постійно оновлюється. Заява на участь в конкурсі теж подається в електронному вигляді. Повна прозорість організації та проходження конкурсу на роботу в центральний апарат та закордонні установи, багаторівневість іспитів, за якими завдяки цифровій революції може стежити кожен громадянин, і високі вимо-

ги до кандидатів є щоденною практикою французької дипломатичної служби.

Центральним меседжем для оцінки дій французького уряду в умовах цифрової революції є дієве спрощення державного адміністрування. Цифрова революція становить фундаментальний важіль успіху реформ, які проводяться в рамках міжвідомчої програми модернізації та спрощення. Розвиток нових засобів комунікації, мобільність, доступ до електронних ресурсів є ключовим фактором ефективності роботи державної установи, впливової політики та покращення іміджу певного регіону чи державного органу.

Отже, потрібно підкреслити, що дипломатична мережа Франції є третьою у світі, поступаючись лише США та Китаю. Веб-сторінка французького зовнішньополітичного відомства France Diplomatie є одним із найбільш популярних інтернет-ресурсів органів державної влади та налічує 1,5 млн відвідувачів щомісяця. Рубрика «Поради подорожуючим» та портал Ariane дають змогу в режимі реального часу отримати рекомендації з безпеки у разі кризової ситуації за кордоном. Понад 2,5 тис.

осіб щороку їде працювати за кордон за фінансової підтримки Міністерства закордонних справ і міжнародного розвитку Франції (громадянська служба, стажування). Існує система професійної допомоги для громадян країни в пошуку роботи за участі консульських рад із зайнятості та професійної освіти (comités consulaires pour l'emploi et la formation professionnelle, CCPEFP), які представлені у 27 країнах у складі консульських установ Франції. Протягом 2013 р. 685 підприємств інвестували у французьку економіку та взяли участь у створенні 29 тис. робочих місць (зростання на 14% за рік). Франція є першою в Європі за рівнем інвестицій у промисловість із 2011 р., 6 млн. робочих місць (28% загальної кількості у Франції) пов'язані з експортом.

Стратегія втілення згаданих напрямів діяльності включає створення окремих інтернет-ресурсів, завдяки яким інформація актуалізується постійно. Наведені дані яскраво демонструють ефективність французької дипломатичної служби, а також вдале використання потен-

ціалу нових медіа, які роблять свій внесок у втілення одного з головних пріоритетів французької зовнішньої політики – економічного піднесення країни. Адже інформаційні можливості нових медіа не лише сприяють реалізації конкретних завдань дипломатичної служби, а й є суттєвим елементом політики впливу держави. «Якби я мав обрати одне слово, щоб охарактеризувати нашу державу, це було б слово «креативність», – зазначив Міністр закордонних справ і міжнародного розвитку Франції Лоран Фаб'юс.

Список використаних джерел:

1. <http://www.linfomatique.org/open-data-francois-hollande-veut-projet-loi-avance>
2. <http://www.gouvernement.fr/la-france-3e-au-classement-mondial-de-l-open-data-index>
3. http://www.lemonde.fr/pixels/article/2016/06/18/le-gouvernement-presente-sa-strategie-numerique-pour-la-france_4657207_4408996.html
4. <http://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT000026858948>

Іоланта-Анна де Вріс,
кандидат політичних наук, учений секретар ДАУ при МЗС України

АНОТАЦІЯ

Як трансформувалася комунікаційна стратегія зовнішньополітичного відомства Французької Республіки? Чому нові медіа стають невід'ємним інструментом дипломатичної практики? За часів глобалізації, феномену соціальної журналістики, чому сприяє стрімкий розвиток web 3.0, нові медіа змушують державні установи вести активну інформаційну політику.

Ключові слова: нові медіа, Міністерство закордонних справ і міжнародного розвитку Франції, комунікаційна стратегія, відкритий уряд, цифрова революція.

АННОТАЦИЯ

Как трансформировалась коммуникационная стратегия внешнеполитического ведомства Французской Республики? Почему новые медиа становятся неотъемлемым инструментом дипломатической практики? Во времена глобализации, феномена социальной журналистики, чему способствует стремительное развитие web 3.0, новые медиа вынуждают государственные учреждения вести активную информационную политику.

Ключевые слова: новые медиа, Министерство иностранных дел и международного развития Франции, коммуникационная стратегия, открытое правительство, цифровая революция.

Міграційний чинник у контексті національної безпеки: боротьба з минулим чи сучасні реалії

УДК 94:32.331

Дослідження та розуміння міграційних процесів — один із важливих елементів успішного існування будь-якого суспільства. Для ХХІ ст. термін «міграція» — це вже не тільки символ зміни місця дислокації або переїзду з однієї точки в іншу. Ми швидше розуміємо його як мобільність, що своєю чергою стає в один асоціативний ряд із можливістю отримати стабільність і процвітання. Як приклад — повернення іммігрантів до країни-походження з накопиченнями. Відповідно іммігранти отримують можливість на краще життя, в тому числі завдяки застосуванню здобутих навиків у повсякденному житті при поверненні. Варто зазначити, що сприйняття іммігрантів, як тимчасове, але перманентне явище, дало б змогу полегшити тягар для тих суспільств, які бояться культурних і політичних змін. Так, цілком можливим, а головне доцільним є заохочення інтеграції новоприбулих до приймаючого суспільства й через адаптацію законів, головною метою яких було б стимулювання поваги до традиційної європейської культури, багатовікових традицій. Наразі через тривалу політику, яка плекала в першу чергу толерантність, маємо масову міграційну кризу, яка щороку ризикує перетворитися на гуманітарну катастрофу — найбільшу з часів Другої світової війни. Для об'єктивності зазна-

чимо, що незадоволення міграційною політикою розпочалося задовго до загострення ситуації в цілому. Кризи різного роду та характеру, загострення вже існуючих військових конфліктів — одні з основних причин, які спонукають урядовців пам'ятати про міграції та вкотре шукати методи вирішення проблеми, або хоча б робити вигляд, чи докласти зусилля.

Позитивним для міграційних процесів є стимулювання демографічної динаміки та подальше розкриття демографічного потенціалу. Старіння населення автоматично призводить до скорочення робочої сили, що своєю чергою знижує економічний потенціал країни, як наслідок — вона втрачає фору у порівнянні з іншими. Адже втрачаючи економічний потенціал, країна втрачає рейтинг і ризикує своєю національною безпекою. Якщо для виробництва ХХ ст. важливою була наявність великої кількості робочих місць, то завдяки автоматизації цей показник знизився, однак потреба в омолодженні демографічної складової залишається в топі: цього разу вже для розвитку та адаптації нових технологій.

Говорячи про міграційну кризу, не згадати про мультикультурну політику було б дивним. Політика мультикультуралізму, яку практикує низка країн світу, лише в окремих

Summary

This article is the part of a larger study of the current problems of migration. The author analyzed the influence of migration crisis on national security sector.

Keywords: migration, immigration, migration crisis, security, national security, EU, Ukraine

випадках сприяє отриманню бажаних результатів. Так, попри успішне впровадження в Канаді та США європейські країни не отримали бажаного результату. Звісно, заради об'єктивності зазначимо, що серед причин поразки були відсутність розуміння реальності, неврахування існуючих ментальних відмінностей, історична спадщина та занадто толерантне відношення до іммігрантів (період після Другої світової війни). Втомившись від численних поразок, лідери найпотужніших країн змушені були публічно визнати неефективність політики мультикультуралізму. Так, у жовтні 2010 р. А. Меркель публічно визнає поразку, у лютому 2011 р. — Н. Саркозі критикує політику «вінегрету». Трохи згодом до них приєднується Д. Кемерон.

У контексті загострення міграційної кризи, в тому числі після терактів у Парижі (від 13 листопада 2015 р.), варто згадати інші випадки в історії, коли іммігранти провокували погіршення в сфері національної безпеки та спричинювали погіршення існуючого суспільного порядку. Так, у травні 2011 р. в Лондоні (район Вулвіч) було вчинено вбивство (пізніше визнане терактом). Поліція визнала цей інцидент

заздалегідь спланованим («політично мотивованою атакою ісламістів»). За офіційними даними вбивці кричали «Аллах акбар» та вели відеофіксацію своїх дій. Така відверта провокація стала пусковим гачком для масових протестів. Представники ГО «Ліга захисту Англії» виступали проти міграції, масово засуджуючи розповсюдження ісламу. В інших містах було зафіксовано неодноразові спроби підпалити мечеті. Хоча офіційні версії мотивів, якими керувалися зловмисники, різняться — на результат це не впливає [1]. Згадуючи події 2005-2006 рр. у Франції з підпалами, події 2011 р. у Великій Британії, змушені із сумом констатувати, що міграційна криза — більше не перманентне явище, а стабільна проблема, яка не будучи виликуваною вчасно, із кожним роком захоплює все більшу територію, паразитуючи на залишках ще існуючої європейської цивілізації. Пропонуємо зосередитися на ролі сучасних інструментів передачі інформації та спілкування. Саме починаючи із 2011 р. застосування соціальних медіа та Інтернету стало важливим елементом комунікації в Європі як інструменту над швидкої мобільності населення в разі виникнення

загроз для порушення стабільності у сфері національної безпеки країни. Із розквітом соціальних мереж і поширенням інтернет-комунікацій організувати маніфестацію стало набагато легше та швидше [2]. Використання нових можливостей потребує значно менше зусиль. Дедалі раціональніше говорити про роль Інтернету під час революцій, державних переворотів і створення нових форм взаємодії громадян та держави. Доцільно говорити про революції нового типу – інтернет-революції, твітер-революції. У XXI ст. роль соціальних мереж варто сприймати як першочерговий елемент у створенні нового світового порядку у вимірі сучасного світу. Соціальні мережі – архіважливий політичний інструмент політичного впливу на соціальну складову суспільства. Розуміння того, що контроль над соціальними медіа та відповідно над доступом до соціальних мереж дасть змогу контролювати невдоволення суспільства та попереджати масові зібрання – лише один з елементів багатовекторного калейдоскопу впливів

сучасності. Більш слушним є розглядати Facebook як платформу захисту прав людини, а наприклад Twitter як запоруку захисту прав і свобод громадян-людей. Вплив соціальних мереж є колосальним. Із одного боку, вони допомагають людям ділитись інформацією, і відповідно, виступають рушієм масових заворушень. Адже для великих звершень більше немає необхідності десь зустрічатися на постійній основі. Достатньо просто поставити лайк – і відчуття одного цілого з'являється автоматично. Серед позитивних моментів варто згадати роль соціальних мереж у сучасних революціях та поваленні режимів. Із проникненням Інтернету в життя людей питання розуміння свободи та контролю стає невід'ємною частиною їхнього існування. Інтернет – це рушій та інструмент контролю свободи вільного громадянина демократичної країни, це великий маленький інструмент протесту проти порушення прав і свобод людини, це важливий незамінний елемент сучасного відчуття безпеки у, здавалося б, безпечному,

але насправді такому небезпечному світі. Важливо пам'ятати про те, що соціальні мережі – це не лише тотальний позитив і комфорт, а й суспільний ризик. Розумне застосування сучасних технологій допомагає передавати потрібну інформацію в надшвидких темпах, розділяти ідеї з друзями з різних куточків світу, запрошувати на зустрічі або інформувати про заходи. Однак потрібно зважати на те, що можливість спілкування, яку надає Інтернет, забезпечує оперативне реагування на події, тому не виключено, що цим можуть користуватись у неблагородних цілях. Соціальні інструменти привчили людей сприймати інформацію швидко, поверхово, без зайвих сенсів, що провокує прийняття рішень із залученням мінімуму зусиль (на автоматі) і часу.

Соціальні мережі допомагають знайти роботу, знайомих і друзів, підготувати умови для проживання в іншій країні та всіляко сприяють мобільності мігрантів. 2015 рік запам'ятається як рік, коли європейські лідери змушені були визнати факт, що впровадження невдалої гуманітарної політики та, як наслідок, масове нашествя до Європи іммігрантів з країн Близького Сходу та Африки призвело до гуманітарної катастрофи. Долаючи шлях до нового старого світу, численні біженці ризикують життям, йдучи іноді на неминучу смерть. Звісно, така поведінка здається безглуздою багатьом європейцям, адже корінні громадяни знають, що життя в Європі не таке вже й легке, однак для вихідців із країн Близького Сходу,

які страждають від воєнних подій, можливість отримати мирне небо над головою видається цілком виправданою нагородою за всі можливі наслідки подорожі. Греція та Італія страждають у першу чергу через географічну близькість до Африканського континенту. Вони першими приймають на своїх кордонах нелегальних іммігрантів і біженців. Згодом останні передислоковуються до Франції, Австрії, Німеччини та Великої Британії. Наразі криза в міграційній сфері все більше нагадує вулкан, який поки що трохи спить, проте ось-ось вибухне... Неконтрольовані міграційні хвилі загрожують свободі пересування – одному з найважливіших і основоположних принципів ЄС. В одній із промов Міністр внутрішніх справ Великої Британії Т. Мей, згадуючи про шукачів добробуту, не добирала слів, та вкотре виправдовувала впровадження жорсткіших санкцій, закриття кордонів і вибірккову політику. На її думку, головним принципом для іммігрантів було скористатися привілеями європейських країн – отримати виплати по безробіттю та соціальну допомогу. Така реакція не є об'єктивною, адже велика кількість іммігрантів є цілком успішними в професійній сфері, справно платять податки, наповнюючи державний бюджет. Загострення військових конфліктів на Близькому Сході сприяє загостренню критичності ситуації в цілому.

Необхідність у впровадженні прозорих правил під час прийому, застосування системи контролю над імміграційними потоками

(як і п'ять-десять років тому) — це проблема, що залишається не тільки не вирішеною, а й з року в рік стає гострішою, загрожуючи дійти до точки неперетину. Офіційна статистика має дані про численні людські жертви на суші, на морі — на травень 2015 р. близько 2 тис. мігрантів загинуло (більшість потонула, але були й ті, хто помер через нестачу кисню в корпусі вантажівок). Найбільш критичною в міграційній проблемі залишається нелегальна імміграція. Перевізники користуються довірливістю мігрантів та за їхні ж гроші наражають останніх на невинуватий ризик. 2015 рік — це час, коли перші шпальти газет виходили із зображеннями військових дій і натовпів озброєних біженців, які штурмували європейські кордони. Найбільшого резонансу набуло фото тіла маленького хлопчика-іммігранта, якого море викинуло на берег після невдалої спроби перетнути шлях до Європи через Туреччину [3]. Човен, який використовували перевізники, мав порушення всіх можливих правил експлуатації.

За словами Президента Європарламенту М. Шульца, відсутність солідарності добряче вдарила по єдності європейських кордонів [4]. Цілком можли-

во, що підтримання і стимулювання збільшення міграційних потоків і створення колапсу через гуманітарну катастрофу було одним із далекоглядних планів Росії запобігти подальшому підтриманню санкцій проти неї самої та відповідно — спробою створити жакливі умови для старої Європи, яка висловила всебічну підтримку Україні та продовжує тиснути на країну-агресора. Якщо раніше європейські керманичі ставили собі за мету боротись із соціальним навантаженням через нелегальну міграцію, то загроза економічного колапсу внесла корективи в існуючий порядок. У 2015 р. Європейською комісією було виділено понад 2,4 млрд. євро для вирішення проблем, пов'язаних з міграцією.

Продовжує потерпати і Франція. Протягом 2015 р. пальму першості серед найбільш проблемного міста ділили між собою Кале та Париж із його околицями. Для Кале характерне існування штучно створеного іммігрантами містечка, де останні перебувають із метою подальшого перетину кордону на шляху до кращого безтурботного життя в країні Туманного Альбіону. У липні 2015 р. стрічки новин рясніли зображеннями того, як безстрашні

іммігранти намагалися потрапити до Великої Британії через євротунель, розташовуючись на потягах і ризикуючи бути затиснутими між верхом потяга та стелею тунелю, або елементарно ризикуючи впасти через велику швидкість. Як свідчить суха офіційна статистика, так і сталося.

Неоднозначною є пропозиція Європейського Парламенту для вирішення міграційної кризи. Одним із рішень було впровадити систему квот для більш рівномірного розподілу мігрантів (ідеться, перш за все, про шукачів притулку та нелегальних мігрантів). У той час, коли очільники Німеччини та Франції виступають за рівномірне квотування мігрантів, менші країни (наприклад, Угорщина, Польща) виступають категорично проти, вбачаючи недоцільність саме в рівномірному квотуванні та відсутності у формулі критерію розподілу за географічними (територіальними) показниками.

За словами єврокомісара з політики сусідства і переговорів Й. Гана проблеми з мігрантами не стануть на заваді для розширення ЄС, адже таке розширення — це тривалий процес із безліччю акторів, у якому задіяно безліч сторін. «За останні 12 місяців я спілкувався та співпрацював з усіма нашими партнерами і ми продовжували інвестувати в те, щоб допомагати їм в подоланні усіх викликів, які чекають їх на шляху до ЄС», — зазначив Й. Ган.

У свою чергу Д. Туск визначив 5 основних принципів співробітництва. На його думку, якщо країни погоджуватимуть свої дії, міграція цілком може

стати вагомим локомотивом для зближення народів, а не тягарем, який постійно провокує трагедії. Важливо віднайти методи, завдяки яким міграція з проблеми могла б перетворитися на можливість. Було б чудово, якби люди отримали можливість реалізовувати себе на батьківщині і не тікали б в інші країни у пошуках кращої долі. Наприклад, можна збільшити матеріальну допомогу країнам Африки та облаштувати там центри адаптації для неприйнятних для Європи іммігрантів — тих, хто добровільно повертається до країни-походження. Примусове повернення мігрантів — це невід'ємна частина успішної міграційної політики.

На думку чиновників Управління ООН у справах біженців, сьогодні Європа переживає найгіршу кризу з часів Другої світової війни. Влітку 2015 р. ситуація загострилася ще й через те, що іммігранти почали все більше нагадувати варварів через свою неадекватну поведінку. Наприклад, перебуваючи в Угорщині, біженці штурмували вокзал, вимагаючи доправити їх у Німеччину.

Шлях мігрантів до Європи вже цілком може вважатися класичним — здебільшого через море. Існують три маршрути міграційних потоків. Найбільш популярними залишаються італійське та турецьке узбережжя. Перетин кордонів по суші вже не є таким популярним, хоча досі використовується. Серед країн, до яких прямують мігранти, — Німеччина, Австрія, Велика Британія, Франція. Серед європейських країн першого перебування най-

більш популярними залишаються Угорщина та Польща, однак мігрантів вони цікавлять лише як місце тимчасового перебування на шляху до заможної Європи. Цього року іммігранти неодноразово робили спроби штурмувати контрольні пункти перепуску, ставлячи під загрозу національну безпеку країни-перебування та існування ЄС в цілому. У деяких випадках поліцейські змушені були застосувати слезозогінний газ, водомети. Серед країн, які найбільше штурмували мігранти — Хорватія та Сербія. Не можна оминати Україну. Наразі до поки країна не є членом ЄС, то нас розглядають як буферну зону, зону транзиту, однак це не означає, що відсутня потреба у формуванні справжньої міграційної доктрини, спрямованої на захист українських національних інтересів та попередження виникнення таких самих проблем на кордонах, як у Хорватії чи Угорщині. За словами Міністра закордонних справ України П. Клімкіна, Україні здатна буде прийняти частину іммігрантів із країн Близького Сходу. Зокрема міністр зазначив у ефірі одного з каналів: «На даний момент сирійські біженці не прямують в Україну. Вони розуміють, що ми боремося з російською агресією» [5]. Крім того, на думку Павла Клімкіна, проблема Близького Сходу — це проблема ширшого масштабу. Адже досі залишається дивним, чому мігранти надають перевагу саме європейським країнам, яким притаманні європейські традиції та культура. Дивує, що мігранти з країн Близького Сходу не прямують до

арабських країн, де великої потреби в адаптації не існує.

Варто зазначити, що незважаючи на велику вірогідність збільшення міграційних потоків з України, в першу чергу, через присутність на її території російських загарбників, ЄС менш за все боїться збільшення міграційних потоків. Як свідчать статичні дані, кількість охочих виїхати з країни — це крапля в океані порівняно з сирійськими біженцями. Однак важливим є створення належних умов задля покращення та полегшення українським прикордонникам методів контролю та перевірок національних кордонів. Протягом 2014–2015 рр. національна прикордонна служба значно активізувалась — інформація щодо затримання нелегальних іммігрантів на кордонах України-Польщі, України-Угорщини стає дедалі частішим явищем.

Посилення соціальної та політичної нестабільності в європейському регіоні загострюється агресивністю, як з боку корінного населення, так і мігрантів. Згадуючи про мігрантів, асоціативний ряд одразу

видає потяги, автобуси, узбережжя, повне уламків іржавих човнів, мертві тіла на суші, голодних дітей, людей, які вимагають до себе поваги. У цій ситуації сподівання європейців на те, що мігранти схаменуться й інтегруються в їхнє суспільство, почнуть цінувати толерантне відношення до себе, дедалі більше виглядають необґрунтованими.

Список використаних джерел:

1. *Keep away from Britain! Governments around world warn citizens to avoid riot-hit UK.* — Available from: <http://www.dailymail.com.uk/news/article-2024159/UK-RIOTS-2011-Keep-away-Britain-Governments-world-warm-citizens.html>

2. *If you doubt that social media has changed the world take a look at Ukraine.* — Available from: [http://www.forbes.com/sites/gregsatell/2014/01/18/if-you-doubt-that-social-](http://www.forbes.com/sites/gregsatell/2014/01/18/if-you-doubt-that-social-media-has-changed-the-world-take-a-look-at-ukraine)

[media-has-changed-the-world-take-a-look-at-ukraine](http://www.theguardian.com/world/2015/sep/02/shocking-images-of-drowne-syrian-boy-show-tragic-plight-of-refugees)

3. *Shocking Images of drowned Syrian boy show tragic plight of refugees.* — Available from: <http://www.theguardian.com/world/2015/sep/02/shocking-images-of-drowne-syrian-boy-show-tragic-plight-of-refugees>

4. *Martin Schultz: EU is facing "victory of national egotism over solidarity".* — Available from: <http://www.mfrance24.com/en/20151024-taking-europe-martin-schulz-eu-parliament-migrant-crisis-pegida-far-right>

5. Клімкін: у майбутньому Київ повинен бути готовий проявити солідарність з ЄС щодо допомоги біженцям. Інтерв'ю П.Клімкіна «5 каналу» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://ua.112.ua/polityka/klimkin-v-maibutnomu-kyiv-povynen-buty-hotovy-proiavyty-solidarnist-z-ievropeiskymy-krainamy-shchodo-dopomohy-bizhentsiam-256656.html>

Ірина СЛЬОТА,
Дипломатична академія
України при МЗС

АНОТАЦІЯ

Стаття є продовженням великого дослідження щодо проблем, пов'язаних з міграційними процесами сучасності. Проаналізовано вплив міграційної кризи на стабільність у контексті національної безпеки.

Ключові слова: міграція, імміграція, міграційна криза, безпека, національна безпека, ЄС, Україна.

АННОТАЦИЯ

Данная статья — продолжение большого исследования проблем миграционной сферы современности. Проанализировано влияние миграционного кризиса на стабильность национальной безопасности.

Ключевые слова: миграция, иммиграция, миграционный кризис, безопасность, национальная безопасность, ЕС, Украина.

Співдружність португаломовних країн

УДК 94:327

Співдружність португаломовних країн (СПК, порт. Comunidade dos Países de Língua Portuguesa, CPLP) – міжнародна організація, що складається з країн, у яких португальська є офіційною державною мовою. СПК включає в себе населення, що перевищує 230 млн. людей, а загальна площа становить 10 742 000 кв. км [1].

Нагадаємо, що «співдружність – форма об'єднання суверенних держав із метою досягнення спільних цілей утворюється на основі континентально-географічній, етнолінгвістичній, військовій, релігійній та інших ознаках. Об'єднуючими ознаками можуть бути економічна спільність, правова спільність, культура та ін.» [2, с. 630].

Першим кроком до створення СПК був саміт глав держав і урядів 7 португаломовних країн: Республіки Ангола, Федеративної Республіки Бразилія, Республіки Гвінея-Бісау, Республіки Кабо-Верде, Республіки Мозамбік, Республіки Португалія та Демократичної Республіки Сан-Томе і Принсіпі в Бразилії в м. Сан-Луїс-ду-Мараньян у листопаді 1989 р., скликаний на запрошення бразильського президента Жозе Сарнея. На цій зустрічі було ухвалено рішення про створення Міжнародного Інституту португальської мови (МІПМ, порт. Instituto Internacional da Língua Portuguesa, IILP) зі

штаб-квартирою на Кабо-Верде, призначеного для підтримки, розвитку та розповсюдження єдиного засобу спілкування всіх португаломовних країн – португальської мови.

Уже тоді було озвучено ідею створення спільноти для об'єднання португаломовних держав, що мають спільну історичну спадщину, єдину мову і поділяють погляди на шляхи розвитку суспільства та демократії.

Згідно зі ст. 1 Статуту СПК «Співдружність португаломовних країн ... є привілейованим багатостороннім форумом для поглиблення взаємної дружби, політико-дипломатичної консультації і співробітництва між її членами».

Варто зазначити, що згідно зі ст. 6 Статуту СПК «будь-яка держава, за умови, що вона використовує португальську як офіційну мову та поділяє положення цього Статуту, може стати членом СПК. Прийом до СПК нової держави здійснюється за одноголосним рішенням Конференції глав держав і урядів, та вступає в силу негайно» [3].

Нині СПК складається з 9 країн-членів, оскільки у 2002 р. після проголошення незалежності до неї приєдналася Демократична Республіка Східний Тимор – колишня колонія Португалії, а у 2014 р. Екваторіальна Гвінея отримала статус члена СПК (португальська мова

Summary

The article deals the problems, principles, structure and activities of the Commonwealth of Portuguese languages countries. The uniqueness of the Commonwealth lies in the fact that its member states are on different continents, and it is built on a solid foundation – a common language, historical and cultural ties that objectively creates favourable conditions for its development as an independent integration association, subject of international relations.

Keywords: Commonwealth of Portuguese Language Countries, cooperation, International Institute of Portuguese Language, a former colony of Portugal, permanent member, associated observer, consultative observer.

у 2011 р. стала третьою офіційною мовою цієї країни після іспанської та французької). Екваторіальна Гвінея була португальською колонією з XV по XVIII ст. і має деякі території, де португальська мова є основою креольської мови.

Відразу ж після створення СПК стала очевидною потреба співпраці з іншими країнами, які не входили до спільноти.

Із цією метою в 1998 р. на 2-й Конференції глав держав і урядів португаломовних країн у м. Прая було ухвалено статус спостерігача, а на нараді Ради міністрів СПК у 2005 р. в м. Луанді затверджено статуси асоційованого спостерігача і консультативного спостерігача. Цей крок був спрямований на надання лузофонним державам або регіонам можливості вступу до Співдружності на підставі угоди з повноправними членами спільноти.

Кандидати на отримання статусу асоційованого спостерігача повинні проявляти реальну зацікавленість у проведенні спільної політики СПК і розділяти її принципи та завдання, що стосуються захисту демократії і прав людини. Програми урядів держав-кандидатів повинні пере-

слідувати цілі ідентичні організації, хоча зокрема вони можуть і не задовольняти необхідні умови статусу повноправного члена спільноти. Ними також можуть стати «міжнародні, універсальні та регіональні організації, міжурядові інституції та автономні органи місцевого самоврядування, які поділяють основоположні принципи і цілі СПК». Асоційовані країни-спостерігачі «можуть брати участь без права голосу в засіданнях Конференції глав держав і урядів та Ради міністрів, маючи доступ до відповідної неконфіденційної документації. Також вони можуть робити санкціоновані повідомлення. Крім того, вони можуть бути запрошені на засідання технічного характеру».

Список асоційованих спостерігачів відкрив у 2006 р. Маврикій. До нього у 2008 р. приєднався Сенегал. На 10-му саміті Співдружності португаломовних країн, який відбувся 23 липня 2014 р. в Демократичній Республіці Тимор-Лешті (Східний Тимор), Грузія отримала статус асоційованого члена організації. Разом із нею асоційованими членами СПК стали Туреччина, Японія і Намібія.

Таким чином, на сьогодні, крім 9 повноправних членів Організації, до СПК входять 6 асоційованих спостерігачів (див. рис.1, табл. 1).

Крім того, СПК готова розглянути заявки на вступ до Організації в якості асоціативного спостерігача таких країн світу:

- Андорра (понад 15% населення країни складається з вихідців із Португалії);

- Марокко (деякі були свого часу колонізовані Португалією);

- Філіппіни (історичні зв'язки, встановлені експедицією Фернана Магеллана);

- Венесуела (багато вихідців з Португалії та сусідство з Бразилією);

- Індонезії (Португалія проводила активну колонізаторську політику в цьому регіоні до голландської гегемонії);

- Свазіленд (має спільний кордон з Мозамбіком та економічне співробітництво);

- Австралія (відкрита португальськими мореплавцями, має велику діаспору португальців, бразильців і тиморців);

- Люксембург (за переписом 2001 р. 58 657 громадян було португальського походження 11,7% загальної кількості населення);

- Перу (зручне встановлення співпраці з африканськими країнами, історичні взаємини з Бразилією та Португалією);

- Індія (є кілька колишніх португальських колоній: Гоа, Даман і Діу, які ще мають португаломовні меншини);

- Макао (китайська територія, яка раніше була під португальським управлінням і має невелику мен-

Рис. 1. Карта держав-членів та асоціативних спостерігачів СПК

шість португаломовного населення);

- Малакку (португальська колонія протягом більш ніж століття, невелика частина населення послуговується португальською (креольською) мовою);

- Галісія (культурні та лінгвістичні зв'язки із Португалією);

- Румунія та Україна (велика кількість мігрантів);

- Хорватія, Чехія, Тайвань (проявом зацікавле-

ності з боку цих країн) [4].

До категорії консультативного спостерігача відносяться «організації громадянського суспільства, зацікавлені в реалізації цілей СПК, зокрема, шляхом участі в ініціативах, пов'язаних із конкретними діями в рамках Організації. Категорія «консультативний спостерігач» дасть змогу інституціям мати право бути присутніми на засіданнях технічного характеру, доступ до прийнятих рішень на Конфе-

ренції глав держав і урядів та Раді міністрів» [3].

На сьогодні Співдружність португаломовних країн підтримує понад 400 таких організацій. Серед них можна назвати Комісію португаломовних країн, Галісійську Академію португальської мови, Міжнародний інститут Макао, Лузо-американський фонд розвитку, Фонд Португалія-Африка, Промислову Конфедерацію Співдружності португаломовних країн тощо [4].

Таблиця 1

Країна	Статус	Вступ	Офіційна мова	Континент	Населення
Ангола	член	1996	португальська	Африка	20 900 000
Бразилія	член	1996	португальська	Південна Америка	201 032 714
Кабу Верде	член	1996	португальська	Африка	531 046
Гвінея Бісау	член	1996	португальська	Африка	1 586 000
Мозамбік	член	1996	португальська	Африка	21 397 000
Португалія	член	1996	португальська	Європа	10 487 289
Сан-Томе і Принсіпі	член	1996	португальська	Африка	187 356
Східний Тимор	член	2002	португальська і тетут	Азія	1 115 000
Екваторіальна Гвінея	член	2014	португальська, іспанська, французька	Африка	1 014 999
Маврикій	асоційований спостерігач	2006	англійська	Африка	1 264 866
Сенегал	асоційований спостерігач	2008	французька	Африка	11 658 000
Грузія	асоційований спостерігач	2014	грузинська	Європа	4 555 911
Японія	асоційований спостерігач	2014	японська	Азія	127 433 494
Намібія	асоційований спостерігач	2014	англійська	Африка	2 020 916
Туреччина	асоційований спостерігач	2014	турецька	Азія та Європа	75 627 384

Згідно зі Статутом СПК керівними органами Організації є: Конференція глав держав і урядів, Рада міністрів, Постійний консультативний комітет, Виконавчий секретаріат, Парламентська асамблея, Нарада координаторів співробітництва та Нарада на рівні міністрів.

Конференція глав держав і урядів складається з глав держав та/або урядів усіх держав-членів, є вищим органом СПК. Вона уповноважена визначати і втілювати в життя спільну політику і стратегію СПК; використовувати правові інструменти для реалізації Статуту Організації, однак маючи право делегувати ці повноваження Раді міністрів; створювати інститути, необхідні для належного функціонування СПК. Конференція, зазвичай, збирається на чергові сесії один раз на два роки і надзвичайно – за запитом двох третин держав-членів. Рішення Конференції приймаються на основі консенсусу і є обов'язковими для всіх держав-членів.

Рада міністрів складається з міністрів закордонних справ держав-членів. Вона має повноваження: координувати діяльність СПК; наглядати за функ-

ціонуванням і розвитком СПК; затверджувати бюджет СПК; надавати рекомендації Конференції держав і глав урядів із загальних питань політики, а також із функціонування та ефективного і гармонійного розвитку СПК. Рада міністрів підзвітна Конференції глав держав і урядів, якій вона повинна надавати свої доповіді. Рішення Ради міністрів приймаються на основі консенсусу.

Постійний консультативний комітет (ПКК) повинен складатися з одного представника від кожної з країн-учасниць СПК. Він контролює виконання Виконавчим секретаріатом рішень і рекомендацій інших органів СПК. ПКК також контролює дії Міжнародного інституту португальської мови, забезпечуючи їх узгодженість із загальним напрямом політики СПК. ПКК зазвичай збирається один раз на місяць і позачергово за необхідності. Діяльність ПКК координується представником країни, що головує в Раді міністрів. Рішення Постійного консультативного комітету приймаються консенсусом.

Виконавчий секретаріат є основним виконавчим

органом СПК. Він уповноважений: виконувати рішення Конференції глав держав і урядів, Ради міністрів та Постійного консультативного комітету; планувати та забезпечувати реалізацію програм СПК; організовувати і брати участь у засіданнях різних органів СПК; контролювати здійснення рішень нарад на рівні міністрів та інших ініціатив у рамках СПК. Виконавчий Секретаріат очолює Виконавчий секретар, що є представником однієї з країн-членів СПК. Він обирається на два роки. Зміна кандидатури на посаду здійснюється за алфавітом згідно зі списком членів Співдружності.

Парламентська Асамблея є органом СПК, що складається з представників усіх парламентів Співдружності, створених на основі результатів виборів до парламентів своїх країн.

Парламентська Асамблея має такі повноваження: розглядати всі питання, пов'язані з цілями Організації, викладеними в Статуті СПК, та її діяльністю, діяльністю її органів і установ; висловлювати свою думку про керівні принципи, загальну політику і стратегію СПК; збиратися для того, щоб проаналізувати і обговорити свої заходи і програми з головою Ради міністрів, Виконавчим секретарем та Виконавчим директором Міжнародного інституту португальської мови, а також з посадовими особами, відповідальними за інші еквівалентні установи, які, можливо, будуть створені в рамках Організації.

У діяльності Наради на рівні міністри беруть участь міністри та державні

секретарі з різних державних секторів з усіх країн-членів. Вона збирається для узгодження дій та співпраці у відповідних державних секторах.

Нарада координаторів співробітництва об'єднує інституції держав-членів, відповідальних за координацію співробітництва в рамках СПК. До повноважень Наради належить допомога іншим органам СПК у питаннях щодо співпраці з метою розвитку в рамках Співтовариства, а також стосовно тих, які її представник надає на розгляд Постійного консультативного комітету для реалізації програм, що представляються на початку кожного семестру.

Зазвичай обидві наради проводяться два рази на рік і позачергово – за запитом двох третин держав-членів [4].

Варто зазначити, що протягом майже 20-річного існування Організації наполегливо вживає заходів для вирішення вищевказаних трьох основних завдань.

Так, наприклад, у сфері міжнародної політики Співдружність у свій час сприяла отриманню незалежності Східним Тимором, урегулюванню збройних конфліктів на територіях Анголи та Мозамбіку, нормалізації ситуації у Сан Томе і Принсіпі; нині вона бере участь у відновленні миру та стабільності у Гвінеї-Бісау після державного перевороту 2012 року. На останній 10-й Конференції глав держав і урядів СПК, що відбулася 23 липня 2014 р. в Ділі, Східний Тимор, Співдружність висунула кандидатами в члени провідних інституцій Організації Об'єднаних Націй свої

держави-учасниці: Бразилію – постійним членом Ради безпеки ООН у контексті майбутньої реформи, Анголу – непостійним членом Ради Безпеки ООН на дворічний період 2015-2016 рр., Португалію – до Ради з прав людини ООН, у 2015-2017 рр., Бразилію – до Економічної і Соціальної Ради (ЕКОСОР) на 2015-2017 рр., до Комісії зі становища жінок (CSW) на період з 2016 до 2020 р., до Ради з прав людини на 2017-2019 рр. [5].

Держави-члени СПК співпрацюють у широкому спектрі різних сфер людської життєдіяльності. Серед цих заходів можна згадати, наприклад, прийняття у 2011 р. Стратегії продовольчої та харчової безпеки СПК (ESAN-CPLP) зі створенням відповідної виконавчої Ради з цих питань; підписання СПК у 2010 р. угоди про співробітництво для боротьби зі СНІДом з Об'єднаною програмою ООН з ВІЧ/СНІД, що посилило співпрацю з цією Організацією; у 2013 р. в Лісабоні на 13-й Конференції міністрів юстиції португаломовних країн було прийнято «Лісабонську декларацію із загальних заходів з попередження та боротьби з торгівлею людьми» і «Лісабонську декларацію із загальних заходів з попередження та боротьби з підкупом іноземних посадових осіб при здійсненні міжнародних ділових операцій» тощо.

У 2005 р. країни-члени Співдружності на нараді в Луанді вирішили встановити 5 травня Днем португальської мови і культури у всьому світі.

У контексті популяриза-

ції та розвитку португальської мови та культури у 2014 р. МІПМ прийнято рішення підготувати та видати Загальний орфографічний словник португальської мови, який увібрав би національні словники кожної країни-члена СПК відповідно до нової Орфографічної угоди португальської мови, що повинна набути чинності у 2016 році.

У 2010 і 2013 рр. СПК провела низку міжнародних конференцій щодо майбутнього португальської мови. У результаті у 2014 р. країни-члени підписали два стратегічні плани галузевого співробітництва: Стратегічний план багатостороннього культурного співробітництва і Стратегічний план багатостороннього співробітництва в галузі науки, технології та вищої освіти, що сприяють і заохочують вивчення португальської мови, її застосування в роботі міжнародних організацій, в Інтернеті та науковій діяльності; поширення португальської мови у творчості.

Звичайно, з метою залучення до лав своїх союзників серед світових країн Україна може та має можливість вступити до цієї організації в статусі асоційованого спостерігача.

На нашу думку, процесі вступу України до Співдружності португаломовних країн, члени та спостерігачі якої розкидані майже по всьому світу, сприяють деякі фактори.

Унікальність Співдружності португаломовних країн полягає в тому, що держави-члени є на різних континентах. СПК побудована на міцній основі – спільній мові, історичних і культурних зв'язках, що

об'єктивно створює сприятливі умови для її становлення як самостійного інтеграційного об'єднання, суб'єкта міжнародних відносин. Коло інтересів і спільних цінностей держав-учасниць виходить за рамки географічних відстаней.

Діяльність СПК сприяє міжнародному розвитку та поширенню португальської мови; політичному та інституційному зміцненню її членів у кризових і нестабільних ситуаціях; спільному обстоюванню інтересів країн-учасниць на міжнародній арені; розвиткові програм співробітництва в різних сферах.

На нашу думку, враховуючи чималу українську діаспору в Португалії та Бразилії, велике представництво Організації у всьому світі та прихильність СПК до такого кроку, Україна має приєднатися до Співдружності для подальшого зміцнення своїх позицій на міжнародній арені.

Список використаних джерел:

1. CPLP – Comunidade Dos Países De Língua Portuguesa: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.cplp.org/Files/cplp/CCEG/IX_CCEG/Estatutos-CPLP.pdf

turismodeportugal.pt/Portugal/turismodeportugal/CooperacaoInternacional/Pages/CPLP.aspx

2. Політологічний енциклопедичний словник / упоряд. В.П. Горбатенко; за ред. Ю.С. Шемшученка, В.Д. Бабкіна, В.П. Горбатенька. – 2-е вид., доп. і перероб. – К: Генеза, 2004. – 736 с.

3. Estatutos da Comunidade dos Países de Língua Portuguesa (com revisões de São Tomé/2001, Brasília/2002, Luanda/2005, Bissau/2006 e Lisboa/2007) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.cplp.org/Files/cplp/CCEG/IX_CCEG/Estatutos-CPLP.pdf

4. CPLP – Comunidade dos Países de Língua Portuguesa: [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.cplp.org/id-2595.aspx>

5. X Conferência de chefes de estado e de governo da comunidade dos países de língua portuguesa: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://observalinguaportuguesa.org/x-conferencia-de-chefes-de-estado-e-de-governo-da-comunidade-dos-paises-de-lingua-portuguesa/>

Ігор ХРАБАН,
доктор політичних наук,
професор, начальник
кафедри Военно-
дипломатичної академії

АНОТАЦІЯ

У статті йдеться про завдання, принципи, структуру та напрями діяльності Співдружності португаломовних країн. Унікальність СПК полягає в тому, що держави-члени є на різних континентах і вона побудована на міцній основі – спільній мові, історичних і культурних зв'язках, що об'єктивно створює сприятливі умови для її становлення як самостійного інтеграційного об'єднання, суб'єкта міжнародних відносин.

Ключові слова: Співдружність португаломовних країн, співробітництво, Міжнародний Інститут португальської мови, колишня колонія Португалії, постійний член, асоціативний спостерігач, консультативний спостерігач.

АННОТАЦИЯ

В статье говорится о задачах, принципах, структуре и направлениях деятельности Содружества португалоязычных стран. Уникальность СПС заключается в том, что государства-члены находятся на разных континентах и оно построено на прочной основе – общем языке, исторических и культурных связях, что объективно создает благоприятные условия для его становления как самостоятельного интеграционного объединения, субъекта международных отношений.

Ключевые слова: Содружество португалоязычных стран, сотрудничество, Международный Институт португальского языка, бывшая колония Португалии, постоянный член, ассоциированный наблюдатель, консультативный наблюдатель.

Together for Europe: Ukraine and Hamburg

Гамбург, друге за величиною місто в Німеччині, завжди був у центрі уваги міжнародних інвестицій. Торгівля й комерція мають тут вікові традиції завдяки великому порту і розвиненій логістичній інфраструктурі. А цікаве поєднання галузей промисловості та послуг робить місто менш уразливим для глобальних економічних коливань. Гамбург дуже популярний серед українських бізнесменів. Він став місцем старту та ведення бізнесу в Європейському Союзі для понад 60 українських підприємств. Щороку в економічному просторі Гамбурга з'являється п'ять-шість нових фірм з українським корінням чи українським капіта-

лом. Українські підприємства Гамбурга найчастіше працюють у сфері торгівлі та логістики, у галузі IT-технологій, маркетингу, туристичних послуг і мас-медіа, а також будівництві та енергетичному секторі. Облаштуванням українського бізнесу в місті на Ельбі займається Гамбурзьке товариство сприяння підприємницькій діяльності (HWF). Підприємці-початківці мають змогу отримати найрізноманітніші безплатні послуги рідною мовою, у тому числі консультації експертів з вибору вдалого місця розташування фірми, пошук необхідних приміщень, супровід інвестиційних проєктів, і навіть фінансову підтримку. HWF інтегрований у

структуру Гамбурга та фінансується Міністерством економіки, транспорту та інновацій. За 30 років існування Гамбурзьке товариство сприяння підприємницькій діяльності надало 2800 торгових приміщень українським компаніям, забезпечило 200 тис. робочих місць, 58 тис. із яких створені недавно.

**The number of
Ukrainian companies
starting business in the
EU via Hamburg is
rising regularly**

In Ukraine, Hamburg is known mostly as the second motherland of the boxing Klitschko brothers. Hamburg is also second largest city in Germany and is very popular among Ukrainian businessmen.

More than 60 companies with Ukrainian roots have settled in the city on the Elbe in order to start up business in the European Union.

Today Hamburg is a very important center for Ukrainian business in Germany. "Huge attention of Ukrainian entrepreneurs in doing businesses and starting their activities from Hamburg on European markets has increased strongly last years," says project manager of HWF Hamburg Business Development Corporation Ewgeniy Narodetski.

Hamburg meets Ukrainian companies with open arms. HWF Hamburg Business Development Corporation offers companies free support while developing and doing business in Germany.

Thanks to the efforts of Ewgeniy Narodetski, who is from Ukraine, the website HWF was created in Ukrainian. HWF is integrated in the structure of city of Hamburg and is financed by the Ministry of Economics, Transport and Innovation. HWF celebrated this year its 30-th anniversary. In the past 30 years, HWF has supplied commercial premises to almost 2,800 companies and helped numerous companies to set up their business in Hamburg. Thus, 58,000 jobs have been newly created, and more than 200,000 jobs secured. HWF also stands for investment of more than one billion euro.

Генеральний консул України в Гамбурзі Оксана Тарасюк привітала двох поранених героїв АТО, які прибули в листопаді до Гамбурга на лікування, та побажала їм швидкого одужання. У госпіталі Бундесверу Гамбурга на лікуванні на той час перебувало сім українських бійців.

Ukrainian companies situated in Hamburg work in several business spheres. For example, in 2012 iLogos – the leading independent company dealing with video game design and outsourcing in Ukraine – opened its main European office in Hamburg. The major goal of iLogosEurope is to develop its business and organize marketing events in Europe. “Opening the office in Europe is a very important step in the global development of the company,” says Maksym Slobodyanyuk, founder and CEO of iLogos. Stravex Transport und Handels GmbH is a storage and customs operator working out of the port of Hamburg, delivering goods to and from any country by all kinds of transport. “In our office in Hamburg we employ people from Kyiv, Odessa, Kharkiv and Luhansk, who live in Germany for decades and possess specific knowledge about European and Asian, as well as the practice of the Ukrainian market,”

says the company CEO.

HUB Concept GmbH, an affiliated undertaking of Ukrainian Association of Information Technology, provides support to Ukrainian IT-companies on the German market. CuBeMatrix, a company with Ukrainian roots, is an innovative enterprise in market research. Others companies work in trade and logistics, as well as construction and energy sector. For instance, Terembud GmbH operates in the construction and renovation of buildings and flats and in the trade with high-quality building materials as well. Besides, five entrepreneurs from Ukraine established a subsidiary in Hamburg this year. Among them RodNik LPG Trading GmbH as a wholesale trader of LPG products, vessel marketing company Commixtio Marketing GmbH as well as other companies in different industries.

Hamburg hosts not only the Consulate General of Ukraine but also Ukraini-

an public organizations, Sunday schools, church societies, and a huge expat community. “That is why companies from Ukraine and their families easily adapt in Hamburg. They can get advice about business from experts in their native language. Because of the difficult political situation in Ukraine, I am very glad to help companies from my native country to start a business in the EU,” says Ewgeniy Narodetski.

Hamburg has always been in the focus of international investments in Germany. The reason for this is certainly the interesting mix of sectors in industry and services, which makes Hamburg less vulnerable for global economic fluctuations. The Port of Hamburg, of course, in another major reason for many international companies to settle in Hamburg.

The Elb Philharmonic Hall as a new symbol of Hamburg will be opened in January 2017 with a big staging that will not only inspire Hamburg and Germany, but also can take out headlines into the wider world. The new concert house promises to become a sensuous experience of music, architecture and panoramic view of the city. The unique concert hall with its great acoustics awakens now already interest of world-famous musicians.

In its turn, Ukraine is a developing market for companies in Hamburg. A series of economic forums with Ukraine took place in autumn in several German cities. “The Economic Forum in Hamburg focused on logistics and moderni-

zation of Ukrainian sea-ports. Some investment projects on these issues were presented and awakened great interest of German companies”, says the Consul General of Ukraine in Hamburg Mrs. Oksan Tarasyuk, who co-organized this event together with the Hamburg Chamber of Commerce. Such famous companies as Beiersdorf, BodeChemie, Blohm&Voss, Jungheinrich, Reemstma or RWE DEA actively work in Ukraine.

Within the framework of Ukrainian port modernization, the HPC Hamburg Port Consulting GmbH founded a number of joint ventures. And the construction firm Josef Moebius BAU-AG is taking part in the expansion of the Danube estuary.

During the German-Ukrainian Economic Conference “Ukraine as an economic partner”, which took place in October in Berlin, a Government Agreement on establishing the German-Ukrainian Chamber of Commerce and Industry based in Kiev was signed. The Chamber of Commerce and Industry will increasingly take care of the interests and demands of Ukrainian companies in order to support them using their opportunities offered by the Deep and Comprehensive Free Trade Area Agreement (DCFTA) between the EU, EU member states and Ukraine, which enters into force on 1st January 2016.

Ewgeniy NARODETSKI,
Project Manager
HWF Hamburg Business
Development
Corporation

Питання Севастополя – дипломатичне, для дуже високих професіоналів

УДК 94:327

**Дипломатія — це політика
ненасильницьких засобів**

Значення дипломатії в умовах глобальної нестабільності перебільшити неможливо.

На превеликий жаль, новою реальією та викликом навесні 2014 р. постало надзвичайно складне питання Севастополя – міста, у якому з давніх-давен перетиналися інтереси багатьох держав.

Крим – це регіон, у якому живе полікультурне, поліетнічне і поліконфесійне суспільство і який має багату та різноманітну історичну спадщину. Це земля, насправді, музей під відкритим небом – тут і сьогодні можна ознайомитися зі слідами культур дописової старовини, іранського світу, античності, передньоазійських, тюркських, слов'янських, західно- та південноєвропейських народів. Зараз у Криму живуть християни, мусульмани, іудеї, прихильники інших вірувань та агностички. Життєвий досвід людей, що належать до різних етнічних груп і народів, конфесій і культурних кіл, взаємно збагачує, допомагає творити нові цінності, шукати та знаходити вирішення складних завдань. Разом із тим, проживання поряд представників груп, що належать до різних суспільств, несе ризик виникнення серйозних протистоянь і відкритих конфліктів.

Тому для Криму, як і для

інших подібних регіонів планети, дуже важливим є мистецтво жити разом – у постійному діалозі та пошуку компромісів. У полікультурних землях позитивний баланс взаємовідносин різноманітних груп ніколи не є кінцевим, а потребує доброї волі та постійних зусиль для його підтримки. Історія Криму може бути одним із факторів консолідації кримського суспільства.

Саме ця земля протягом століть досліджувалась багатьма відомими політиками, вченими, істориками. Досвід подій на кримській землі, їх відображення та аналіз повинні стати зброєю для сучасних дипломатів і політиків, які щиро хочуть вирішити мирним шляхом, якомога безболіснішим і справедливим українсько-російський конфлікт у Криму та Севастополі.

Серед відомих українців, до досвіду яких потрібно звертатися знову і знову, є

Summary

The article discusses the importance of the experience of the Ukrainian diplomats and politicians for the formation of current international Affairs. Special attention is paid to scientific research and artistic works about the Crimea and Sevastopol. Keywords: Crimea, Ukraine, Russia, the Russian fleet, history, heritage, ships, Turkey, Zaporizhzhya Cossacks, the government of Catherine II.

славний дипломат, що мав «тонкий і проникливий розум, був терпеливим і хитрим» – Богдан Хмельницький. Із обранням гетьманом Хмельницького, який «вільно розмовляв польською, руською, турецькою мовами і латиною» (Проспер Меріме), а головне – у зв'язку з його військовими перемогами, міжнародні контакти козацтва суттєво активізувались та розширилися. Польський дослідник Л. Кубаня стверджував, що «здається, не було і дня, щоб Хмельницький не приймав чужоземних послів, дипломатичних агентів, кур'єрів та посланців і не посилав своїх».

Достойними були сподвижники Богдана Хмельницького. З-поміж них – чигиринський полковник Федір Вешняк-Якубович, який очолював перше українське посольство до Варшави (1648 р.) і до Москви

(1649 р.). Прилуцький, а потім кропивенський полковник Філон Джалалій водив українське посольство до Стамбула (1648 р.), де було укладено союз із Туреччиною. Генеральний осавул Дем'ян Лисовець був послом у Молдові та Валахії (1654 р.). Талановитим дипломатом був білоцерківський полковник Іван Гирия, який наприкінці 1848 р. очолював посольство до Варшави. Гадяцький полковник Кіндрат Бурлай став на чолі першого посольства від Запорозького війська до Криму. Корсунський полковник Максим Нестеренко супроводжував Б. Хмельницького до Варшави на переговори з королем Владиславом IV у справі війни з Туреччиною і козацького походу на Чорне море. У грудні 1649 р. очолив українське посольство до Варшави у справі ратифікації Зборівської українсько-польської угоди. Ніжинський полковник Іван Золотаренко був членом посольства, яке Б. Хмельницький відправив до Москви з проханням військової допомоги в боротьбі проти Польщі. Ця та інша керівна козацька старшина під проводом Хмельницького творила незалежну українську державу європейського спрямування. Однак зусилля

гетьмана виявилися недостатніми, аби забезпечити Україні незалежність.

Після Б.Хмельницького найбільший внесок у становлення і розвиток української дипломатії зробили гетьмани Іван Виговський, Іван Мазепа та Пилип Орлик.

Доречним буде взяти до уваги й великі досягнення у дипломатії та політичних боях Катерини II саме на міжнародній арені. Вона вміла оточити себе розумними та досвідченими державними мужами, серед яких М. Панін, А. Безродко та, звичайно, Г. Потьомкін.

У період приходу до влади Катерини II російській дипломатії належало в першу чергу вжити заходів з відновлення міжнародного престижу Росії. Новий зовнішньополітичний курс полягав у тому, що Росія змогла керуватися своєю власною системою, узгодженою з її істинними інтересами, не перебуваючи у постійній залежності від бажань іноземного двору.

У планах Російської імперії за часів Олексія та Петра I було возз'єднати українські та білоруські землі, які все ще були під владою Речі Посполитої, тобто закріпити Росію у Прибалтиці та просунути-ся до Чорного моря.

На шляху здійснення цієї програми стояла в першу чергу Франція, яку підтримувала Австрія. Уся політична система Франції у Східній Європі будувалася здавна на Польщі, Швеції та Туреччині, які повинні були забезпечувати від зростаючого впливу Росії. З іншого боку, Франція була зацікавлена в тому, щоб не допустити конкурентів на Близький Схід на збиток французькій торгівлі.

Так, Крим і Севастополь овіяні ореолом героїки, доблесті та слави.

Починаючи з X ст., протягом семи віків за володіння Кримом борються половці, хрестоносці, монголи, татари, турки, росіяни, оскільки положення Криму в центрі Азово-Чорноморського регіону, близькість до Босфору та Керченської затоки, а також його відносна відокремленість від материка роблять півострів стратегічно-важливою територією всього Причорномор'я. Крим – історичне перехрестя народів і торгових шляхів. У XVI-XVII ст. Чорне море дуже активно освоювали донські та запорозькі козаки, неодноразово з'являючись біля стін Трапезунда і Константинополя.

Усе XVIII ст., особливо його друга половина, ознаменувалося для Росії чис-

ленними та затяжними війнами з Туреччиною. Однією з цілей Росії у цих війнах було завоювання виходу до Чорного моря та встановлення контролю над ним.

«Севастополь» (грец.) – «величаве місто», «місто слави». Першим поселенням на його місці був форпост Херсонес, що з'явився у VI ст. до н.е. У 988 р. місто було захоплене київським князем Володимиром, а в період з 1475 до 1781 рр. перейшло під контроль Османської імперії [1].

Заснуванню Севастополя багато століть передувала боротьба слов'янських племен, а пізніше російського та українського народів за вихід до Чорного моря, за Крим, територія якого здавна була заселена слов'янськими племенами. Вже у IX - X ст. слов'яни вели тяжку боротьбу з могутньою на той час Візантією за Північне Причорномор'я. У часи Київської Русі здійснювалися походи до серця Візантійської імперії – Константинополя.

У другій половині XI ст. Крим був відрізаний від іншої території численними кочовими ордами половців, а в XI ст. вторглися орди Батия. Після розпаду Золотої Орди у 1443 р. виникло Кримське ханство, з 1475 р. – васал Туреччини, яка використовувала його як зброю у здійсненні своєї політики агресії для нападу на російські, українські та польські землі [2]. Іноземне володарювання тривало близько п'яти з половиною століть.

У ході російсько-турецької війни (1768-1774 рр.) російські війська оволоділи Кримом. За договором з ханом (1772 р.) та Кучук-Кайнарджийським мирним

договором (10 липня 1774 р.) Кримське ханство було оголошено незалежним від Туреччини та переходило під покровительство Росії. Командувати російськими військами в Криму направили О. Суворова, який 15 червня 1778 р. по обидва боки Ахтіарської (Севастопольської) бухти розташував війська та артилерію, а вночі за його наказом здійснювалося будівництво укріплень на берегах. Невдовзі турки визнали своє положення небезпечним і в ніч на 17 червня 1778 р. вивели свої кораблі з бухти у відкрите море [3].

Таким чином, Суворов одним із перших оцінив військово-стратегічне значення Ахтіарської бухти та започаткував будівництво укріплень на місці, де невдовзі було закладено Севастополь.

«Місто Севастополь разом з весною 1784 р., – йдеться в записках Д. Сенявіна, – вже доволі утворився, усі будови відштукатурені, вибілені, добре пофарбовані палевою або сірою фарбою, дахи на усіх черепичні, і все це разом на покатої берега виглядало дуже гарно» [4].

Історія міста Севастополя стала предметом розгляду низки монографій і спеціальних досліджень. Докладно вивчено період оборони міста під час Кримської та Другої світової воєн, розглянуто історію та мету його заснування, тісний зв'язок з історією Чорноморського флоту (у якій, до речі, переплелися історія українського та російського народів), а також сьогодення.

Як більш загальні, оглядові твори можна виділити збірники документів і матеріалів Г. Ванєєва «Севастополю 200 років: 1783-1983»,

Є. Венікеева «Севастополь та його околиці», С. Найди «Історія міста-героя Севастополя», А. Неделіна «Севастополь. Історичний нарис».

Особливо цікавими є твори класиків: О. Грибоєдова «Дорожні нотатки. Крим», Л. Толстого «Севастопольські оповідання», О. Островського «ППС Т.14 Листи 1842-1872 рр.», П. Сумарокова «Дозвілля кримського судді», «Мандрівка усім Кримом та Бесарабією у 1799 році», К. Маркса «Секретна дипломатія XVIII», Ф. Енгельса «Зовнішня політика російського царизму», М. Твена «Простакі за кордоном, або Нови мандри паломників». Вони розглядають Крим і Севастополь не як науковці, а як майстри художнього слова, через призму своїх відчуттів та індивідуального світогляду, і саме цей досвід може бути дуже корисним для вирішення сучасних питань дипломатів та політикам.

Так, А. Ляхович у дослідженні «Кримська війна 1853-1856», В. Волковинський у творі «Україна у Кримській війні 1853-1856 рр.», А. Кравець у нарисі «Письменник та військовий діяч «Кримської війни» Міхал Чайковський»,

Л. Рева у дослідженні «Тарас Шевченко і Кримська війна», І. Романюк у творі «Легенда оборони Севастополя – матрос із Вінниччини Петро Кошка», В. Винокуров у роботі «Бриньковські пластуни в Кримській війні», С. Соколюк у дослідженні «Українці у Кримській (Східній) війні 1853-1856», Т. Ігнат'єва у роботі «Залучення українських земель до реалізації геополітики Російської імперії періоду Миколи II», П. Ляшук у нарисі «Кримська війна по-українськи» досліджували тісний зв'язок українського та російського народів у боротьбі з Османською імперією та її союзниками по коаліції Великою Британією, Францією та Сардинським королівством. Це був не лише воєнний конфлікт між двома імперіями – Росією та Туреччиною, в якому на боці однієї зі сторін вперше виступили інші впливові держави, а пролог світової війни.

Згадаймо слова І. Канта: «Аби досягти істини, не сміливим треба бути, а обачливим». Адже історії не притаманний спокійний перебіг подій. Трапляються переломні, кризові моменти. І тоді інтерес до неї особливо загострюється. Саме в такий непростий і тривожний час ми й живемо.

Список використаних джерел:

1. Мниха І. «Память и похвала князю Владимиру». – РАН. ИРЛИ; Под ред. Д.С. Лихачева, Л.А. Дмитриева. – Наука, 1997. – С. 35.
2. БСЭ, М., 1973, т.13, С. 509.
3. ЦДВІА РФ, ф. ВУА, д.208, л.193.
4. Гончаров В. «Адмирал Сенявин. Биографический очерк с приложением записок Д.Н. Сенявина. М.; Л., 1945. – С. 124.
5. Смирнов Д. Крымское ханство под верховенством Османской порты в XVIII в. – Одесса, 1889.
6. Соловьев С.М. История России с древнейших времен, кн. 3, т.14.
7. Дубровин М. Присоединение Крыма к России. Т.1. – СПб., 1885.
8. Крестьянников В.В. Исторические улицы и памятники Севастополя: учебное пособие / В.В. Крестьянников. – Симферополь: Таврия, 1996..

Алла ЛИКОВА,
аспірант кафедри
регіональних систем та
європейської інтеграції
Дипломатичної академії
України при МЗС

АНОТАЦІЯ

У статті розглянуто значення досвіду українських дипломатів і політичних діячів для формування сучасних міжнародних відносин. Особливу увагу приділено науковим дослідженням і художнім творам про Крим та Севастополь.

Ключові слова: Крим, Україна, Росія, російський флот, історія, пам'ять, кораблі, Туреччина, запорізькі козаки, уряд Катерини II.

АННОТАЦІЯ

В статье рассмотрено значение опыта украинских дипломатов и политических деятелей для формирования современных международных отношений. Особое внимание уделено научным исследованиям и художественным произведениям о Крыме и Севастополе.

Ключевые слова: Крым, Украина, Россия, российский флот, история, память, корабли, Турция, запорожские казаки, правительство Екатерины II.

Рік 2015-й пройшов під знаком політичної карикатури

З нагоди 70-річчя завершення Другої світової війни та перемоги над нацизмом у Європі, за підтримки Міністерства культури України пройшов міжнародний конкурс карикатуристів, підсумки якого були підбито наприкінці року. На конкурс надійшло понад 300 робіт із 7 країн, у тому числі з РФ. Приємно відзначити, що серед переможців визначено й нашого постійного автора, художника з Полтави Михайла Шлафера.

Метою організаторів конкурсу, редакції журналу «Камуфляж» та низки громадських організацій, було «згуртування твор-

чих людей у їх спільній боротьбі проти путінської агресії». Адже боротьба з ідеологією загарбника за допомогою лише танків і гармат – безглузда. З таким ворогом слід воювати завдяки інтелекту, творчості, гумору і сатирі, як це робили в роки Другої світової війни. І таким чином демонструвати іншим країнам, що загроза з боку Росії – реальна і на сьогодні недооцінена у світі.

Як прокоментував ситуацію член журі, відомий український карикатурист Володимир Казаневський, у Росії розгорнуто широкомасштабну карикатурну програму проти України. Зокрема, створено карика-

турний журнал «Шарж и Перо», який безкоштовно роздають на вулицях. Це – черговий приклад антиукраїнізації населення. Тим важливіше започатковувати і підтримувати власні контраргументи ідеологічної боротьби.

Кілька слів про роботу Михайла Шлафера, який багато років є ідейним натхненником та організатором міжнародного конкурсу «Карлюка». Він представив роботу про еволюцію і деградацію Президента Росії та його оточення, які погрожують нунчаками, вогнепальною зброєю, газовою трубою та «ядерним чемоданчиком».

Перше місце в конкурсі присуджено художнику-карикатуристу з Росії – Віктору Богораду, який зобразив диктатора в ліжку, якому крізь вікно мариться український прапор.

Третє місце посіла карикатура Олексія Кустовського з міста Вишневе під Києвом, на якій Путін робить ватні мізки росіянам і жителям Донбасу.

Хочеться додати, що

презентація конкурсу відбулася в Залі Слави Меморіального комплексу «Національного музею історії Великої Вітчизняної війни», де висічені імена майже 12 тис. Героїв Радянського Союзу, кожний п'ятий із яких – українець.

А на щорічному конкурсі World Press Cartoon кращою у світі у 2015 р. також була названа карикатура на Президента Росії Володимира Путіна роботи шведського художника під псевдонімом Riber.

Захід проходив неподалік Лісабона (Португалія) і зібрав понад 800 учасників.

Инф. «З.С.»

Колоніальна політика Отто фон Бісмарка (частина I)

УДК 94(477)

У Дзеркальній залі Версальського палацу 18 січня 1871 р. відбулося офіційне проголошення нової держави – об'єднаної Німецької імперії. Блискавична і переконлива перемога над Францією у війні 1870-1871 рр. дала змогу кайзерівській Німеччині відразу заявити серйозні претензії на провідні позиції в Європі. Водночас на перших порах після утворення імперії німецький уряд досить холодно і навіть негативно поставився до ідеї завоювання власних заокеанських колоній. Найяскравіше ця позиція знайшла відображення у поглядах на колоніальне питання самого рейхсканцлера Отто фон Бісмарка, 200-річчя з дня народження якого виповнилося 1 квітня 2015 року. Відразу після завершення франко-пруської війни він рішуче відхилив усі пропозиції про передачу Німеччині французьких колоніальних територій в Азії. «На його думку, – доповідав англійський посол О. Расел з Берліна у 1873 р., – колонії були б лише джерелом слабкості, тому що вони могли охоронятися тільки сильним флотом, тоді як географічне положення Німеччини зовсім не вимагає, щоб вона стала першокласною морською державою. Йому

було уже запропоновано немало колоній, але він відхилив усі і тільки хотів мати вугільні станції за згодою з іншими державами» [1].

Бісмарк дійсно не без підстав побоювався, що вступ Німеччини на шлях колоніальних загарбань неминуче викличе сутички з Великою Британією. Водночас, у середині 70-х рр. XIX ст. він не виключав можливості при висуненні поміркованих претензій домогтися згоди Англії на здійснення німецьких колоніальних анексій як на території Африканського континенту, так і в басейні Тихого океану. Тим більше, що вже тоді він вів підготовку до реалізації на практиці таких радикальних планів. Це проявлялося в урядовій політиці підписання нерівноправних договорів із королями островів Тонга

Summary

The article analyzes the nature and characteristics of the colonial policy of the German Reich Chancellor Otto von Bismarck. It is noted that for the first time after the unification of the German states the idea of colonial expansion was not popular at the head of the government. Chancellor changed his mind only under the influence of political, financial and economic circles, as well as an active colonial propaganda. At the end of April 1884 German Empire officially embarked on the implementation of colonial policy, and took control of the territory in Africa and Oceania. However, O. von Bismarck did not consider the acquisition of a large colonial foreign policy success of the German Empire, and until his retirement in March 1890 gave priority to continental European politics.

Keywords: Otto von Bismarck, German Empire, colonial policy.

і Самоа, здобутті вугільних баз, каральних діях німецького флоту проти населення островів Океанії та в інших районах в інтересах німецьких колоніальних кіл. Уже з 1875 р. німецький військовий корабель постійно перебував в Океанії, «захищав» там німецьку торгівлю і силою зброї здійснював німецький вплив. Так, у 1878 р. кайзерівські кораблі, ввійшовши в порт Салуафата, розташований поблизу Апіа – головного міста Самоа, і встановивши свій контроль над портом, зуміли перешкодити встановленню протекторату США над Самоа. У грудні 1879 р. корабель «Бісмарк» здійснив військові дії проти ворожої Німеччині партії «Гаймуа». Після цього туземні вожді на борту «Бісмарка» підписали угоду, яка визнавала владу німецького ставленика Малієтова над Самоа. Такі рішучі дії на колоніальному поприщі в 70-х рр. XIX ст. не були характерні для німецьких урядових кіл. Бісмарк віддавав перевагу тактиці компромісів і очікування.

Саме для реалізації

таких намірів у 1875 р. у Лондон було послано Л. Бухера – довірену особу Бісмарка – з метою запропонувати Великій Британії німецьке сприяння у російсько-турецькому конфлікті, що назрівав на Балканах, в обмін на компенсацію в колоніальному питанні. Бухер прагнув домогтися англійської підтримки для здійснення розрахованої на перспективу колоніальної програми, яка передбачала здобуття німцями колоній на півдні і сході Африки. Однак обидві пропозиції були відхилені англійським урядом, що було однією з причин негативного ставлення Бісмарка у середині 70-х рр. XIX ст. до негайної німецької заокеанської колоніальної експансії. Російський історик В. Чубинський у зв'язку з такою позицією рейхсканцлера писав: «Колонії цікавили його лише в тій мірі, у якій допомагали вирішенню європейських проблем: підштовхнути Англію на експансію в Єгипті, щоб посварити її з Францією, підтримувати Францію у її претензіях на Туніс, щоб

відвернути її думки і сили від ідеї реваншу і т.п.» [2]. Слід зауважити, що така політика принесла Німеччині успіх, і на час її вступу на шлях колоніальних загарбань у 1884 р. Велика Британія була зв'язана по руках серйозним конфліктом із Францією в Єгипті і з Росією на Середньому Сході, а Франція вирішувала свої власні колоніальні справи на території Північної і Західної Африки та Індокитаю і їй було не до німецьких колоніальних анексій.

Бісмарк рішуче відхилив різні колоніальні проекти, які стосувалися Камеруну, Занзібару, Трансваалю, Північного Борнео і Нової Гвінеї. Він навіть висловив думку, що кожний німецький солдат, відправлений у Трансвааль, вартував би, як мінімум, 10 тис. талерів. При цьому навряд чи можна припускати яке-небудь принципово негативне ставлення канцлера до колоній. Так, в одній із бесід у зв'язку з колоніальним проектом мандрівника Вебера, яка відбулася в 1876 р., він сказав, що «така велика нація як німецька не може довго існувати без колоній. Але умови для початку колоніальної експансії ще не склалися. Через 8-9 років питання може вважатися дозрілим» [3]. Дійсно, Бісмарк виявився передбачливим політиком. Саме через такий проміжок часу Німецька імперія офіційно вступила на шлях колоніальної експансії і здобула свої перші колоніальні володіння у Південно-Західній і Східній Африці та в районі тихоокеанських островів.

Визначаючи сприятливим для початку німецьких колоніальних анексій

Отто фон Бісмарк і Наполеон III

час, який би припав приблизно на середину 80-х рр. XIX ст., Бісмарк, напевно, дотримувався тієї точки зору, що кайзерівська Німеччина повинна спочатку внутрішньо зміцнити, а вже потім приступити до реалізації колоніально-політичних планів. Отже, його негативне ставлення до колоніальних загарбань у 70-х роках пояснювалося, перш за все, міркуваннями їх небажаності у той час, а також слабкою організацією прихильників колоніальної експансії. Крім того, Бісмарк побоювався, що активне включення Німеччини в боротьбу за колонії призведе до створення союзу колоніальних держав проти неї. Тому попередньо він намагався, вибравши зручну розстановку політичних сил на міжнародній арені, загострити колоніальні протиріччя між Великою Британією і Францією, а потім заручитися підтримкою однієї з них і таким чином уникнути можливої полі-

тичної ізоляції при вступі на шлях колоніальних загарбань.

Зміна поглядів Бісмарка на колоніальну політику, яка відбулася на рубежі 70-80-х рр. XIX ст., пов'язана також зі значним зміцненням позицій великого капіталу в Німеччині, зміною розстановки політичних сил на внутрішній арені і, що дуже важливо, у рейхстазі. Більшість місць там займали консерватори, націонал-ліберали, прогресисти і депутати «Центру». Поворот Бісмарка й урядового кабінету до сприяння активній колоніальній політиці на початку 80-х років був прямо пов'язаний із тим, що вони склали у парламенті своєрідний політичний картель, який відіграв роль впливової сили у вирішенні питань економічного, суспільного і зовнішньополітичного життя і з цією метою чинив відповідний тиск на німецький уряд.

У результаті в 1879 р. у Німеччині виник «чорно-блакитний блок» консер-

ваторів, вільних консерваторів, націонал-лібералів і «католиків», який відсунув буржуазних лібералів на другорядні позиції і надовго прибрав до рук державну владу. Саме цей політичний альянс вимагав від уряду проведення активної заокеанської колоніальної політики, що призвело до посилення руху на користь колоніальних загарбань. Недаремно 1879 р. став відправною точкою в різкому піднесенні колоніальної пропаганди в Німеччині й остаточному проникненні ідеологічних установок колоніалізму в масову свідомість. На рубежі 70-80-х рр. XIX ст. відбувся також поворот у поглядах Бісмарка і німецького уряду на колоніальне питання, у їхньому ставленні до необхідності та можливості вступу Німеччини на шлях відкритих колоніальних засвоєвань.

Особливо помітним цей процес став у близьких до уряду суспільних і політичних колах. За свідченням М. Буша, Бісмарк пізніше писав: «Я принципово – людина не колоніальна; у мене були серйозні сумніви у зв'язку з колоніальною політикою, і лише тиск громадської думки, тиск більшості змусив мене капітулювати і підкоритися. Я був проти заснування колоній і лише підкорився більшості моїх співвітчизників, більшості у рейхстазі» [4]. Посилання Бісмарка на громадську думку і рейхстаг хоча й були перебільшенням (про це свідчив, наприклад, провал Самоанського законопроекту в 1880 р.), але мали під собою і серйозні підстави. Так, дискусії в рейхстазі навколо того ж Самоанського законо-

проекту свідчили про наявність там значного числа прихильників заокеанської колоніальної політики. Ще одним рупором «громадської думки» були колоніальні організації або близькі до них товариства. Членами цих об'єднань були представники фінансово-промислових кіл, юнкерства, наукової інтелігенції. Представники цих груп населення стали тією громадською думкою, на яку посилався рейхсканцлер Бісмарк.

У цих умовах свідченням зростання колоніальних претензій німецьких правлячих кіл стала позитивна відповідь Бісмарка на послання Пруської народногосподарської ради, у якому пропонувалося захоплення Німеччиною колоній і щорічне виділення з державного імперського бюджету 10 млн. марок на потреби колоніальної експансії. Орган націонал-лібералів газета «Кельніше Цайтунг» у вересні 1882 р. писала, що «колоніальне питання викликає надзвичайно велику увагу. На його важливість вказується у програмах політичних партій і в пресі. Значно зросла кількість літератури, яка присвячена цьому питанню, і думка про необхідність здобуття колоній навряд чи має противників» [5]. Виступаючи у рейхстазі 4 червня 1881 р., Бісмарк заявив: «Коли ми вирішуємо за прикладом інших держав приступити до територіальних завоювань, то нам залишається тільки надавати по можли-

вості більш сильну підтримку нашої торгівлі, щоб наша зацікавленість у ній заважала чужій енергійній анексіоністській політиці» [6]. Фактично у той час формула колоніальної політики Бісмарка зводилася до відомого гасла – «Торгівля піднімає прапори».

Бісмарк і німецький уряд підтримали також рішучі практичні кроки торгового капіталу з метою заволодіння колоніями. Перш за все слід зупинитися на наполегливих зусиллях Л. Блейхредера і О. Ганземана зі здійснення своїх задумів відносно Океанії. Після провалу Самоанського законопроекту вони інформували про свої плани Бісмарка і надалі вели з ним постійну переписку з цього питання. Рейхсканцлер, який ще не наважувався на енергійну державну підтримку цих проектів, все ж схвально поставився до їх здійснення. Фірма Годафруа була перетворена у Німецьке торгово-плантаційне товариство, яке викупило і вдвоє розширило закладені в банку Бар-

мінга плантації. Ганземан 9 вересня звернувся до Бісмарка з доповідною запискою, у якій вказував на великі можливості району Океанії стосовно «виробництва колоніальних продуктів, торгівлі і судноплавства». Банкір запропонував «завоювання якої-небудь території у цьому районі, придатної для того, щоб за допомогою німецької старанності поставляти метрополії велику частину її потреб у колоніальних продуктах і крім того брати участь своєю продукцією у світовій торгівлі». Через два місяці у другому листі Ганземан уже конкретно говорив про завоювання Нової Гвінеї і прилеглих до неї островів, а також про відкриття субсидованого державою пароплавства.

Відповіддю Ганзemannу був лист в.о. Міністра закордонних справ Штіума і двічі повторена у 1881 р. в посланнях Бісмарка до рейхстагу пропозиція про запровадження субсидованої урядом пароплавної лінії в Тихий океан. Одночасно активізувалася каральна діяль-

ність німецьких кораблів в Океанії, пов'язана з реалізацією задумів Блейхредера і Ганземана. Цю експедицію, завданням якої мало стати захоплення Нової Гвінеї та інших островів Океанії, банкіри готували давно. Але реалізована вона була разом із бісмарківськими планами державного субсидування пароплавної лінії в Тихоокеанський регіон вже у 1884-1885 роках.

Бісмарк також підтримував бременського торговця А. Людеріца, який у 1882 р. вирішив заснувати колонію у Південно-Західній Африці в районі бухти Ангра-Пекена, ще не зайнятому жодною європейською державою. Щоб уникнути небезпеки з боку Великої Британії, яка володіла Капською колонією, Людеріц 16 листопада 1882 р. надіслав у Міністерство закордонних справ заяву, у якій просив надати підтримку з боку Німецької імперії у створенні запланованої ним колонії. Людеріц був запрошений у Берлін для особистих переговорів. Вони відбулися 12 січня 1883 р., і німецький купець більш детально виклав свої плани. Можливо, уже тоді стало зрозуміло, що Людеріцу не потрібна була земля для поселення німецьких колоністів з середніх верств він надіявся знайти в Південно-Західній Африці багаті поклади корисних копалин, у першу чергу алмазів, золота, срібла. Людеріц писав: «Мені б було радісно, якби вся земля

(йшлося про район Ангра-Пекени – С.Т.) складалася з покладів руди і завдяки видобутку руд перетворилась би в гігантську дірку». Однак Людеріц, як вважав німецький економіст Г. Якель, мав на увазі зовсім не розробку мідних руд: «Уже тоді внаслідок близькості Трансвааля повинні були мріяти про Ангра-Пекену як про країну золота й алмазів. Тільки так слід розуміти дорогі експедиції компанії Людеріца. Що вони шукали не багаті мідні поклади, видно з тодішнього низького рівня цін на мідь і з того, що попередні спроби такого роду, навіть у кращі часи, були безуспішними з причини високих транспортних затрат у країні» [7].

Рейхсканцлер 4 лютого 1883 р. доручив німецькому послу в Лондоні графу Г. Бісмарку запитати, чи не планує британський уряд поширити свій суверенітет або захист на область Південно-Західної Африки. У своїй відповіді від 23 лютого 1883 р. британський уряд відзначав, що Капська колонія дійсно володіє кількома поселеннями на південно-західному березі Африки, але потрібне точне місцезнаходження проєктованого німецького поселення, щоб англійська влада могла відповісти, чи зможе в разі потреби надати захист. Тому Лондон попросив точніших вказівок. Берлін тоді ще не мав наміру розглядати Ангро-Пекену як колонію Німецької імперії, тому Бісмарк вважав доречною велику обережність відносно Англії. Німецький представник у Лондоні фон Плессен 18 серпня 1883 р. був уповноважений неофіційно

з'ясувати, чи не заявляє Велика Британія претензій на бухту Ангра-Пекена і що думає її уряд про підприємство Людеріца (на той час бременський купець за договором від 1 травня 1883 р. з вождем бетанійців Й. Фредеріксом уже придбав бухту Ангра-Пекена і п'ятимильну земельну смугу, яка прилягла до неї з усіх боків). Англійське Міністерство закордонних справ передало запит у Міністерство колоній і таким чином затримало відповідь.

Бісмарк 12 листопада 1883 р. доручив послу в Лондоні зробити вже офіційний запит, чи є з боку Великої Британії які-небудь зазіхання на область Ангра-Пекени і якщо так, то які на це підстави. Відповідь була одержана 21 листопада і вказувала, що хоча суверенітет Великої Британії не поширюється на Агра-Пекену,

але британський уряд дотримується думки, що прагнення іншої держави висловити свої претензії на суверенітет або юрисдикцію над цією областю були б вторгненням у законні права Англії.

Бісмарк побачив в англійській ноті необґрунтовану претензію на можливе проголошення верховенства Великої Британії над усіма поки що «незагосподарьованими» країнами світу. Це могло поховати будь-які колоніальні наміри німецького уряду. Тому, напевне не без враження від цієї англійської заяви, Бісмарк прийняв рішення за нагоди взяти Ангра-Пекену під німецький захист. Така можливість трапилася дуже швидко. Прагнучи не допустити переходу Ангра-Пекени під контроль Капської колонії, канцлер 24 квітня 1884 р. направив телеграму

німецькому консулу в Капштадті, у якій доручив йому офіційно заявити, що Людеріц і його колоніальні поселення перебувають під захистом імперії [8]. Кайзерівська Німеччина заволоділа першою колонією і офіційно стала на шлях колоніальної політики.

Таким чином, з кінця 70-х рр. XIX ст. колоніальний рух очолили наймогутніші господарські, політичні та соціальні сили в Німеччині. Їхні зростаючі колоніальні прагнення все більше поділяв імперський уряд на чолі з рейхсканцлером Бісмарком. Виступаючи на перших порах після завершення об'єднання країни проти всяких заморських колоніальних проєктів, урядовий кабінет уже на початку 80-х років проявив активність у низці колоніальних питань. Бісмарк підтримував кроки Ганземана і Блейхредера щодо захоплення Нової Гвінеї та інших тихоокеанських островів, а також колоніальне підприємство представника бременського торгового капіталу Людеріца в Південно-Західній Африці.

Сприяючи не тільки теоретичному розвитку, а й практичному втіленню колоніальних ідей, Бісмарк і німецький уряд прагнули також до економії коштів на здобуття і управління колоніями. Виходячи з девізу «прапор іде за торгівлею», рейхсканцлер хотів підпорядкувати німецькому впливу території, на які не претендувала жодна з європейських колоніальних держав. «Королівські купці», як старомодно називав цей тип капіталістів Бісмарк, повинні були одержати патенти на манер англійських «королівських хар-

тій» для самостійного управління «своїми» колоніями. Однак окремі колоніальні ділки і торгові компанії, які отримали від кайзера «охоронні грамоти», постаралися якомога швидше повернути державі даровані їм права. Орієнтація на «королівських купців» базувалася на нерозумінні або небажанні визнати факти значного дорожчання й ускладнення колоніальної політики в останній чверті XIX ст. Якщо в домонополістичну епоху буржуазія прагнула господарювати в колоніях без допомоги державної машини метрополії, то в нових умовах вона хотіла втягнути державу в економічне освоєння колоній, передати їй адміністративно-політичні функції. При цьому колоніальний капітал намагався отримати доступ до свого роду системи «державного кормління» і таким шляхом користуватися додатковими джерелами збагачення за рахунок не тільки народів колоній, а й трудящих мас метрополії. Особливо прагнула цього німецька буржуазія, оскільки їй могли дістатися порівняно бідні, не здатні до викачування надприбутків колонії. Англійці, які мали набагато більший досвід у колоніальних справах, з самого початку передбачали, що німецький уряд дуже швидко перейде від системи «охоронних грамот» до військово-бюрократичних методів управління колоніями.

Бісмарк розраховував шляхом колоніальної політики зміцнити основи і далі стимулювати політичний та економічний розвиток Німецької імперії. Крім того, посилення пропаганди колоніальних

загарбать і розвиток заокеанської експансії повинні були певною мірою сприяти усуненню соціальних суперечностей всередині Німеччини. У розпалювання колоніальних прагнень кайзерівської Німеччини включилися правлячі політичні та фінансово-промислові кола, а також партії та преса, які виражали їхню волю.

Зростання інтересу Бісмарка та німецького уряду до колоніального питання, підтримка планів і дій німецького капіталу на колоніальній арені свідчили, на наш погляд, що ідеологія німецького колоніалізму все більше набувала офіційного характеру урядової державної політичної доктрини. В її основі був підтриманий імперським урядом принцип про необхідність і доцільність зміцнення внутрішніх і міжнародних позицій кайзерівської Німеччини шляхом здобуття нею колоніальних володінь. Перехід до заокеанських загарбать відбувався в обстановці колоніального ажіотажу, який охопив практично всі юнкерсько-буржуазні верстви та групи німецького суспільства. Незважаючи на численні, іноді досить гострі й напружені дискусії з різноманітних питань колоніальної політики, всі політичні партії, які виражали інтереси правлячих

соціальних сил, у кінцевому підсумку підтримали німецьку колоніальну експансію. Німецькі колонії одержали міжнародне визнання і там склалася специфічна система військово-адміністративного управління. Отто фон Бісмарк поширив свою владу рейхсканцлера на далекі заокеанські володіння, але, як це не парадоксально, не вважав колоніальні здобутки великим успіхом зовнішньої політики Німецької імперії і до своєї відставки в березні 1890 р. віддавав пріоритет континентальній європейській політиці.

АНОТАЦІЯ

У статті проаналізовано характер і особливості колоніальної політики рейхсканцлера Німецької імперії Отто фон Бісмарка. Відзначено, що на початках після об'єднання німецьких земель ідея колоніальної експансії не мала підтримки керівника уряду. Рейхсканцлер змінив свою точку зору тільки під впливом політичних і фінансово-економічних кіл, а також активної колоніальної пропаганди. Наприкінці квітня 1884 р. Німецька імперія офіційно стала на шлях проведення колоніальної політики і підпорядкувала собі низку територій в Африці й Океанії. Однак О. фон Бісмарк не вважав колоніальні здобутки великим успіхом зовнішньої політики Німецької імперії і до своєї відставки в березні 1890 р. вважав пріоритетною континентальну європейську політику.

Ключові слова: Отто фон Бісмарк, Німецька імперія, колоніальна політика.

АННОТАЦИЯ

В статье проанализированы характер и особенности колониальной политики рейхсканцлера Германской империи Отто фон Бисмарка. Отмечено, что в первое время после объединения немецких земель идея колониальной экспансии не имела поддержки у руководителей правительства. Рейхсканцлер изменил свою точку зрения только под влиянием политических и финансово-экономических кругов, а также активной колониальной пропаганды. В конце апреля 1884 г. Германская империя официально вступила на путь осуществления колониальной политики и подчинила себе территории в Африке и Океании. Однако О. фон Бисмарк не считал колониальные приобретения большим успехом внешней политики Германской империи и вплоть до своей отставки в марте 1890 г. отдавал приоритет континентальной европейской политике.

Ключевые слова: Отто фон Бисмарк, Германская империя, колониальная политика.

Список використаних джерел:
1. Fitzmaurice E. *The life of Granville George 1815 – 1891: In 2 Vol.* – L., 1905. – Vol. 2. – P.337.

2. Чубинский-Надеждин В.В. *Отто фон Бисмарк. Политическая биография.* – М., 1990. – С.349.

3. Herrfurth K. *Fürst Bismarck und die Kolonialpolitik.* – B., 1909. – S.7.

4. Busch M. *Op. cit.* – Bd.2. – S.157.

5. *Kölnische Zeitung.* – 15.09.1882.

6. *Stenographische Berichte des Deutschen Reichstag.* Bd.5. – 4.06.1881. – S.1048.

7. Jackel H. *Die Landesgesellschaften in den deutschen Schutzgebieten.* – Jena, 1909. – S.29.

8. *Dokumente der deutschen Politik und Geschichte von 1848 bis zur Gegenwart.* Bd.1. – B., 1951. – S.405.

Сергій ТРОЯН,

доктор історичних наук,
професор кафедри

зовнішньої політики і
дипломатії Дипломатичної
академії України при МЗС

«Модернізація і безпека розвитку в умовах глобалізації» (міжнародна науково-практична конференція)

Наприкінці минулого року в Державній установі «Інститут всесвітньої історії Національної Академії наук України» була проведена Міжнародна науково-практична конференція «Модернізація і безпека розвитку в умовах глобалізації». Відкрив конференцію директор інституту, доктор історичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України А.І. Кудряченко. У вступному слові до учасників конференції він відзначив важливість проблем, винесених на порядок денний конференції: модернізація і неоіндустріалізація розвитку в умовах глобалізації, європейська інтеграція та особливості модернізації українського суспільства в умовах глобальної і регіональної нестабільності, глобальні і регіональні виклики для національної та міжнародної безпеки, політична, соціально-економічна, інформаційно-комунікаційна та екологічна безпека на початку XXI ст., внутрішні та зовнішні загрози національній безпеці України. А.І. Кудряченко виступив із доповіддю «Трансформаційні перетворення у країнах Центральної і Східної Європи: уроки для України», що стала своєрідним заспівом подальшої роботи конференції. У ній він, зокрема, наголосив, що трансформація суспільно-політич-

ного ладу країн Центральної та Східної Європи на сучасному етапі не дає змоги зробити однозначні висновки. Процес цей надзвичайно суперечливий, швидкоплинний. Ці держави перебувають на різних стадіях становлення демократії. Між ними є відмінності в рівні демократизації, стабільності демократичної системи, консолідації демократії. Проблеми політичних та економічних перетворень виявилися набагато складнішими, ніж очікувалося. Зміст цих змін можна визначити як широко-масштабну трансформацію. У політичному плані – це зрушення від тоталітаризму до демократії. В економічному – перехід від централізованого планування та управління економікою до ринкових відносин.

У конференції взяли участь представники Інституту всесвітньої історії НАН України (ІВІ НАНУ), українські дипломати, працівники Президії НАН України, викладачі Київського Національного університету імені Тараса Шевченка, працівники Дипломатичної Академії України при МЗС України, ДУ «Інститут економіки і прогнозування НАН України», Центру досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки Г.М. Доброва НАН України, ДВНЗ «Київський

національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», Науково-дослідного інституту фінансового права, Київського університету туризму, економіки і права, Національного університету водного господарства та природокористування (м. Рівне), ПрАТ «ВНЗ «Київська гуманітарна академія», Аналітичного центру «АНОД».

На особливу увагу заслуговують доповіді закордонних учасників: директора Інституту Конфуція при Київському національному університеті імені Тараса Шевченка (КНР) Лі Хуня «Глобалізація в умовах модернізації: китайський варіант», доктора економічних наук, проректора з міжнародних зв'язків Державного технологічного навчального інституту (Т.Е.І.) (Греція) Є. Сіскоса «Модернізація стратегій ЄС в контексті регіональної і глобальної інтеграції», кандидата історичних наук, доцента кафедри міжнародних відносин факультету міжнародних відносин Білоруського державного університету м. Мінськ (Республіка Білорусь) Білоруського державного університету, м. Мінськ (Республіка Білорусь) В.В. Фрольцова «Засаднича програма ХДС 2007 щодо німецької політики відносно Росії в контексті викликів міжнародній безпеці».

На пленарному засіданні з доповіддю «Глобальна неоконвергентна інтеграція і проблема модернізації транзитивних країн» виступив академік НАН України, Надзвичайний і Повноважний Посол України, головний науковий співробітник Державної установи «Інститут економіки і прогнозування НАН України» О.Г. Білорус. Він наголосив на тому, що в умовах нового етапу глобалізації з наростанням масштабів і глибини глобальної інтеграції істотно посилюються процеси неоконвергенції транзитивних та авангардних трансформаційних країн, які мають ринкові, але різні за техніко-економічним рівнем розвитку і конкурентною здатністю соціально-економічні системи. Це ускладнює взаємодію та синергетичні ефекти їх глобального співрозвитку. Автор доходить висновку, що нова соціально-економічна конвергенція – найважливіша закономірність глобалізації та глобальної економіки, а глобальна неоконвергенція – об'єктивний закон, що впливає на ефективність майбутньої глобальної економіки.

Про критичну ситуацію з порушенням права на думку, висловлення людини, зрештою – прайвесі особистості на початку XXI ст. у період розвитку «Web 2.0.» йшлося в доповіді «Соціальні мережі і

кібербезпека особистості» доктора політичних наук, професора, завідувача відділу глобальних і цивілізаційних процесів Державної установи «Інститут всесвітньої історії НАН України» О.В. Зернецької. Вона доходить висновку, що введення механізмів спостереження у серцевину глобальних диджитальних комунікацій серйозно загрожує правам людини у диджитальну еру. Усі нові форми децентралізованої влади відбивають фундаментальні зсуви структури інформаційно-комунікаційних систем у модерних суспільствах і кожен крок у цьому напрямі повинен бути розглянутий широко, глибоко і транспарентно.

З доповіддю «Кремлівська підсистема як чинник дестабілізації глобального світопорядку» виступив доктор історичних наук, професор, доктор політичних наук, головний науковий співробітник Державної установи «Інститут всесвітньої історії НАН України» І.А. Хижняк. У доповіді були розглянуті роль і місце, а також вплив підсистемної «Кремлівської» структури на розвиток сучасних глобальних процесів. Зокрема, у доповіді було підкреслено її

«інкогерентність», «амбівалентність», що є визначальними для розуміння істинного ступеня дестабілізації сучасної структури глобального світового розвитку.

У доповіді «Можливості ООН і план «Б» врегулювання військово-політичної кризи на Донбасі» кандидата фізико-математичних наук, Посла з особливих доручень Міністерства закордонних справ України І.Є. Лоссовського проводяться аналогії та прогнози можливого розвитку ситуації на українському Донбасі на основі моделі врегулювання Югославської кризи 1990-х років, зокрема завершення війни в Хорватії та мирної реабілітації регіону Східної Славонії, Баранії і Західного Срему (Хорватія). Подібний сценарій пропонується в якості плану «Б» врегулювання військово-політичної кризи на Донбасі.

Варто відзначити, що доповіді на пленарному засіданні викликали зацікавленість учасників конференції. Це виявилось у виключній увазі до них під час виголошення та серйозній дискусії стосовно кожної.

У другій частині конфе-

ренції в доповіді «Міжнародна безпека в умовах багатополярності: нові тенденції в контексті сучасних політичних процесів» кандидата історичних наук, доцента, завідувача відділу трансатлантичних досліджень Державної установи «Інститут всесвітньої історії НАН України» С.В. Толстого головний акцент було зроблено на тому, чим відрізняється сучасна біполярність від тієї, що була кілька десятиліть тому. До головних ознак доповідач відніс: зниження порогу використання сили, глобальний характер багатополярності (а не європейський або євро-азійський), різноманітність форм концентрації сили та ресурсів на пріоритетних географічних напрямках.

У доповіді доктора політичних наук, професора, завідувача кафедри регіональних систем та європейської інтеграції Дипломатичної академії України при МЗС України С.О. Шергіна «Східноазійський варіант модернізації та безпеки» розглядалися та класифікувалися варіанти модернізації в країнах Східної Азії в контексті проблем забезпечення регіональної безпеки.

Окрему увагу було приділено аналізу концептуальних моделей модернізації в Китаї, Південній Кореї та неоіндустріальних країнах регіону. Було зазначено, що найбільш оптимальним варіантом безпеки за умов посилення інтеграції та асиметричної взаємодії в регіоні може бути система Транстихоокеанської безпеки та співробітництва (ТТБС).

І.Є. Лоссовський у доповіді «Найуспішніший досвід модернізації та державного будівництва» (до 50-ої річниці незалежності Республіки Сінгапур) проаналізував стратегічні фактори і тактичні передумови успішного розвитку Сінгапуру, охарактеризував основні принципи його державного будівництва та модернізації. Аналіз зазначених факторів був зроблений у контексті з огляду на проблеми, з якими стикається сьогодні Україна на шляху подолання найжорстокішої кризи за часи незалежності.

У доповіді «Електронізація і «мобілізація» державних послуг як інструмент модернізації державного управління в Україні» кандидата політичних наук, доцента, головного консультанта відділу розвитку

політичної системи Національного інституту стратегічних досліджень Т.В. Джиги було розглянуто сучасний стан та окреслено основні проблемні питання запровадження в Україні надання населенню адміністративних послуг в електронній формі в контексті реалізації принципу «сервісної держави» та акцентовано увагу на важливості застосування інклюзивного багатоканального підходу до надання державних послуг, а також окреслено перспективи використання технологій «мобільного уряду» у сфері надання державних послуг в Україні.

У доповіді «Арабський світ у контексті сучасних глобальних та регіональних викликів» кандидата історичних наук, доцента, завідувача відділу історії країн Азії та Африки Державної установи «Інститут всесвітньої історії НАН України» В.О. Шведа йшлося про основні чинники, що впливають на формування провідних моделей розвитку арабського світу в контексті сучасних глобальних викликів.

Доповідь Л.П. Овчарової «Національні та світові тенденції розвитку науки та науково-технічної сфери в умовах глобалізації», наукового співробітника Центру досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки імені Г.М. Доброва, була присвячена найсучаснішим трендам у цій найважливішій галузі людської діяльності, від якої залежить успішна модернізація країн, України зокрема.

У доповіді кандидата економічних наук, провідного наукового співробіт-

ника Державної установи «Інститут всесвітньої історії НАН України» І.І. Вітер «Глобальна модернізація і неоіндустріалізація розвитку країн ЄС» було розглянуто окремі аспекти теорії економічної модернізації. Певна увага приділена аналізу нової індустріалізації ЄС, пріоритетним напрямом промислової політики Європейського Союзу.

Доповідь «Проблеми екологічної безпеки: адаптація до глобальної зміни клімату в ЄС та Україні» кандидата історичних наук, старшого наукового співробітника Державної установи «Інститут всесвітньої історії НАН України» Т.І. Перги була присвячена аналізу дій інститутів і громадянського суспільства ЄС у мінімізації наслідків глобальної зміни клімату.

Доповідь «Нелегальна міграція як одна із ключових сучасних загроз європейській безпеці» кандидата політичних наук,

доцента кафедри міжнародних відносин ПрАТ «ВНЗ «Київська гуманітарна академія» О.С. Вонсовича актуалізувала питання боротьби з нелегальною міграцією в Європі як загрозою, що, породжує низку інших: поширення хвороб та епідемій, терористичної діяльності, транснаціонального наркотрафіку, злочинності, що змушують розглядати це питання в більш глибокому контексті та розробляти практичні дії.

В обговоренні взяла участь переважна більшість учасників конференції, а їх було понад 40 осіб. Це й відомі вчені – історики, політологи, економісти; і докторанти та аспіранти зазначених вище наукових установ НАН України та ВНЗ України. Тематичне розмаїття доповідей, аналіз модернізації та безпеки розвитку в умовах глобалізації породило чимало нових підходів до їх розгляду. Проблеми модернізації були розглянуті в переваж-

ній більшості регіонів світу у зіставленні з процесами модернізації в Україні. Питання безпеки розвитку аналізувалися й у контексті кібербезпеки особистості, проблем екологічної безпеки, безпеки, пов'язаної з хвилею міграції до Європи, європейської та світової стабільності тощо. Міжнародна науково-практична конференція пройшла з тією пульсацією наукової дуки, яка породжує подальші наукові пошуки, аналіз, нові точки зору на предмет дослідження. Серед висновків і пропозицій, які висловлювалися в контексті обговорення сучасних проблем модернізації та безпеки України, була визначена необхідність більш активних зв'язків органів виконавчої та законодавчої влади з науково-експертним середовищем, особливо – з інститутами НАН України.

*За інформацією
ДУ «Інститут всесвітньої
історії НАН України»*

«Написи на печатках» – національна спадщина...

V Міжнародна сфрагістична конференція «Написи на печатках», організована Інститутом історії України НАН України, Інститутом української археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського НАН України, Посольством Республіки Польща в Україні, музеєм Шереметьєвих, Українським геральдичним товариством, мала три абсолютно еквівалентні аспекти – науковий, політичний і дипломатичний. Предмет розмови провідних вітчизняних і зарубіжних фахівців у цій галузі власне й будувався навколо зазначених домінант.

Відчувалося це вже під час обміну думками в ході урочистого відкриття конференції, яка вперше проходила в Посольстві Республіки Польща, на традиційному брифінгу для журналістів, під час наукових доповідей і спілкування у кулуарах.

У зверненні до учасників конференції **Надзвичайний і Повноважний Посол Республіки Польща в Україні Генрик Літвін** задавав відповідний тон розмові, відзначивши, зокрема: «Спільна робота історичних наукових шкіл, університетська співпраця між Польщею та Україною мають величезне значення для розвитку наших держав у сучасному світі. Для нас це велика честь – приймати у себе поважне міжнародне товариство та сприяти поглибленню відносин між нашими країнами на всіх рівнях!»

Польська сторона

люб'язно надала приміщення своєї амбасади для слухання наукових доповідей, що, як відзначалося, стало свідченням великої зацікавленості сусідньої європейської держави та високого статусу заходу.

А щоб присутнім став зрозумілим суто професійний інтерес польських дипломатів, Генрик Літвін пояснив: так уже склалося, що керівництво посольства – це історики за фахом.

«Ми дуже раді, що є організаторами цієї конференції. Адже, історія печатки, сфрагістика – дуже цікава, важлива допоміжна наука історії. Вона розповідає про історію наших країн», – підкреслив пан Посол.

За його словами, проведення такої конференції є черговим підтвердженням практики взаємозбагачення, спільних пошуків і відкриттів. Від імені своїх колег він висловив щиру готовність і надалі підтримуватиме подібні ініціативи.

Директор Інституту історії України НАН України Валерій Смолій висловив щиру подяку Посольству Польщі, панові Послу Генрику Літвіну за виявлену гостинність. За його словами, дорогого варте, що у цей непростий час наукове товариство має підтримку зацікавлених кіл, яка дає можливість вести активні дослідження історичних джерел, робити їх надбанням сучасності.

«Це не випадково, що ми проводимо конференцію на території Республіки Польща, – сказав В. Смолій. – І пояснення цьому дуже про-

Олексій Шереметьєв – на брифінгу для вітчизняних ЗМІ. Праворуч – Надзвичайний і Повноважний Посол Республіки Польща в Україні Генрик Літвін. Ліворуч – директор Інституту історії України НАН України Валерій Смолій

сте – багато сторінок історії у нас спільні. Це спільна у багатьох випадках культурна, наукова, історіографічна традиція».

Учений охарактеризував як надзвичайно цікаві і продуктивні академічні зв'язки між Польщею та Україною в плані налагодження контактів, поглиблення історичних студій та досліджень, зокрема на університетському рівні. Чимало професорів, дослідників працюють і стажуються в польських архівах. Відповідне стажування польські фахівці проходять в Україні. І в цьому напрямі попереду велика робота з реконструкції історичного процесу розвитку обох народів, підготовки узагальнювальних синтетичних курсів з історії України та Польщі.

Назва конференції – «Написи на печатках», за словами вченого, виявляє величезну проблему дослідження цивілізаційного зрізу, нових інтерпретацій історичних подій. Адже

печатка – це не лише робота майстра, ремісничий чи унікальний художній витвір. Необхідно дивитися більш широко на печатку – як на ознаку влади, ознаку державності.

У своєму слові **директор Інституту української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України Георгій Папакін** підтвердив, що джерелознавчі дисципліни як у Польщі, так і в Україні переживають значне піднесення, що дає приріст історичних знань, відкриває нові горизонти розуміння історичних процесів. Він сказав, що «старовинні печатки – це унікальні джерела інформації, завдяки яким маємо місток між минулим та майбутнім».

«Наш інститут за сферою своїх наукових розробок дуже близький до теми цієї конференції. Саме до сфрагістики. Сфрагістичні джерела, тобто печатки, є унікальними, у них відбивається дуже багато інформації», – підсумував Г. Папакін.

Володимир Семенов. «Написи на печатках» – національна спадщина (V Міжнародна сфрагістична конференція у посольстві Республіки Польща)

Генеральний директор Національного Києво-Печерського історико-культурного заповідника **Любомир Михайлина** на правах господаря, що приймав у стінах очолюваного ним музею пленарні засідання другого та третього днів, зазначив, що V Сфрагістична конференція є вагомим об'єднуючим подієм міжнародного рівня. «Наш заповідник має честь бути співорганізатором конференції, яка, без сумніву, зробить великий внесок в історію», – сказав Л. Михайлина.

І, звичайно, чимало відвертих, теплих слів подяки з боку виступаючих пролунало на адресу людини, яка є мотором і гарантом цього процесу, **мецената, директора музею Шереметьєвих Олексія Шереметьєва**.

На думку учасників конференції, пошвавлення досліджень із сфрагістики (науки про печатки – виготовлення, вивчення зображень і написів, вживання – ред.) пов'язане, насамперед, з активною діяльністю української сфрагістичної школи, підкріплене надзвичайною зацікавленістю цією сферою меценатських кіл на чолі з Олексієм Шереметьєвим. Саме завдяки його ентузіазму та завидній енергії кожна наступна сфрагістична конференція залучає найкращих

фахівців з багатьох країн, видаються дослідницькі монографії, ведеться активна робота із впровадження цих знань до неупередженого вивчення історії.

Подякувавши за теплі слова, віддавши належне польському Послу за підтримку і гостинність, Олексій Шереметьєв побажав усім учасникам плідного спілкування: «Разом з вами ми провели вже чотири конференції, й цього року V ювілейна стала певним етапом у розвитку української сфрагістики. Не зважаючи на те, що у 2014 р. ми взяли перерву, бо країна переживала важкі часи, зараз можна з упевненістю дивитися в майбутнє. Я не фаховий спеціаліст, не історик, але дуже люблю сфрагістику, завдяки якій історія України стає більш цікавою та змістовною. Допомогати вивченню історії Держави Україна – це сенс мого життя, моє покликання!»

І хоча на перший погляд сфрагістика сприймається як дуже вузька наукова дисципліна, її значення для сьогодення, вплив на встановлення історичної правди, на відносини між державами та народами важко переоцінити. Той володіє минулим – той керує майбутнім. Цей улюблений вислів

можновладців відкриває справжню магію сфрагістики, коли одна віднайдена печатка чи штамп на документі, один-єдиний напис можуть перевернути історію з ніг на голову, змінити уявлення про цілі періоди та навіть епохи!

У рамках конференції для вітчизняних ЗМІ відбулася презентація унікальних раритетів лише кількох з тисяч рідкісних експонатів колекції О. Шереметьєва, більшість з яких існує в єдиному екземплярі. І що є неоціненним – вони абсолютно відкриті для дослідників. Як підкреслювалося у матеріалах конференції, сфрагістика, як безцінне джерело для вивчення історії, має певну цехову герметичність. І це дещо обмежує її взаємодію із повсякденною сучасністю. Тому дуже важливо адаптувати матеріали сфрагістичних досліджень і нові віднайдені факти для широкого загалу, вводити їх у суспільний контекст.

Власне, з цією метою й була організована презентація, у ході якої подробиці зображень і значення артефактів прокоментував **кандидат історичних наук, науковий співробітник Інституту історії України НАН України Олександр Алфьоров**.

Печатка Ярослава Мудрого

Ця висова (підвісна – трималася на шнурі) свинцева княжа печатка датується 1040-ми роками. З одного боку вона має зображення св. Георгія – небесного покровителя Ярослава Мудрого. На другому – поясне зображення самого князя в накидці «кензо» з перлами, золотою вишивкою, у шоломі. Ліву руку

князь тримає долонею вперед, що є ознакою влади. Є напис «Ярослав, великий князь Русі». Це яскраво свідчить про те, що поняття Русь, походить із Києва, з території України. Щодо портретних рис, можна відзначити овал обличчя, коротку підстрижену борідку (військова традиція), виразні вуса, що звисають майже до підборіддя, так само, як у Святослава. На думку Олександра Алфьорова, зображення Ярослава на двогривневих купюрах нового зразка не відповідають дійсності, бо там ми бачимо велику бороду. Відома ця печатка була ще з дореволюційних часів, але тривалий термін, з певних обставин, публікація її була неможливою. Придбання цього артефакту у приватного колекціонера Олексієм Шереметьєвим дало змогу детально вивчити раритет і презентувати широкому загалу.

Печатка Київського магістрату

Ця печатка є переконливою ілюстрацією історії київського самоврядування. Датована XVII століттям. На печатці зображений лук-самостріл – символ прадавнього герба міста Києва. Саме нею за часів, коли Київ мав Магдебурзьке право, скріплювали всі важливі документи, фіксували права та стосунки на рівні магістрату (по-сучасному – мерії). Напевно, від активного вжитку печатка тріснула, і з початку XVIII ст. зберігалася в одному з київських храмів. Сьогодні, коли столиця України як ніколи потребує мудрого та вправного господарювання, ця печатка може стати одним із символів відродження міського самоврядування.

Робочий момент конференції – виступ з науковою доповіддю представника Польщі

Нещодавно досліджений документ – Універсал, за яким монастирю була подарована земля – з печаткою Виговського

Виговський і доля Гетьманщини

Три артефакти, презентовані на конференції, стосуються діяльності наступника Богдана Хмельницького, гетьмана Івана Виговського. Перший із них – особистий перстень-печатка І. Виговського датований 1660 роками, коли розпочалась війна із Московією за незалежність Української держави. На персні можна побачити щит із булавою, на якому міститься герб Виговського – орел, стрічка ордену та голуб із квіткою як символ бажання мирного життя. Ця печатка використовувалася переважно у приватних особистих справах гетьмана.

Другий артефакт має унікальне значення для української історії – це кругла військова печатка І. Виговського, що була символом гетьманської влади. Це певний аналог державницьких регалій, таких як корона чи скіпетр. Печатка містить герб Виговського та напис – «Гетьман Іван Виговський, воєвода київський, староста чигиринський».

Унікальність цієї печатки

полягає в тому, що вона була виготовлена спеціально для затвердження Гадяцької унії – договору про створення спільної держави між Україною, Польщею та Литвою, складеного в 1659 році.

Якби Польський сейм затвердив Гадяцьку угоду, цей союз трьох держав міг би стати найбільшою та наймогутнішою в Європі країною, поєднаною спільними інтересами. Але не сталося (був підкуп депутатів Сейму), і Україна на віки поринула в скрутні часи, а згодом зникла як незалежна держава й Польща.

Варто зазначити, що ця печатка, навіть її відбитки, до цього часу були невідомі, а зустрічалися лише в прописах. Завдяки народному депутату, юристу та колекціонеру Валерію Карпунцову, у складному 2013 р. вдалося ввести цей визначний раритет у науковий обіг.

Наостанок, журналістській та науковій спільноті презентували нещодавно досліджений цікавий документ саме із цією рідкісною печаткою Виговського – Універсал, за яким монастирю було подаровано землю.

Ділячись враженнями від побачених раритетів, пан Генрик Літвін назвав колекцію неймовірною. «Це, безперечно, найцікавіша і найбільша колекція печаток Центрально-Східної Європи. Я, на жаль, не знаю, чи можна порівняти її з колекціями Західної Європи, але мені здається, що дуже тяжко було б знайти колекцію, яку взагалі можна порівняти з тим, що є у

Музеї Шереметьєвих. Це – безцінна ілюстрація до історії не тільки України, але взагалі Центрально-Східної Європи. І навколо цієї колекції склалося таке зацікавлення істориків, спеціалістів як з України, так і багатьох інших країн Європи, про що свідчить вже п'ята конференція...»

«Це – унікальні речі, знайдені та введені в науковий обіг Олексієм Шереметьєвим і групою науковців, які навколо нього згуртувалися, – висловив думку Валерій Смолій. – Вони віднайдені, атрибутовані та введені в науковий обіг вченими, які працюють у системі Національної академії наук». Він відзначив справді європейський рівень описів, інтерпретацій і нових можливостей продемонстрованих сфрагістичних артефактів, які дають можливість зробити важливі висновки про наше історичне минуле та перспективи державного будівництва.

«Щодо печатки Ярослава Мудрого, яку тут можемо побачити, вона, власне, представляє нам образ самого князя. Це – одне з небагатьох його прижиттєвих зображень, – відзначив Георгій Папакін. – Ми

також маємо уявлення про художника, майстра, який переносив цей портрет на матеріал, з якого виготовлялася власне печатка. Те саме можна сказати про одного з його попередників – Святослава. Є небагато літописних згадок. Але коли у зібранні пана Шереметьєва ми знаходимо печатку Святослава – це є свідченням того, що взагалі таке існувало. І що він спробував, принаймні, на себе відтягти політику на Балканах, що він певним чином наслідував візантійські традиції. Тобто хочеться підкреслити, що печатка – промовисте джерело і її треба досліджувати з різних боків. Українські печатки взагалі дуже гарно художньо виконані. Але тут маємо живе підтвердження того, що Гадяцька угода була укладена. Що була спроба створити унію Речі Посполитої. Була така європейська спроба організації життя тут, в Україні. Знов таки, печатка – за її написом, за її гербом є беззаперечним свідченням, адже письмове джерело можна якось сфальсифікувати, а печатка – вагомий аргумент».

У рамках конференції відбулася презентація низки друкованих сфрагістичних досліджень і книжок історичної тематики, видані за останні два роки. Даючи оцінку представленій експозиції, акумулюючи думки вчених щодо сфрагістичних досліджень і досліджень зі спеціальних історичних наук, висловлені в кулуарах, Валерій Смолій вказав на те, що ця галузь загалом переживає своєрідний ренесанс. Причому, 5-й випуск «Сфрагістичного щорічника»

Представлені печатки коментує кандидат історичних наук, науковий співробітник Інституту історії України НАН України Олександр Алфьоров

(Видавничий дім «Антиквар» 2015), присвячено 80-річчю визначного українського вченого Віталія Олексійовича Гавриленка, якого нове покоління українських науковців називає патріархом української сфрагістики. Як пише у вступному слові О. Шереметьєв, щорічник «охоплює певну тематику: від проблем теорії та термінології до розгляду церковних, княжих, особових, корпоративних та печаток державних установ... Практично кожна стаття є новаторською. Ми тішимося з того, що кожного разу маємо змогу запроваджувати до наукового обігу нові невідомі та маловідомі науковому загалу печатки. Це доводить важливість та необхідність нашої праці».

Загальну увагу привернула книга самого Віталія Гавриленка «Шлях до сфрагістики» (Київ-Львів, 2014), яка порушує важливі питання цієї науки; ілюстрований бібліографічний покажчик з української сфрагістики за редакцією В. Гавриленка, що містить вичерпні відомості про сфрагістичні публікації та видання.

Розсунула тематичні рамки конференції книга «Польща – нарис історії. Видання Інституту національної пам'яті», яка подає цілісну концепцію історії Польщі та нові інтерпретації відомих подій спільної історії двох країн. «Ця книга, – пише науковий редактор видання Влодзімеж Менджецький, – готувалася з думкою про реалізацію двох найважливіших цілей. Першою є ознайомлення українського Читача... з основними знаннями з ділянки історії важливого сусіда незалежної України. Другою є представлення

польської перспективи бачення власної історії, показ у ній місця українців і України, а також польського розуміння численних спільних епізодів нашої історії. Хочемо дуже сильно підкреслити, що не йдеться про спробу накинати польську точку зору Читачеві з України. Ми переконані, що таким чином збільшимо шанс на справжнє взаєморозуміння обох наших народів...»

Три дні роботи V Міжнародної сфрагістичної конференції «Написи на печатках» були наповнені доповідями вчених різних країн, розкрили тематику робіт і напрями їхніх подальших досліджень.

Зокрема, кандидат історичних наук Ірина Скочилас, яка дослідила печатки деканатів Перемишльської греко-католицької єпархії кінця XVIII – початку XX ст., розповіла про відображення у них нових релігійних культів, культу божого тіла; наголосила на збереженні української мови ближче до кінця XIX – початку XX століття. Кандидат історичних наук Андрій Сова, дослідивши сфрагістичні пам'ятки січового руху в Галичині першої третини XX ст., докладніше зупинився на легендах печаток, розповів про склад січових товариств, склав відомості про населені пункти, де вони діяли, з прив'язкою до сучасного адміністративного поділу.

Про написи на печатках цистеріанського ордену в Долішній Сілезії доповів

Презентовані видання

кандидат історичних наук Томаш Калуський з Польщі. Його співвітчизник професор, доктор історичних наук Ян Вронішевський присвятив свій виступ легендам на середньовічних печатках польського лицарства. Ще один польський представник доктор історичних наук Марцін Глебьонек прочитав доповідь «Не тільки інскрипції. Написи на печатках при установчих актах Пруського союзу».

Кандидат історичних наук з Греції Ольга Карагеоргіу розповіла про онлайн-базу TAKTIKON та її внесок у дослідження написів на печатках.

Кандидат філологічних наук Алесь Жлутка з Білорусі дослідив написи на печатках перших біскупів Литви-Білорусі XIII-XIV ст. Його земляк, кандидат історичних наук Геннадзь Семянчук розповів про інскрипції міських печаток Великого князівства Литовського XV-XVIII ст., здійснивши типологічно-хроно-

логічний аналіз...

У підсумку дослідники ввели в науковий обіг низку цікавих і важливих історичних фактів, які дадуть привід переосмислювати знання, внести корективи у концепції й трактування історичних подій, упроваджувати ці надбання в освітній процес та широку публіцистику.

...«Не вірте печаткам, вірте словам...», – колись емоційно висловився молодий поет. Утім, якщо все ж таки дивитися на історію з точки зору сфрагістики, зрозуміло, що наукові доповіді та повідомлення

учасників конференції переконливо доводять необхідність довіритися печаткам. Адже саме на основі сфрагістичних раритетів дослідники мають змогу встановити істину, вивчаючи й коментуючи ті чи інші історичні явища, процеси та постаті, з ними пов'язані.

Конференція вкотре довела – Україна має можливість відновлювати та стверджувати свою ідентичність як вільна незалежна держава, що торує власний, унікальний історичний шлях розвитку.

У майбутньому всі доповіді конференції будуть надруковані в VI випуску «Сфрагістичного щорічника».

Володимир СЕМЕНОВ

Ілюстрації підвісної печатки князя Ярослава Мудрого, печатки Київського магістрату та собитого перстня-печатки і круглої військової печатки Івана Виговського представлені на стор. 3 обкладинки журналу (репортажна зйомка)

Одеса в Європі, Європа в Одесі

Сучасна українська і загалом європейська історіографія збагатилася новою працею відомого вченого, професора Одеського національного університету імені І.І. Мечникова Дмитра Павловича Урсу, яка присвячена широкому комплексу питань, що об'єднуються ідеєю європеїзації – привнесення західних культурних інновацій на терени Одеси. Книга складається із семи науково-документальних історичних нарисів, пов'язаних спільною канвою культурно-гуманітарного розвитку Одеси в контексті загальноєвропейського культурно-цивілізаційного поступу другої половини XIX – першої половини XX століття. Рецензована праця являє собою гармонійне поєднання вишуканого авторського стилю, позначеного тонкою іронією, та скрупульозних конкретно-історичних студій і концептуальних узагальнень. Першу главу книжки присвячено значенню університетської науково-освітньої системи, її становленню й розвитку на одеських теренах в контексті європеїзації Російської імперії, подолання її науково-технічного відставання від провідних західних держав, лібералізації суспільно-політичного та громадсько-культурного життя, підготовки висококваліфікованих кадрів, розв'язання гострих економічних проблем, наслідком яких було недостатнє фінансування досліджень, обмеженість матеріально-технічної бази науково-освітніх закладів (передусім у провінційних містах). Автор фокусує увагу на

Рецензія на монографію: Урсу Д.П. Одесса в европейском научном и культурном пространстве (XIX-XX вв.): Документальные очерки. – Одесса: Апрель, 2014. – 272 с.

тому, що «як і процес європеїзації усїєї країни, перепідготовка в Європі вчених вищої школи йшла нерівномірно, але безперервно» (с.15)¹. Окремий параграф першої глави праці Д.П. Урсу присвячено знаковій постаті в історії світової науки – біологу І.І. Мечникову, дослідження якого створили міцний фундамент для розвитку еволюційної ембріології, порівняльної патології, мікробіології та імунології.

Формуванню комплексного уявлення про динаміку міжнародної співпраці одеських учених, у порівняльному ключі, сприяють наведені в рецензованому дослідженні статистичні дані. Відтак, з усією очевидністю постає теза про те, що не випадково саме Німеччина посіла «з великим відривом від інших країн, перше місце в ієрархії уподобань перепідготовки вчених Імператорського Новоросійського університету в 1865-1920 роках» (с. 34). Звучання цієї ідеї підсилюється розмаїттям фактологічних матеріалів з історії та інших університетів Наддніпрянської України, що успішно співпрацювали з найавторитетнішими європейськими науковими центрами: Берлінським, Гейдельберзьким, Геттінгенським, Ерлангенським, Лейпцизь-

ким, Мюнхенським, Тюбінгенським та ін. На тлі заострення міжнародних відносин і військово-політичного розколу Європи напередодні Першої світової війни міжнародні зв'язки європейських університетів виходили далеко за межі суто наукових функцій, набуваючи ширшого значення в контексті процесів культурно-цивілізаційної інтеграції. Морально-психологічну атмосферу в науково-освітніх закладах Російської імперії, зокрема, віддзеркалює той факт, що з початком Першої світової війни відповідно до розпорядження Ради міністрів Російської імперії з числа почесних членів Університету св. Володимира були виключені професор Віденського університету, член-кореспондент Паризької та Римської медичних академій М. Бенедикт, професор Єнського університету Б. Дельбрюк, професор Лейпцизького університету К. Бругман, професор Бреславльського університету К. Флюгге, професор Берлінського університету Г. фон Шмоллер, професор Мюнхенського університету К. Гебель, професор Страсбурзького університету О. Шмідтеберг, професор Берлінського університету й член Королівської Пруської АН С. Швенднер². Німецьких підданих також виключили з переліку дійсних і почесних членів Історико-філологічного

товариства Нестора-літописця при Університеті св. Володимира та Київського психіатричного товариства. Проте, як засвідчує і наведений у рецензованій праці конкретно-історичний матеріал, на світанку XX ст. участь вітчизняних учених у загальноєвропейській науково-освітній співпраці розширилася, набули розвитку такі важливі її форми, як участь у міжнародних наукових конгресах і з'їздах, виставках, урочистостях з нагоди святкування ювілейних дат.

Друга глава книжки вирізняється не лише ґрунтовною джерельною базою, що дає змогу заповнити історіографічні лакуни, а й насамперед майстерно реконструйованим психологічним портретом світоча румунської літератури М. Емінеску, крізь призму якого більш рельєфно відображається духовна атмосфера досліджуваної епохи. Висвітлюючи одеські сторінки біографії румунського поета, Д.П. Урсу виявляє авторську тактовність і зваженість, з одного боку, уникаючи ідеалізації об'єкта дослідження, а з іншого, не опускаючись до так званої постмодерністської деконструкції і цинічного нігілізму.

¹ Тут і далі сторінки вказано за виданням: Урсу Д.П. Одесса в европейском научном и культурном пространстве (XIX-XX вв.): Документальные очерки. – Одесса: Апрель, 2014. – 272 с.

² Державний архів міста Києва. – Ф.16, оп. 354, стр.101. – Арк.7-7 (зв.).

му, внутрішню сутність представників якого віддзеркалено в метафоричному образі «осквернителів могили» (с. 60).

У третій главі праці, присвяченій видатному вченому й громадсько-культурному діячу, ініціатору відродження івритської культури І.-Г. Клаузнеру, із зібраних по крихтах відомостей уцілілих архівних документів вимальовується жива панорама єврейської громади Одеси ХІХ - початку ХІХ ст., її боротьби за свої національно-культурні права, збереження почуття ідентичності, популяризацію і розвиток івриту, утвердження ідеї верховенства права і загальнолюдських духовних цінностей на противагу асиміляторській політиці Російської імперії. Особливий інтерес становить просвітницька діяльність «культурних сіоністів», спрямована на гебраїзацію єврейського молодого покоління науково-освітніми засобами, що на початку ХХ ст. охоплювала як одеські, так і зарубіжні навчальні заклади, передусім німецькомовні, сприяючи відновленню євреями спадкоємності власних історико-культурних традицій.

У четвертій главі на основі вперше введених до наукового обігу джерел відтворено узагальнювальну картину основних віх розвитку генетики в наукових установах Одеси упродовж 1912-2012 років. Розкрито особливості становлення класичної генетики під керівництвом А.А. Сапегіна – випускника Новоросійського університету, що пройшов стажування в Берліні та Парижі. Показано деструктивний вплив на біологічну й сільськогоспо-

дарську науки представника так званої мічуринської агробіології Т.Д. Лисенка. Висвітлено започаткований 1965 р. період відродження класичної генетики в Одесі та простежено тенденції її розвитку на сучасному етапі.

Крізь призму різноспрямованих життєвих шляхів репатріантів, для яких упродовж 1945-1947 рр. Одеса стала «транзитним містком», у рецензованій праці (з особливим акцентом на географічну вісь СРСР - Франція, Франція - СРСР) відображено культурно-цивілізаційну дихотомію, виразно втілену в поділі п'ятої глави на два параграфи із символічними назвами: «Схід-Захід: ворота свободи» та «Захід-Схід: дорога до рабства».

Логічне продовження ця тема знайшла в наступній – шостій главі книги, де зосереджено увагу на долях радянських учених-гуманітаріїв і природознавців, яким судилося стати мішенями брудних ідеологічних кампаній 1946-1953 рр., що супроводжувалися морально-психологічним терором і методичним цькуванням «буржуазних націоналістів», «антипатріотів», «плазунів перед Заходом», «безрідних космополітів» та ін. Важко досягнути, наскільки руйнівними були масштаби цього ганебного явища, перед яким не встояв навіть всесвітньо відомий учений, академік В.П. Філатов, змушений публічно засудити науковців, арештованих у «справі лікарів» (1953), а отже: «Для нього, віруючого християнина і порядної людини, настав час сплачувати за рахунками Антихристу за численні роки безтурботного життя, нагороди, шану (зовсім нещодавно він став героєм

соцпраці) і привілеї. Заплатити найдорожчим – честю» (с. 234).

У заключній главі рецензованої праці на базі розсекречених документів, публікацій одеської та зарубіжної преси, статистичних матеріалів і спогадів сучасників висвітлюється маловідомий широкому загалові період епідемії холери, що охопила вісім союзних республік СРСР 1970 р., як один із кризових моментів історії Одеси, що виявив комплекс соціально-економічних і санітарно-гігієнічних проблем, які радянське керівництво послідовно замовчувало, намагаючись створити ілюзію ідеологічних перемог у баталіях із «загниваючим» Заходом.

Насамкінець варто висловити й деякі зауваження до рецензованої праці. Напевно, вживання щодо Одеси назви «Південна Пальміра» (с. 7) має сенс лише в системі координат Російської імперії, у порівнянні з «Північною Пальмірою» – Санкт-Петербургом, оскільки місто Пальміра, яке згадується вже у 2 тис. до н.е. і в епоху еллінізму набуло слави завдяки своїй розкоші, ставши згодом символом міст із багатою архітектурою, насправді було розташоване у Північно-Східній Сирії.

Характеристика Петра І як «живого втілення процесу європеїзації Росії» (с. 7) є, на нашу думку, дискусійною з огляду на методи, якими він «цивілізував» Московщину. Для України ж політика Петра І обернулася культурно-цивілізаційним відривом від Європи, руйнацією торговельно-економічних зв'язків із Заходом, поглиненням імперією культурного

потенціалу українства, нищенням української державності, терором, що виявився, зокрема, у масовому катуванні українців каторжними роботами. Не менш дивно виглядає визначення «російський європеець» (с. 9) і щодо ідеолога більшовизму В.І. Леніна, який заклав підвалини тоталітаризму в СРСР.

Підсумовуючи, варто наголосити, що нова праця Д.П. Урсу є цінним внеском у розвиток не лише конкретно-історичних, а й фундаментальних науково-теоретичних студій, що надасть потужного імпульсу подальшим дослідженням місця й ролі Одеси, а також України в цілому, в європейському культурно-цивілізаційному просторі. Вона, окрім того, є особливо актуальною для сучасної України, української влади, політиків і громадськості, адже на прикладі історичного розвитку Одеси переконливо доводить, що відрив від Європи або протистояння їй нічого доброго одеситам не давало і дати не могло. Більше того, Одеса розквітала, як тільки обирала європейський вектор розвитку, і занепадала та деградувала, якщо стояла на місці або подавалася назад.

Степан ВІДНЯНСЬКИЙ,
член-кореспондент НАН України, завідувач відділу історії міжнародних відносин і зовнішньої політики України
Інституту історії України НАН України

Оксана ІВАНЕНКО,
кандидат історичних наук, старший науковий співробітник Інституту історії України НАН України

Шведський дитячий хор вітає Україну

У грудні до України приїздив шведський дитячий хор музичної школи ім. Адольфа

Фредеріка зі Стокгольма з програмою пісень, які традиційно співають на День святої Люсії (швед. Lucia, фін. Lucia-neito). Як її ще називають самі шведи – Королеви Світла.

З ініціативи Посольства Швеції в Україні колектив виступив у приміщенні МЗС України перед його співробітниками. Концерт відкрили Посол з особливих доручень МЗС України Дмитро Кулеба та Посол Королівства Швеція в Україні Андреас фон Бекерат.

Зокрема, він розповів, що свято на честь святої Люсії, подібно до Дня святого Миколая, відзначається також у грудні, тільки трохи раніше – 13-го

числа. Воно дуже популярне у скандинавських країнах Швеції, Данії, Норвегії, а також у Фінляндії та на о. Сицилія.

Виступ шведського дитячого хору, під час якого, окрім національних пісень, прозвучав всесвітньо відомий український «Щедрик», став першим проектом культурної дипломатії, який було організовано спільно МЗС України з дипломатичною місією Швеції в Україні.

Концертна програма дитячого хору ім. Адольфа Фредеріка не обмежилася відвіданням МЗС України. З ініціативи Агентства ООН у справах біженців разом із Посольством Швеції в Україні юні співаки також подарували своє мистецтво дітям з

окупованого сходу та Криму, виступивши в одній із шкіл столиці. Там зараз навчається майже сотня юних переселенців.

У своєму зверненні з привітаннями на зимові свята Посол Швеції в Україні Андреас фон Бекерат підкреслив, що святкування Дня св. Люсії для Швеції є головною традицією, що дає людям світло надії у темні й важкі часи. «День святої Люсії є першим і найбільш значним святкуванням перемоги світла та надії. Ми святкуємо цей день, щоб нагадати собі, що світло перемагає птьму. Відзначаючи День св. Люсії тут, у Києві, слухаючи виступ хору, ми прагнемо надіслати таким чином цей же посил українському народу – посил надії і віри у майбутнє і, що найголовніше, посил єдності наших

народів та підтримки у цей складний час», – зазначив Посол Швеції в Україні.

Із вітальним словом до школярів також звернувся заступник Голови Агентства ООН у справах біженців в Україні Вано Нупек:

«Ми щиро дякуємо за підтримку, надану Агентству для забезпечення потреб тих, хто найбільше цього потребує – як фінансово, так і у вигляді ось таких мистецьких подій. Зокрема, цього року Уряд Швеції виділив Агентству ООН у справах біженців 1,8 млн. дол. для допомоги вимушеним переселенцям із Криму та сходу України. Фінансування було спрямоване на програми підтримки для внутрішніх переселенців і населення, що постраждало унаслідок конфлікту. Зокрема, кошти були виділені на надання допомоги найбільш незахищеним категоріям населення: жінкам і дітям. Допомога Агентства надається у вигляді товарів першої необхідності, відновлення житла, моніторингу у сфері захисту прав в програми підготовки до зими в зоні конфлікту».

Варто додати, що дитячий співочий колектив зі Стокгольма вже вдруге завітав до України.

Инф. «З.С.»

